

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:1

Tasa-arvo valtatiellä - Hallituksen
tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 loppuraportti

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Helsinki, 2007

Tiivistelmä

Tasa-arvo valtatiellä - Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 loppuraportti. Helsinki 2007. 90 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja, ISSN 1236-2050, 2007:1) ISBN 978-952-00-2414-7 (nid.), ISBN 978-952-00-2415-4 (PDF)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2004-2007 koordinoi ja kokoaa naisten ja miesten välistä tasa-arvoa edistävät hallitukset toimet. Ohjelma koostui lähes sadasta toimenpiteestä, jotka liittyvät seuraaviin aiheisiin: sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen valtionhallinnossa; työelämän tasa-arvokysymykset kuten työllisyys, työn ja perheen yhteensovittaminen, palkkaerot, segregaatio ja naisyrityttäisyys; tasa-arvon edistäminen alueellisessa ja paikallisessa toiminnassa, naisten asema taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa; terveyspolitiikka; naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen; varhaiskasvatus, esiopetus ja koulutus; kulttuuri-, liikunta- ja terveyspolitiikka; kansainvälinen yhteistyö; media ja naistutkimus

Tasa-arvo valtatiellä - Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 loppuraportin ensimmäisessä luvussa arvioidaan keskeisiin aiheisiin liittyvien toimenpiteiden onnistumista ja jatkoasteita tasa-arvon edistämisessä. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen koko valtionhallintoon on tasa-arvo-ohjelman laajin kokonaisuus. Sen suunnitteluun ja toteuttamiseen ovat osallistuneet kaikki ministeriöt. Se on jatkuva prosessi, jonka kehittämistä on edelleen jatkettava. Toisessa luvussa kuvataan tarkemmin ohjelman toimenpiteiden toteuttaminen.

Asiasanat: tasa-arvo, sukupuoli, valta, media, palkkaerot, naistutkimus, segregaatio, työelämä, työn ja perheen yhteensovittaminen, valtavirtaistaminen, naisiin kohdistuva väkivalta

Sammandrag

På väg till jämställdhet - Slutrapport om regeringens jämställdhetsprogram 2004-2007. Helsingfors 2005. 90 s. (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer, ISSN 1236-2050, 2007:1)

ISBN 978-952-00-2414-7 (inh.) ISBN 978-952-00-2415-4 (PDF)

Regeringens jämställdhetsprogram 2004–2007 koordinerar regeringens åtgärder som främjar jämställdhet mellan kvinnor och män. Programmet består av närmare ett hundra åtgärder som anknyter till följande ämnen: integrering av jämställdheten mellan könen i statsförvaltningen; jämställdhetsfrågor i arbetslivet såsom sysselsättning, förenande av arbete och familjeliv, löneskillnader, segregation och kvinnors företagsamhet; främjande av jämställdhet i regional och lokal verksamhet, kvinnors ställning i den ekonomiska och politiska beslutsprocessen; hälsopolitik; minskning av våldet mot kvinnor; tidig fostran, förskoleundervisning och utbildning; kultur-, idrotts- och hälsopolitik; internationellt samarbete; medierna och kvinnoforskning.

Första kapitlet i slutrapporten om regeringens jämställdhetsprogram 2004–2007 utvärderar hur lyckade åtgärderna avseende centrala teman har varit och vilka fortsatta utmaningar finns vid främjande av jämställdhet. Integreringen av ett könsperspektiv i hela statsförvaltningen är den mest omfattande helheten i jämställdhetsprogrammet. Samtliga ministerier har deltagit i planering och genomförande av programmet. Det är fråga om en ständig process som skall vidareutvecklas. Det andra kapitlet beskriver närmare hur åtgärderna i programmet genomförts.

Nyckelord: jämställdhet, kön, makt, medierna, löneskillnader, kvinnoforskning, segregation, arbetsliv, förenande av arbetsliv och familj, integrering av jämställdheten mellan könen, våld mot kvinnor

Summary

On the Highway to Gender Equality - Government Action Plan for Gender Equality 2004-2007. Final report. Helsinki 2007. 90 pp. (Publications of the Ministry Of Social Affairs and Health, Finland, ISSN 1236-2050, 2007:1)
ISBN 978-952-00-2414-7 (print.), ISBN 978-952-00-2415-4 (PDF)

The Government Action Plan for Gender Equality coordinates the Government actions to promote equality between women and men. The Action Plan comprises almost one hundred measures that are related to the following themes: gender mainstreaming in state administration; gender equality issues in worklife such as employment, reconciliation of work and family life, wage differentials, segregation and women's entrepreneurship; promotion of gender equality in regional and local activities, women's position in economic and political decision-making; health policy; reduction of violence against women; early childhood education and care, pre-school education and education; cultural, physical activity and health policy; international cooperation; media and women's studies.

The first chapter in the final report on the Government Action Plan for Gender Equality evaluates the success of the actions related to the main themes and further challenges associated with gender equality promotion. Mainstreaming the gender perspective into the entire state administration is the most extensive element in the Action Plan. All the Government ministries have taken part in its planning and implementation. It is a continuous process, and its development must be continued. The second chapter describes in more detail the implementation of the measures under the Action Plan.

Key words: gender, gender equality, gender mainstreaming, media, power, reconciliation of work and family life, segregation, violence against women, wage differentials, women's studies, working life

Esipuhe

Pääministeri Vanhasen hallitus on painottanut naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämistä. Hallitusohjelmassa on sovittu ennätyksellinen määrä tasa-arvotoimenpiteitä. Niiden pohjalta laadittu tasa-arvo-ohjelma sisältää lähes 100 erillistä toimenpidettä naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseksi.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2004–2007 ja sen loppuraportti on laadittu kaikkien ministeriöiden yhteistyönä. Seurantatyöryhmässä¹ kukin ministeriö on vastannut oman hallinnonalansa kehityksen seurannasta ja siihen liittyvistä toimista. Yhteistyö on edistänyt poikkihallinnollisuutta ja ministeriöiden yhteisen tasa-arvotavoitteen selkeytymistä.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma vaikuttaa kansalaisten elämään. Siksi ohjelman tuloksia arvioitaessa tärkein näkökulma on kansalaisnäkökulma. Vaikutusten pysyvyyden ja jatkuvuuden takaamiseksi on kuitenkin tarpeellista arvioida myös hallinnon sisäisten käytäntöjen muuttumista. Naisten ja miesten välisessä tasa-arvossa on tapahtunut selvää edistystä. Muun muassa naisten osuus hallituksen nimeämistä valtiomisteisten yritysten hallitusten jäsenistä nousi hallituksen asettamien tavoitteiden mukaiseksi.

Tasa-arvovaikutusten arvioiminen on vielä vaikeaa koska sopivia mittareita ja tilastoja puuttuu. Sen vuoksi joudumme arvioimaan tulosten sijasta sitä, onko sovitut toimenpiteet tehty. Joillakin alueilla ei ole edistytty riittävästi edes toimenpiteiden toteuttamisessa. Vuoden 2007 talousarviota laadittaessa ministeriöiden piti suorittaa oman talousarvionsa sukupuolivaikutusten arviointi. Nopeassa aikataulussa kauppa- ja teollisuusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja työministeriö onnistuivat toimimaan ohjeiden mukaisesti.

Tämän raportin tarkoituksena on tehdä näkyviksi hallituksen saavutukset ja sen tasa-arvotyö. Raportilla halutaan myös osoittaa ne alueet, joilla eteneminen edellyttää työtä ja sitoutumista tulevilta hallituksilta. Lukemalla raportin ensimmäisen osan kiireinen lukija suorittaa perusopinnot yhteiskunnan eri alueilla tapahtuneesta tasa-arvokehityksestä ja toisaalta myös sen ongelmista. Syventävät opinnot voi suorittaa lukemalla raportin toisen osan.

Kiitän tasa-arvo-ohjelman seurantatyöryhmää asiantuntemuksen ja osaamisen antamisesta naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseksi. Työryhmän sihteereitä kiitän sitkeästä opastuksesta arvioidessamme tasa-arvosaavutuksia ja niitä tasa-arvon haasteita, jotka tämä hallitus seuraavalle perinnöksi jättää.

*Valtiosihteeri Leila Kostiainen
Hallituksen tasa-arvo-ohjelmatyöryhmän puheenjohtaja*

¹Seurantatyöryhmä on esitelty luvussa 2 (s. 27).

Sisällysluettelo

1 Tasa-arvon haasteita	13
1.1 Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen valtionhallinnossa.....	13
1.2 Työelämän tasa-arvo	15
1.3 Sukupuolten välisten palkkaerojen pienentäminen	17
1.4 Segregaation lieventäminen.....	17
1.5 Naisryttäjäyys	19
1.6 Sukupuolten tasa-arvon edistäminen alueellisessa ja paikallisessa toiminnassa ..	20
1.7 Naiset taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa	22
1.8 Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta	23
1.9 Tasa-arvoon kansainvälisellä yhteistyöllä	24
2 Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 toimenpiteet.....	27
2.1 Tasa-arvolain uudistaminen	28
2.2 Tasa-arvo työelämässä	29
2.2.1 Työpaikkojen tasa-arvosuunnittelua vahvistetaan	29
2.2.2 Työllisyysasteen nostaminen ja työttömyyden vähentäminen	30
2.2.3 Määräaikaisten palvelussuhteiden vakinaistaminen.....	32
2.2.4 Naisten ja miesten palkkaerojen pienentäminen.....	37
2.2.5 Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisen tukeminen	38
2.2.6 Perhevapaista aiheutuvien työnantajakustannusten tasaaminen.....	42
2.2.7 Naisryttäjäyden tukeminen	43
2.3 Naisten määrän lisääminen taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa	46
2.4 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen ja prostituution sekä naiskaupan ehkäisy.....	52
2.4.1 Yleiset toimintalinjat naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisessä ..	52
2.4.2 Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vähentäviä erityishankkeita kunnissa ..	57
2.4.3 Naisiin kohdistuvan ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn koordi- nointi	58
2.5 Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulutuksen kehittäminen	59
2.5.1 Päivähoidon, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kehittäminen.....	59
2.5.2 Segregaation lieventäminen koulutuksessa	60
2.6 Tasa-arvon edistäminen kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikassa	61
2.6.1 Kulttuuri- ja taidepolitiikka	61
2.6.2 Liikuntapolitiikka	61
2.6.3 Nuorisopolitiikka.....	62
2.7 Media ja tasa-arvo	63
2.8 Tasa-arvo terveyspolitiikassa	64
2.9 Naistutkimuksen tukeminen ja tasa-arvotiedon koordinointi.....	65
2.10 Miehet ja tasa-arvo	66
2.11 Valtavirtaistaminen ja tasa-arvon edistäminen valtionhallinnossa	67
2.11.1 Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen toteuttaminen valtionhallinnossa	67
2.11.2 Tasa-arvoasioiden resursointi ja organisointi	74
2.11.3 Valtiotyönantajan tasa-arvoa tukeva henkilöstöpolitiikka.....	75
2.12 Tasa-arvon edistäminen alueellisessa kehityksessä.....	77
2.13 Tasa-arvotavoitteet kansainvälisessä ja EU-yhteistyössä	78
2.13.1 Suomen toiminta tasa-arvon edistämiseksi Euroopan unionissa	78
2.13.2 Tasa-arvo- ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kansainvälises- sä yhteistyössä	80

2.13.3 Kehityspolitiikka.....	83
2.13.4 Kriisinhallinta	86
2.13.5 Tasa-arvo kansainvälisissä ympäristö- ja kestävän kehityksen proses- seissa	87

I Tasa-arvon haasteita

Tasa-arvo valtatiellä - Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 loppuraportti kuvaa hallituksen tasa-arvo-ohjelman rakentamisprosessin ja arvioi ohjelman tuloksia. Laajan ohjelman neljästätoista toimenpidekokonaisuudesta loppuraportin ensimmäisessä luvussa tarkastellaan seuraavia aiheita: valtavirtaistaminen valtionhallinnossa; työelämän tasa-arvo-kysymykset kuten työllisyys, työn ja perheen yhteensovittaminen, palkkaerot, segregatio ja naisyrittäjyys; tasa-arvon edistäminen alueellisessa ja paikallisessa toiminnassa; naisten asema taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa; naiseen kohdistuvan väkivallan vähentäminen sekä tasa-arvo kansainvälisessä yhteistyössä. Teemaluvuissa arvioidaan tasa-arvo-ohjelman toimien toteutumista ja sitä, millaisia haasteita sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta näissä aiheissa on tulevaisuudessa.

I.1 Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen valtionhallinnossa

Valtavirtaistaminen on hallinnollinen keino tasa-arvon edistämiseksi. Valtavirtaistaminen tarkoittaa sitä, että sukupuolinäkökulma otetaan osaksi asioiden valmistelua. Sillä on toteutuessaan laajat vaikutukset koko yhteiskuntaan. Kaikissa ministeriöissä ja niiden alaisissa virastoissa ja laitoksissa tehdään päätöksiä, joilla voi olla erilaisia vaikutuksia miehiin ja naisiin sekä sukupuolten väliseen tasa-arvoon yleensä.

Hallitusohjelma asetti valtavirtaistamiselle seuraavat tavoitteet: sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen toimeenpaneminen koko valtionhallinnossa, sukupuoli-vaikutusten arviointimenetelmien kehittäminen ja arvioinnin ulottaminen lainsäädännön sekä talousarvion valmisteluun. Lisäksi tasa-arvoasioiden resursointia ja valtionhallinnon tasa-arvo-osaamista tulee vahvistaa.

Valtavirtaistamista ovat toteuttaneet ministeriöiden yhteinen hallituksen tasa-arvo-ohjelman seurantaryhmä ja ministeriöissä toimivat tasa-arvotyöryhmät. Lisäksi ministeriöillä on omat tasa-arvoyhdyshenkilönsä. Varsinkin hallituksen tasa-arvo-ohjelman seurantaryhmää voidaan pitää merkittävänä tekijänä valtavirtaistamisen rakenteiden pystyttämisessä sekä asiantuntemuksen ulottamisessa eri ministeriöihin. Jatkossa vastaava ryhmä voisi toimia asiantuntijaryhmänä esimerkiksi kun valtioneuvostossa eri osa-alueilla käynnistetään merkittäviä ohjelmia tai hankkeita.

Ministeriöiden sisäiset tasa-arvotyöryhmät eivät läheskään kaikissa ministeriöissä ole vakiinnuttaneet asemaansa suunnitelmallisessa valtavirtaistamisen edistämisessä. Ne ovat tähän mennessä keskittyneet pääasiassa vain ministeriöiden sisäiseen henkilöstöpoliittiseen tasa-arvotyöhön kuten tasa-arvolain edellyttämän tasa-arvosuunnittelun toteuttamiseen. Seuraavaksi näiden työryhmien olisi tärkeää ulottaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen myös ministeriöiden sisältöalueisiin.

Merkittävänä ongelmana voidaan pitää sitä, että sukupuoli- ja tasa-arvokysymykset koetaan omasta työstä ja sen hoitamiseen vaadittavasta asiantuntemuksesta erillisiksi asioiksi. Tasa-arvon edistäminen perustuu edelleen useissa ministeriöissä suunnitelmallisen ja riittävästi resursoitun tasa-arvotyön sijaan yksittäisten asiasta kiinnostuneiden ja siihen perehtyneiden virkamiesten panokseen ja aktiivisuuteen.

Valtavirtaistamista on edistänyt merkittävästi sosiaali- ja terveysministeriössä sijaitsevan tasa-arvoyksikön panos koordinointi-, seuranta- ja kehittämistyössä. Valtavirtaistamisen tärkeydestä muistuttaminen on ollut paikallaan, kun tasa-arvonäkökohdat ovat olleet vaarassa unohtua. Valtavirtaistamistyön suunnitelmalliseen edistämiseen ja esimerkiksi välineiden, käytäntöjen ja koulutuksen kehittämiseen on kuitenkin tarjolla liian vähän resursseja. Varsinkin valtavirtaistamisen käynnistysvaiheessa lisäpanostukselle on tarvetta.

Sukupuolinäkökulman huomioon ottaminen ja tasa-arvon edistäminen ovat leviämässä valtionhallinnon prosesseihin ja päätöksentekoon. Ensimmäisenä on käynnistynyt etenkin lainsäädännön sukupuolivaikutusten arviointi. Sukupuolinäkökulma on otettu huomioon myös joissakin yksittäisissä hankkeissa ja ohjelmissa, joilla on katsottu olevan merkitystä sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta. Sen sijaan talousarvion sukupuolivaikutusten arviointia ja tasa-arvon edistämistä tulosohtauksessa ollaan vasta käynnistämässä. Myös tilasto- ja tietotuotantoa on jonkin verran kehitetty, mutta monesti muilla valtavirtaistamisen osa-alueilla edettäessä edelleen törmätään puutteisiin sukupuolen mukaan eritellyn tiedon saatavuudessa. Tähän valtavirtaistamisen perustaan tuleekin yhä kiinnittää huomiota.

Valtavirtaistamisen välineistä sosiaali- ja terveysministeriön laatima opas sukupuolivaikutusten arvioinnista on selkeä ja käytännönläheinen. Siltä kuitenkin puuttuu valtioneuvoston periaatepäätöksen kaltainen asema koko valtioneuvostoa koskevana ohjeistuksena. Erityisen merkittävänä voidaan pitää myös kaikkia ministeriöitä koskevien ohjeistusten kehittämistä sukupuolinäkökulman huomioiviksi. Tässä suhteessa on edistytty niin talousarvion kuin lainsäädännönkin valmisteluohjeissa (Toiminta- ja taloussuunnitelmien laadinta 2006 sekä HELO-ohjeet 2004). Suuria odotuksia kohdistetaan myös oikeusministeriössä valmisteilla oleviin lainsäädännön vaikutusarviointeja kokoaviin ohjeistuksiin, jotka sisältävät yhtenä osa-alueena sukupuolivaikutusten arvioinnin. Näiden lisäksi erityisesti hanke- ja ohjelmatyöhön kaivattaisiin selkeää ohjeistusta siitä, miten ja missä hankkeen asettamisen ja toteutuksen vaiheessa sukupuolinäkökohdat tulisi ottaa huomioon.

Ohjeiden ja apuvälineiden lisäksi koulutuksella on olennainen merkitys. Toistaiseksi koulutukseen on kuitenkin osallistunut vain pieni osa valtioneuvoston virkamiehistä, joten peruskoulutuksen tarve säilyy edelleen voimakkaana. Tarvetta olisi lisäksi konkreettisemmalle, kunkin ministeriön substanssialueisiin soveltuvalle koulutukselle, jossa virkamiesten olisi mahdollista pohtia sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista itselleen tuttujen aihealueiden kautta. Myös ministeriöiden ylimmän johdon kouluttaminen on edelleen tärkeää.

Valtavirtaistamisen asemaa on vahvistanut poliittisesti sen kirjaaminen kansainvälisten normien ja tasa-arvolain lisäksi myös hallitusohjelmaan sekä hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan. Näiden koko valtioneuvostoa koskevien poliittisten ohjauskeinojen käyttöä voidaan pitää valtavirtaistamisen toteutumisen kannalta merkittävänä myös jatkossa. Jatkuvuuden takaamiseksi myös hallinnollisten rakenteiden pysyvyyteen tulisi kiinnittää huomiota. Esimerkiksi valtavirtaistamisen koordinaatiosta, ministeriöiden välisestä valtavirtaistamista kehittävästä ja seuraavasta toimielimestä sekä ministeriöiden sisäisistä työryhmistä tulisi tehdä pysyviä. Valtavirtaistamisen kehittämisestä tulisi lisäksi tehdä kiinteämpi osa yleistä valtionhallinnon prosesseja kehittävää työtä. Samoin mahdollisia uusia politiikkaohjelmia suunniteltaessa ja toimeenpantaessa on sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen otettava yhdeksi lähtökohdaksi.

Miehet ja tasa-arvopolitiikka -asiakirjassa todetaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen vahvistamisen olevan avainroolissa tarkasteltaessa tasa-arvoa miesnäkökulmasta. Valtavirtaistaminen edellyttää huomion kiinnittämistä paitsi naisten, myös miesten tilanteisiin, tarpeisiin ja toimintaan. Monet erityisesti miehiä koskettavat ongelmat ja haasteet ovat tasa-arvopolitiikan perustematiikan ulkopuolella. Tällöin sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on usein paras keino lisätä sukupuolten välistä tasa-arvoa ja toiminnan tuloksellisuutta näiden kysymysten yhteydessä. Esimerkkejä löytyy useilta politiikkalohkoilta, terveystieteiden tutkimuksista varusmiespalveluksen kautta koulutuspolitiikkaan.

1.2 Työelämän tasa-arvo

Hallituksen tavoitteina oli parantaa työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista ja tasa-arvoa, vakinaistaa määräaikaista työsuhteita, edistää perhevapaiden tasaisempaa jakautumista naisten ja miesten kesken, edistää samapalkkaisuutta pitkäjänteisellä ohjelmalla ja tasata työnantajille perhevapaista aiheutuvia kustannuksia.

Työllisyyden kasvu on ollut hallituskaudella nopeaa vuoden 2004 loppupuolelta lähtien. Työpaikkoja on syntynyt eniten naisvaltaisille palvelujen ja kaupan aloille, joissa kuitenkin osa-aikatyö on lisääntynyt. Naisten suhteellinen asema työmarkkinoilla on parantunut, kun työllisyyden lisäyksestä yli kaksi kolmannesta on ollut naisia. Miesten työllisyysaste on kuitenkin hieman korkeampi (n. 69 %) kuin naisten (67 %). Työttömyysaste oli vuoden 2006 ensimmäisellä neljänneksellä miehillä ja naisilla sama: 8,4 prosenttia.

Epätyypillisten työsuhteiden määrän kasvu on taittunut. Kuitenkin noin yli puolet uusista työsuhteista solmitaan määräaikaisena. Määräaikaiset työsuhteet ovat tyypillisempiä naisille kuin miehille. Määräaikaisiin työsuhteisiin liittyvien ongelmien vähentäminen erityisesti naisten kohdalla on haaste. Työministeriö on asettanut kolmikan- taisen työryhmän asiaa selvittämään.

Työllisyyden politiikkaohjelman keskeinen hanke on koskenut työmarkkinatuen aktivointia. Tavoitteena on ollut pitkittyneen työttömyyden ehkäiseminen ja alentaminen. Selvä enemmistö, 60 prosenttia, yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneista on miehiä. Aktiivitoimenpiteisiin osallistuneista kuitenkin vain vajaa puolet, 49 prosenttia, oli vuoden 2006 tammikuussa miehiä. Vaikeasti työllistyvien asiakkaiden palvelut eriytettiin työvoiman palvelukeskuksiin, joiden asiakkaista 64 prosenttia oli miehiä vuonna 2005. Miehet siis kyllä käyttävät palveluita, mutta jatkossa on arvioitava miten heitä voitaisiin paremmin motivoida osallistumaan aktiivitoimenpiteisiin. Nuorissa ikäryhmissä varsinkin miehillä koulutustason nousu on hidastunut. Kouluttamattomat nuoret miehet ovatkin uusi haaste koulutus- ja työpolitiikassa.

Työelämän laadun parantuminen on edellytys työssä pysymiselle nykyistä pidempään. Suomalainen työelämä on kehittynyt viime vuosina osin myönteisesti, osin kielteisesti. Monet johtamiseen ja töiden organisointiin liittyvät käytännöt ovat muuttuneet viime vuosina enemmän myönteiseen kuin kielteiseen suuntaan. Sukupuolten tasa-arvon suhteen kehitys on ollut työolobarometrin mukaan myönteistä, joskin myönteinen kehitys näyttää hidastuneen.

Monimuotoinen työelämä tulisi mieltää yhdeksi keskeisistä kilpailutekijöistä. Se on yksi tulevaisuuden haasteista. Se merkitsee ihmisten erilaisuuden, esimerkiksi sukupuolen, huomioon ottamista ja erilaisuuden näkemistä voimavarana. Monimuotoisuuden johtamisen keskeisiä työvälineitä ovat ennen kaikkea tasa-arvosuunnittelu, työn ja perheen yhteen sovittaminen, joustavat työaikajärjestelyt ja vastuullinen henkilöstöjohtaminen. Monimuotoisuuden johtamisen osaamista on lisättävä ja tasa-arvosuunnittelua tuettava osoittamalla sen hyödyt organisaatiolle ja työn tuottavuudelle. Tässä suhteessa on vielä paljon tehtävää.

Kaiken kaikkiaan työpolitiikassa tulisi päästä eroon sukupuolineutraalista lähestymistavasta. Työhallinnon tilastouudistus antaa mahdollisuuden toimintaympäristö-analyysiin, joiden perusteella voidaan nähdä, missä suhteissa naiset ja miehet ovat keskenään erilaisessa asemassa ja joiden perusteella tasa-arvoa edistäviä toimenpiteitä voidaan suunnitella ja kohdentaa. Kohderyhmänä voivat tilanteesta riippuen olla naiset tai miehet.

Työsopimuslain perhevapaasäännösten muuttaminen 2006 on helpottanut eroperheiden, etävanhempien sekä vammaisen tai pitkäaikaissairaalan lapsen vanhempien työn ja perhe-elämän yhteensovittamista. Tällä muutoksella on myös parannettu määräaikaisessa työsuhteessa ennen perhevapaalle jäämistä olleen työntekijän asemaa äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaasta sekä hoitovapaasta ilmoittamisen suhteen.

Hallituksen tavoitetta tasata työnantajille koituvia vanhempainvapaakustannuksia toteutettiin, kun vanhempainpäivärahoja ja työnantajakustannusten korvaamista koskevaa lainsäädäntöä muutettiin 1.1.2007 lukien. Muutoksen jälkeen työnantajat saavat aikaisempaa suuremman korvauksen perhevapaakustannuksista. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien saivat oikeuden vanhempainvapaan jakamiseen.

Jotta työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen helpottuisi ja jotta perhevapaat jakautuisivat nykyistä tasaisemmin molempien vanhempien kesken, tarvitaan lainsäädäntömuutosten lisäksi työelämän kehittämistoimia, asenteisiin vaikuttamista ja perhevapaista aiheutuvien työnantajakustannusten tasaamisen jatkamista.

1.3 Sukupuolten välisten palkkaerojen pienentäminen

Sukupuolten väliset palkkaerot ovat olleet suunnilleen samansuuruisia jo pitkään. Palkkaero on pysynyt vuodesta 1990 lähtien 18 ja 20 prosentin välillä. Vuonna 2005 palkkaero oli noin 19 prosenttia laskettuna säännöllisen työajan kuukausikeskiansioista. Sukupuolten väliin palkkaeroihin vaikuttavat muun muassa naisten ja miesten töiden erilainen arvostus sekä naisten ja miesten työskenteleminen eri aloilla ja ammateissa. Joidenkin tutkimusten mukaan lastensaanti näyttäisi vaikuttavan naisten palkkakehitykseen kielteisesti. Vastaavaa ei ole havaittu miesten kohdalla. Yhtenä syynä palkkaerojen säilymiseen on se, että toistaiseksi ei ole päästy laajasti mittaamaan töiden samanarvoisuutta. Tämä edellyttäisi sukupuolen mukaan jakautuneilla työmarkkinoilla useimmiten työehtosopimusrajoja ylittävää työn vaativuuden arviointia.

Pääministeri Vanhasen hallitus on ilmaissut tässä asiassa tahtonsa asettamalla tasa-arvolain uudistuksen tavoitteeksi edistää muun muassa yli työehtosopimusrajojen tehtävää työn vaativuuden arviointia ja samapalkkaisuutta. Naisten ja miesten töiden vaativuus- ja palkkaerojen kartoitukset tulee sisällyttää tasa-arvolain mukaisiin työpaikkojen tasa-arvosuunnitelmiin, joita laki edellyttää yli 30 työntekijän työpaikoilla. Kaikissa tähän mennessä tehdyissä palkkakartoituksissa vertailua ei ole tehty yli työehtosopimusrajojen.

Hallitus käynnisti yhdessä työmarkkinakeskusjärjestöjen kanssa samapalkkaisuusohjelman keväällä 2006. Ohjelman yleisenä tavoitteena on, että naisten ja miesten välinen palkkaero, joka on laskettu säännöllisen työajan kuukausikeskiansioiden perusteella, kaventuisi nykyisestä noin 20 prosentista vähintään viidellä prosenttiyksiköllä vuoteen 2015 mennessä.

Samapalkkaisuusohjelmalla on korkean tason seurantaryhmä. Seurantaryhmän toimikausi päättyy 31.3.2007. Samapalkkaisuusohjelmalla tulee olla jatkoa myös hallituskaudella 2007–2011, koska ohjelman tavoitteenasettelu ulottuu aina vuoteen 2015 asti. Tärkeä merkitys samapalkkaisuuden edistämisessä on myös vuoden 2007 sopimuskiirroksella.

1.4 Segregaation lieventäminen

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo muodostaa perustan suomalaiselle hyvinvoinnille ja maan kilpailukyvyille. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan segregaation lieventämi-

nen otettiin tavoitteeksi, koska se vaikuttaa naisten asemaan työmarkkinoilla, osittain palkkaeroihin ja rajoittaa koulutus- ja ammattivalintojen tekemistä. Segregaatio on osoittautunut erittäin sitkeäksi ilmiöksi työmarkkinoilla ja koulutusvalinnoissa.

Tasa-arvokysymykset on integroitu uusiin kansallisiin opetussuunnitelman perusteisiin. Opetussuunnitelman aihekokonaisuudet sekä yhtenäinen perusopetus lisäävät opettajien välistä yhteistyötä. Tämä parantaa pedagogista osaamista sekä valmiuksia kohdata erilaisia oppilaita. Opetusmenetelmiä ja oppimateriaaleja kehitetään jatkossakin niin, että ne huomioivat paremmin sekä tyttöjen että poikien tavan oppia. Tutkimustulosten mukaan esimerkiksi tyttöjen ja poikien huomioimisessa luokkatilanteissa on isoja eroja.

Valtioneuvoston esiopetusta koskevan selonteon (Opetusministeriö 2004) yhteydessä tehdyn arvioinnin mukaan tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroa esiopetusvuoden aikana valmiuksissa tapahtuneissa muutoksissa. OECD Pisa-tutkimuksen mukaan sukupuolten ero lukutaidossa on kaventunut edellisen tutkimuksen tuloksiin verrattuna. Luonnontieteiden, matematiikan ja ongelmanratkaisun taidoissa suomalaisten tyttöjen ja poikien oppimistuloksissa ei ole merkittäviä eroja.

Sukupuolten välisiin osallistumiseroihin on pyritty vaikuttamaan koulutuspolitiikan keinoin vuosikymmeniä. Sukupuolirakenteen epätasapaino näkyy useilla koulutusaloilla, joille hakeudutaan edelleen perinteisen sukupuolisidonnaisesti. Miehet keskeyttävät koulutuksen naisia useammin. Erot koulutukseen osallistumisessa ja koulutuksen loppuun suorittamisessa voivat johtaa pysyvästi syrjäytyvien ja huono-osaisten miesten määrän kasvuun. Asiaan pyritään vaikuttamaan paitsi nuoruusvaiheessa myös kohdennetuin aikuiskoulutustoimin. Sukupuolirakenteen tasapainottamiseen kiinnitetään huomiota myös oppilaan- ja ammatinvalinnanohjauksessa sekä opiskelijavalinnan kehittämisessä muun muassa siten, että opiskelijavalinnoissa otetaan käyttöön nykyistä vaikuttavampia keinoja.

Työmarkkinoiden sukupuolen mukainen jakautuminen eli segregaatio on Suomessa jyrkkä. Muutokset ovat olleet hitaita. Segregaatio vaikeuttaa tarpeettomasti työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamista ja jäykistää työmarkkinoita. Segregaation lieventämiseksi on toteutettu useita projekteja, jotka osaltaan ovat voineet olla sinänsä tuloksellisia. Projekteissa hyväksi havaittujen toimenpiteiden valtavirtaistamisessa, saattamisessa osaksi normaalia työpolitiikkaa, on parantamisen varaa. Hankkeet ovat myös valtaosaltaan kohdistuneet naisiin. Miesten motivoimiseen perinteisille naisten aloille tulee vastaavasti myös kiinnittää huomiota. Työhallinnon toimenpiteiden on todettu lieventävän hieman segregaatiota. Näitä vaikutuksia tulee kuitenkin jatkuvasti seurata ja kytkeä menettely osaksi työhallinnon ohjausjärjestelmää.

1.5 Naisyrittäjyys

Hallituksen tavoitteena oli muun muassa vahvistaa naisten ja miesten yrittäjyyden edellytyksiä. Naisyrittäjien määrä on lisääntynyt viime vuosina. Erityisesti palvelualojen yrittäjyys, korkeakoulutason koulutuksen saaneiden yrittäjyys sekä maahanmuuttajataustaisten yrittäjyys on lisääntynyt. Yrittäjistä naisten osuus on tällä hetkellä noin kolmannes ja osuus on EU-jäsenmaiden korkeimpia.

Hallituskaudella naisyrittäjyyttä on vahvistettu osana hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelmaa lukuisin toimenpitein. Kauppa- ja teollisuusministeriön toimesta perustettiin naisyrittäjyyden edistämistyöryhmä, jonka esitysten pohjalta laadittua toimeenpanosuunnitelmaa on toteutettu 2005–2006. Naisyrittäjille suunnattuja neuvontapalveluja on vahvistettu muun muassa perustamalla naisyrittäjyysportaali osana YritysSuomi –kokonaisuutta sekä kehitetty naisyrittäjille suunnattuja mentorointimalleja. TE-keskusten palveluja kehitettäessä on huomioitu naiskonsulttien osuuden kasvattaminen. Yritystukilakia uudistettaessa huomioitiin ns. naisten edustamien toimialojen tarpeita. Palvelualoille perustettiin oma pääomasijoitusrahasto.

Naisten yrittäjyysaktiivisuus on naisten yritystoiminnan lisääntymisestä huolimatta huomattavasti alempi kuin miesten. Naisyrittäjistä 63 prosenttia toimi palvelualoilla, runsas viidennes kaupassa ja 10 prosenttia jalostusaloilla. Naisten yrittäjyys on meillä pääosin yksinyrittäjyyttä. Naisyrittäjät ovat suhteellisen ikääntyneitä. Yrittäjien ikääntymisen vaikutukset näkyvät selvästi seuraavan 10 vuoden kuluessa, jolloin kymmeniä tuhansia yrittäjiä tulee eläkeikään. Ikääntyminen on myös väestöpoliittinen kysymys. Väestön ikääntymisen seuraukset ovat voimakkaampia haja-asutusalueella kuin taajamissa. Yksi ratkaisu näihin ongelmiin on naisyrittäjyyden edistäminen ja maaseudun naisissa piilevän yrittäjäpotentiaalin nostaminen esiin ja uuden naisyrittäjäsukupolven kasvattaminen. Myös maahanmuuttajissa on paljon yrittäjyyspotentiaalisia naisia. Yrittäminen voidaan nähdä myös yhdeksi tavaksi aktivoida maahanmuuttajia sitoutumaan ja toimimaan yhteiskunnassa. Naisyrittäjyydelle onkin syntymässä uusia mahdollisuuksia ja ulottuvuuksia, ja sen merkitys hyvinvointivaltion säilyttämisessä kasvaa.

Erityisesti naisten halukkuus kasvattaa ja laajentaa yritystoimintaansa yleensä ja erityisesti kansainvälisille markkinoille on vähäistä. Naisilla on todettu olevan uusia ideoita ja innovaatioita, mutta he eivät ole tottuneet hyödyntämään niitä kaupallisesti. Naisten innovatiivisuutta tuleekin entisestään lisätä ohi perinteisen sukupuoleen perustuvan toimiala-ajattelun ja ohjata ideat jatkokehittelyyn sekä konkretisoitumaan yritystoiminnaksi. Naisten yritykset toimivat usein kotimaan palvelumarkkinoilla asiakkaanaan lähinnä kuluttajat ja yksityiset kotitaloudet. Yksi naisyrittäjyyden suurimpia haasteita on laajentaa toimialavalikoimaa ja kannustaa naisia ryhtymään yrittäjiksi myös perinteisistä poikkeaville aloille.

Suomen naisyrittäjyyden tiedonkeruu -raportin mukaan naisyrittäjyyttä koskevassa tilastotuotannossa on kehitettävää muun muassa vertailtavuuden parantamiseksi.

Naisyrittäjyyttä ja yrittäjyyttä naisvaltaisilla toimialoilla rasittavat monet tekijät, jotka lisäävät epävarmuutta naisten vakinaisesta työllistymisestä ja vähentävät naisten halua ja mahdollisuuksia perustaa yritys ja toimia yrittäjänä. Nämä epävarmuustekijät liittyvät usein työn ja perheen yhdistämisen ongelmiin ja toisaalta erityisesti yrittäjien sosiaalipoliittisiin kysymyksiin sekä vanhemmuuden kustannusten epätasa-arvoiseen jakautumiseen nais- ja miesvaltaisten toimialojen kesken. Työnantajille vanhempainvapaista koituvia päivärahakustannuksia on tasoitettu 1.1.2007 alkaen. Lisäksi yrittäjien sijaispalvelujen järjestämisestä käynnistettiin pilottihankkeita. Tarkoitus on vakiinnuttaa toiminta pysyväksi valtakunnalliseksi järjestelmäksi.

Kauppa- ja teollisuusministeriön yrittäjyyden politiikkaohjelman tavoitteena on ollut kasvattaa naisten osuutta yrittäjistä nykyisestä runsaasta 30 prosentista 40 prosenttiin. Kauppa- ja teollisuusministeriö käynnistää vuonna 2007 naisyrittäjyyden edistämiseksi ja naisyrittäjyyttä edistävien järjestelmien ja toimintaympäristön kehittämiseksi valtakunnallisen hankkeen. Sen tavoitteena on naisyrittäjyyden edellytysten ja vaikuttavuuden vahvistaminen, naisten johtamien yritysten kannustaminen kasvuun ja kansainvälistymiseen, maaseudun naisten ja maahanmuuttajanaisten yrittäjyyden edistäminen, palveluliiketoiminnan kehittäminen sekä naisyrittäjyystilastoinnin kehittäminen.

1.6 Sukupuolten tasa-arvon edistäminen alueellisessa ja paikallisessa toiminnassa

Hallituksen tasa-arvo-ohjelman keskeisiä esityksiä olivat viranomaisten kouluttaminen tasa-arvo-osaamisen lisäämiseksi sekä ohjelmien ja hankkeiden sukupuolivaikutusten arvioinnin kehittäminen ja käyttäminen päätöksenteon tukena muun muassa hankevalinnoissa. Esitykset koskevat paitsi kaikkia viranomaisia myös aluehallinnon luottamustehtävissä toimivia, kuten maakunnan yhteistyöryhmien sekä maakuntavaltuustojen ja -hallitusten jäseniä.

Merkittävä osa alue- ja paikallistason aluekehitystyöstä kytkeytyy EU:n osarahoittamien ohjelmien valmisteluun ja toteuttamiseen. EU:n asetusten ja ohjeiden perusteella sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistäminen on jäsenmaissa otettava läpikäyväksi periaatteeksi ohjelmatyön kaikissa vaiheissa. Ohjelmatyössä ja ohjelmien hankevalinnoissa EU-säädöksillä on ollut suurempi merkitys kuin kansallisella hallituksen tasa-arvo-ohjelmalla, joka kuitenkin osaltaan on tukenut EU-linjausten toimeenpanoa. Lisäksi aivan olennainen merkitys on ollut tasa-arvolain kiintiösäännöllä, jonka perusteella aluehallinnon luottamuselimiin on nimetty säädetty määrä molempien sukupuolten edustajia. EU:n ja kansallisten säännösten ja ohjeiden samansisältöiset vaatimukset ovat toimineet tehokkaasti sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

Alueellisessa ja paikallisessa toiminnassa on täytetty säännösten muodolliset ehdot. Sen sijaan sukupuolten tasa-arvon edistämisen kaksoisstrategian, eli erityistoimien ja valtavirtaistamisen tehokkaaseen toteuttamiseen käytännössä on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota ja tarjottava toimivia välineitä. Suurimmat esteet ovat asenteellinen välinpitämättömyys, tasa-arvo-osaamisen heikkous ja vähäiset resurssit. Asenteellisesti usein esitetään, että tasa-arvo on jo riittävästi toteutunut. Toinen syy torjua sukupuolten tasa-arvon käsittely on puhua muusta tasa-arvosta kuten alueiden välisestä tasa-arvosta tai eri ihmisryhmien tasa-arvosta. Osaamisen puutteet liittyvät myös tietämättömyyteen käytännön menetelmistä, joilla sukupuolinäkökulma voidaan tehdä näkyväksi kuten tilastoinnit sukupuolen mukana, ohjelmien ja hankkeiden sukupuolivaikutusten arviointi ja hankevalintakriteerien määrittely.

Näihin asioihin on kiinnitetty huomiota EU-ohjelmakauden 2007-2013 valmistelussa. Ohjelmakautta sääteleviin strategia- ja ohjelma-asiakirjoihin on sisällytetty sukupuolten tasa-arvon edistäminen läpikäyvä periaatteena sekä käytännön toimenpiteesiviksi. Erityisesti kiinnitetään huomiota tasa-arvon valtavirtaistamista ja osaamista kehittävien rakenteiden luomiseen niin, että tuetaan viranomaisien ja hankkeiden tekijöiden mahdollisuuksia toteuttaa tasa-arvon edistämisen kaksoisstrategiaa. Ohjelmakauden aikana luodaan Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) ja Euroopan Aluekehitysrahaston (EAKR) kautta toimintatapa, jolla tarjotaan koulutusta ja neuvonnallista tukea tasa-arvon edistämiseen.

EU-osarahoitteisten hankkeiden kautta on vuodesta 1995 alkaen toteutettu kaikkien rahastojen avulla lukuisia sukupuolieriytyneitä hankkeita, joissa naisten ja miesten yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistäminen on ollut keskeistä. Erityisesti hankkeita on ollut naisten yrittäjyyden ja työllistymisen edistämiseksi. Hankkeita on ollut erikseen myös maahanmuuttajanaisille. Mieserityiset hankkeet ovat liittyneet useimmiten syrjäytymisen ehkäisemiseen. Sukupuolieriytyneitä hanketyötä on syytä jatkaa edelleen monipuolistamalla hankkeiden sisältöä ja toteuttamalla niitä kohderyhmien tarpeista lähtien. Tällainen hanketoteutus edellyttää tasa-arvo-osaamisen ja sukupuolieriytyneen toiminnan hyvää tuntemusta ja kykyä soveltaa käytäntöön. Tätä osaamista tulisi vahvistaa eri alojen ammattillisessa perus- ja jatkokoulutuksessa (esim. opettajat, sosiaali- ja terveysalan työntekijät, yrittäjyyskasvattajat ja -neuvojat).

Entistä vahvempana ulottuvuutena alue- ja paikallistason toiminnassa tulee esiin myös kansainvälinen yhteistyö tasa-arvo-osaamisessa. EU:n puitteissa toimii työryhmiä, verkostoja ja hankkeita, joilla on selvä tasa-arvotavoite. Näissä yhteyksissä Suomi voi jakaa tasa-arvo-osaamistaan ja samalla oppia muiden maiden kokemuksista. Euroopassa Suomelta odotetaan edelläkävijän näyttöjä. Kuitenkin monissa muissa maissa on toimittu hyvin vahvasti tasa-arvon edistämiseksi esimerkiksi nimeämällä rakennerahasto-ohjelmille tasa-arvokoordinaattoreita. Vastaava malli tulisi ottaa meilläkin käyttöön.

1.7 Naiset taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa

Hallitus asetti tavoitteekseen naisten määrän lisäämisen poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa. Tasa-arvo-ohjelmassa tavoite konkretisoitiin ohjelmaksi naisten määrän lisäämisestä yritysten hallituksissa. Ohjelmaa naisten osuuden kasvattamiseksi valtionyhtiöiden ja valtion osakkuusyhtiöiden hallituksissa toteutettiin 2003-2005. Asetettu tavoite on vuoteen 2005 mennessä valtionyhtiöissä ja valtion osakkuusyhtiöissä keskimäärin toteutunut hyvin. Pätevien ehdokkaiden löytämistä ja tavoitteeseen pääsemistä tuki asiantuntijapankki, johon on kerätty eri alojen asiantuntijoita. Naisten osuus nimitetyistä jäsenistä vaihtelee kuitenkin yrityksestä riippuen. Ohjelman toteuttaminen päättyi vuonna 2005. Tasa-arvo-ohjelmaan kirjattiin tavoite naisten määrän lisäämiseksi myös hallintoneuvostoissa. Niissä naisten osuus jäsenistä oli 29 prosenttia keväällä 2005.

Hallitusten naisjäsenet valtionyhtiöissä ja valtionosakkuusyhtiöissä ovat pääosin valtion nimeämiä eli muut omistajatahot eivät ole nimityksillään juuri tukeneet tasa-arvon toteutumista hallitusten kokoonpanoissa. Tämä asettaa nykyjärjestelyin rajat sille, miten suureksi naisten osuus voi nousta. Yksityisten yritysten suhteen vastaavia keinoja ei tasa-arvo-ohjelman puitteissa ollut käytössä ja näissä yrityksissä naisten osuus on huomattavasti pienempi. Esimerkiksi vuonna 2006 pörssin päälistan runsaan sadan yrityksen hallituksissa naisia oli 12 prosenttia. Jotta naisten osuus talouselämän päätöksenteon paikoilla kasvaisi, on löydettävä keinoja sitouttaa mukana yrityskenttä nykyistä laajemmin.

Hallituksen iltakoulun päätöksen mukaisesti pääministeri ja sosiaali- ja terveysministeri herättelivät keskustelua asiasta elokuussa 2006 kirjeellä, joka lähetettiin noin 100 suurimman pörssiyrityksen toimitusjohtajille ja hallitusten puheenjohtajille. Vuoropuhelua yrityselämän johdon kanssa jatketaan tammikuussa 2007 järjestettävässä talousfoorumissa. Naisten eteneminen talouselämän johtopaikoille tarvitsee monenlaisia keinoja. Valtionyhtiöissä ja valtion osakkuusyhtiöissä tavoiteohjelmaa on syytä jatkaa edelleen ja liittää siihen pysyvä seuranta. Tilanteen ja tarvittavien toimenpiteiden arvioimiseksi naisten osuudesta eri tyyppisten yritysten hallituksissa tarvitaan lisätietoja. Euroop- palaisittain tarkasteltuna useissa maissa on vireillä tai päätetty toimista naisten määrän kasvattamiseksi yritysten hallituksissa (mm. Norjassa lainsäädäntö, Espanjassa lakiehdotus parlamentin käsiteltävänä, Ruotsissa selvityshenkilön raportti valmistunut).

Naisten määrän lisääminen poliittisessa päätöksenteossa oli kirjattu hallitusohjelman tavoitteeksi, mutta tätä tukevat toimenpiteet jäivät suhteellisen vähäisiksi. Tasa-arvo-ohjelmaan kirjattiin tavoite ”hallitus kannustaa poliittisia ryhmiä ja elimiä lisäämään naisten osuutta ehdokkaina”. Hallituksen ohjauskeinot ovat tässä asiassa vähäisiä ja poliittisen päätöksenteon suhteen ohjausmahdollisuudet palautuvat monissa kohdin poliittisiin puolueisiin. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman teettämä valtavirtaistamisselvitys ja -seuranta osoittivat, että tasa-arvonäkökulman sisällyttäminen ohjelman hankkeisiin hankkeiden jo käynnistyttyä oli vaikeaa.

1.8 Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta

Hallituksen tasa-arvo-ohjelman keskeiset ehdotukset liittyvät väkivallan ehkäisytyön riittävien resurssien turvaamiseen ja kansallisen väkivallan vähentämishojelman luomiseen sekä perheväkivaltaan puuttumisen keinojen tehostamiseen. Tasa-arvo-ohjelman toimenpide-esitykset ovat konkretisoineet hallitusohjelmaa ja tukeneet merkittävästi tavoitteiden saavuttamista. Kuitenkin vielä merkittävämpi tekijä on ollut hallinnonalojen erillisohjelmat, jotka ovat suoraan kohdistuneet väkivallan ehkäisemiseen. Hyvänä esimerkkinä toteutuneista toimenpiteistä voidaan mainita naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyttä selvittäneen kyselytutkimuksen uusiminen (Naisiin kohdistunut väkivalta 2005).

Naisiin kohdistunut väkivalta 2005 -tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että naisiin kohdistuvan väkivallan määrä on aiempien vuosien tasolla. Poliisin kotihälytystehtävien määrä on kuitenkin kasvanut vuosittain. Tästä voidaan arvioida, että naisiin kohdistuvasta perhe- ja lähisuhdeväkivallasta tehdään aiempaa useammin ilmoitus poliisille. Ilmoittamiskynnyksen alenemista on pidettävä kehityksenä hyvään suuntaan. Naisiin kohdistuva työpaikkaväkivalta lisääntyy edelleen. Määrä on kolminkertaistunut hie man yli kahdessakymmenessä vuodessa. Naiset ovat työpaikkaväkivallan kohteina lähes kaksi kertaa useammin kuin miehet.

Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelma lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi vuosille 2004-2007 perustuu hallitusohjelman tavoitteisiin. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä koskevia toimenpiteitä sisältyy valtioneuvoston päätökseen Arjen turvaa -Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2004 ja valtioneuvoston periaatepäätökseen (2006) kansallisesta väkivallan vähentämishojelmasta. Eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisessä on kehitetty. Esimerkkinä tästä voidaan mainita Rikoksantorjuntaneuvoston asettama väkivaltajaos, jonka tehtävänä on koordinoida väkivallan vähentämistyötä.

Valtioneuvosto on hyväksynyt ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman. Ihmiskaupparikoksia ovat ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa. Ihmiskaupparikosten lisäksi on ihmiskaupan kaltaisia rikoksia, joita ovat törkeä paritus, törkeä laittoman maahantulon järjestäminen sekä kiskonnantapainen työsyryjintä. Arvioiden mukaan Suomessa on tai Suomen kautta kulkee vuosittain ihmiskaupan uhreja muutamista kymmenistä muutamiin satoihin. Kaikista ihmiskaupan uhreista on arvioiden mukaan naisia noin 70 %. Suomeen suuntautuvaan ja Suomen kautta kulkevaan laittomaan maahantuloon liittyvät ongelmat ovat viime vuosien aikana määrällisesti lisääntyneet ja saaneet enenevissä määrin vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden piirteitä.

Prostituution ja ihmiskaupan ehkäisyn kannalta tärkeimpiä toimenpiteitä ovat olleet lainsäädännön uudistukset. Rikoslakiin on otettu erityiset ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa ja paritusta koskevat säännökset sekä seksuaalipalvelujen ostamista ihmiskaupan tai parituksen kohteena olevilta henkilöiltä kriminalisoivat säännökset.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelman mukainen tavoite lisäresursoinnista on toteutettu siten, että väkivallan tai perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn on kohdistettu projektiluonteista lisäresursointia sosiaali- ja terveysministeriöön, oikeusministeriöön ja lääninhallituksiin. Jatkossa tarvitaan entistä vahvempaa koordinaointia ja yhteistyötä viranomaisten välillä muun muassa ammattiauttajien kouluttamisessa väkivaltaisten tilanteiden ehkäisemiseen, kohtaamiseen ja jälkihoitoon. Tarvitaan pysyviä rakenteita ja resursseja tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä tutkimustulosten ja parhaiden käytäntöjen levittämiseen. Koulutuksessa, tutkimuksessa ja kehittämistyössä on kiinnitettävä huomiota sukupuolieriytyneeseen toimintaan, jotta parhaiten voidaan vastata naisten ja miesten erilaisiin tarpeisiin heidän omista lähtökohdistaan. Viranomaisten ammattiosaamisessa pitäisi korostua tasa-arvon ja sukupuolinäkökulman huomioiva osaaminen.

Erityisen tärkeää on hallitusohjelmassa ilmaistu tuki ja poliittinen tahto asioiden hoitamiseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen on tällä hetkellä tehty määraaikaisten ohjelmien ja hankkeiden varassa. Ehkäisutyön toimeenpano vaatii selkeitä rakenteita ja pitkäjänteistä kehittämistyötä, joka onnistuisi parhaiten oman toiminnallisen yksikön avulla.

1.9 Tasa-arvoon kansainvälisellä yhteistyöllä

Tutkimukset ovat osoittaneet, että naisten sosiaalinen ja taloudellinen asema on parantunut merkittävästi monissa maissa viimeisten vuosikymmenien aikana. Tasa-arvo ei ole kuitenkaan missään maassa toteutunut täysin vaikka sukupuolten välisen tasa-arvon on todettu olevan keskeinen tekijä talouden kasvussa ja köyhyyden vähentämisessä sekä universaalien ihmisoikeuksien toteutumisessa.

Naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta ja ihmiskauppa ovat maailmanlaajuisia ihmisoikeusongelmia. Vaikka väkivalta useimmiten ilmenee yksilöiden välisissä suhteissa, hallitukset kantavat vastuun siitä, että ihmisoikeuksia suojellaan ja kunnioitetaan. Suomi on tehnyt muun muassa kehitys- ja ihmisoikeuspolitiikan keinoin johdonmukaisesti työtä sen eteen, että hallitukset kantaisivat vastuunsa. Samalla on työskennelty aktiivisesti myös naisiin ja tyttöihin kohdistuvan väkivallan ja ihmiskaupan ehkäisemiseksi, niiden tunnistamiseksi ilmiöinä sekä uhrien auttamiseksi. Konkreettisia esimerkkejä onnistuneesta toiminnasta ovat muun muassa Naisten ja lasten ihmiskauppaa vastustava hanke Kambodzhassa sekä samantyyppinen hanke Kosovossa ja Makedoniassa. Myös Suomen panostus YK:n naisten rahaston UNIFEM:n naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiselle rahastolle on ollut arvokas tuki väkivallan vastaiselle työlle.

Monessa kehitysmaassa tytöillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia päästä kouluun kuin pojilla, vaikka mahdollisuudet ovatkin viime vuosina parantuneet. Erot lisääntyvät siirryttäessä peruskoulutusta ylempään koulutukseen. Myös naisten osallistuminen taloudelliseen päätöksentekoon ja taloudellinen itsenäisyys saattaa olla rajoi-

tettua. Kattava sosiaaliturva puuttuu, mikä vaikeuttaa tilannetta entisestään. Näihin ongelmiin sekä naisten ja tyttöjen terveydenhuoltoon on kiinnitetty huomiota erityisesti Suomen tukemissa kahdenvälisissä kehitysyhteistyöhankkeissa sekä tukemalla muun muassa UNICEF:n, UNFPA:n ja UNESCO:n toimintaa. Lisääntymisterveyden suhteen Suomi on edelläkävijä maailmassa ja tämä on näkynyt panostuksena asiaan myös kehitysyhteistyössä; Suomi on ansiokkaasti tukenut naisten lisääntymisterveyttä ja siten vähentänyt äiti- ja lapsikuolleisuutta muun muassa Nicaraguassa ja Afganistanissa. Puhtaan veden saanti on perheille elintärkeää ja veden kanto pitkienkin matkojen päästä lankeaa usein naisten tehtäväksi. Vesihankkeiden osalta Suomi on usein saanut kiitosta kansallisilta yhteistyökumppaneiltaan ja muilta avunantajilta menestyksekkäästä tasa-arvo-kysymysten huomioonottamisesta suunnittelussa. Tämä on näkynyt myös hankkeiden hyvänä kestävyyttenä.

Suomi on tukenut naisten osallistumista poliittiseen päätöksentekoon ja pyrkinyt vahvistamaan naisten roolia konfliktien ratkaisemisessa ja lisäämään merkittävästi heidän osuuttaan ko. asioita koskevassa päätöksenteossa. Suomi on aktiivisesti vienyt eteenpäin turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 "Naiset, turvallisuus ja rauha" toimeenpanoa, joka sisältää konkreettisia vaatimuksia naisten ja tyttöjen ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamisesta konfliktitilanteessa muun muassa rahoittamalla Femmes Africa Solidarité-järjestön hanketta, jolla vahvistetaan afrikkalaisten naisten osallistumista konfliktien ratkaisemiseen ja yhteispuhjoismaista tutkijaseminaaria "Women and War - From Protected to Actors" joka keskittyi pitkälti käsittelemään naisten roolia konflikteissa.

Suomalaisen sotilaallisen kriisinhallintahenkilöstön ja siviilikriisinhallintahenkilöstön koulutustilaisuuksissa on pidetty systemaattisesti oppitunnit tasa-arvokysymyksistä ja naisten oikeuksista. YK-tasolla Suomi on aktiivisesti pitänyt esillä naisten oikeuksia uuden YK:n Rauhanrakennuskomission yhteydessä. Tasa-arvokysymysten huomioimista on Suomi edistänyt myös EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan (ESDP) sekä Etyjin (Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö) puitteissa.

Arvioitaessa Suomen vahvuuksia ja heikkouksia kansainvälisenä toimijana naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien sekä tasa-arvon edistämisessä voidaan todeta, että Suomella on jo vuosikausia ollut YK- ja EU-yhteyksissä vahva profiili näissä kysymyksissä. Suomen näkemykset on otettu hyvin huomioon muun muassa EU:n yhteisessä kannanmuodostuksessa neuvoteltaessa YK-päätöslauselmia ja uusia kansainvälisiä ihmisoikeusinstrumentteja. Suomen EU-puheenjohtajakaudella saatiin aikaan myös ensimmäisen kerran EU:n ja Välimeren alueen kumppanimaiden yhteiset päätelmät naisten aseman vahvistamisesta yhteiskunnassa. Suomen toiminnan vaikuttavuutta kansallisella tasolla kumppanimaissamme on kuitenkin vaikea arvioida. Työtä pitääkin tehdä sen eteen, että toimimme johdonmukaisesti riippumatta siitä, onko kyseessä kahdenvälinen vai monenkeskinen toiminta.

Toimintaa ohjaavat muun muassa hallituksen ihmisoikeus- ja kehityspoliittiset linjaukset sekä kehitysyhteistyön ohjeistukset ja UM:n sisäinen toiminnallisen tasa-arvon suunnitelma. Tasa-arvon edistäminen on myös yksi kehitysyhteistyön painopiste-alueista, mutta vielä on matkaa siihen että Suomi ottaisi kansainvälisen paalupaikan kehityspolitiikassa tasa-arvokysymyksissä. Tasa-arvoanalyysit tulisi entistä systemaattisemmin tehdä kaikissa hankkeissa ja vahvistaa sukupuolinäkökulmaa keskeisissä toiminnoissa. Myös vastuullistamis-, tilinteko- ja raportointimekanismeihin tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Liian usein tasa-arvokysymysten integrointi on yhä yksilöiden hyvätahdon, tietotaidon ja motivaation varassa eikä instituutioiden sisään rakennettuna, systemaattisena prosessina.

2 Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 toimenpiteet

Pääministeri Matti Vanhasen hallitus asetti ohjelmassaan lukuisia tasa-arvoa edistäviä tavoitteita. Hallitusohjelmaan oli lisäksi kirjattu, että hallitus laatii kansallisen toimintaohjelman (sukupuolten välisen) tasa-arvon toteuttamiseksi. Näiden tavoitteiden pohjalta ministeriöiden yhteisessä työryhmässä rakennettiin luonnos hallituksen tasa-arvo-ohjelmaksi. Ohjelma vietiin lausuntokierrokselle kesällä 2004. Hallitus hyväksyi ohjelman joulukuussa 2004 ja siitä tehtiin valtioneuvoston periaatepäätös. Tasa-arvo-ohjelma ja sen seurantaraportti (maaliskuu 2006) on julkaistu ja ne löytyvät myös sosiaali- ja terveysministeriön [www-sivuilta](http://www.sivu.fi) (www.stm.fi).

Loppuraportin toisessa luvussa kuvataan tasa-arvo-ohjelman toimenpiteet ja niiden toteuttaminen vuoden 2006 loppuun mennessä. Hallitusohjelmaan kirjatut tasa-arvotavoitteet erottuvat tekstissä siten, että ne on merkitty tekstiin kehyksien sisään. Kunkin toimenpiteen lopussa on lueteltu sen toteuttamisesta vastaavat ministeriöt. Yksityiskohtaisista tiedoista kiinnostuneet voivat ottaa yhteyttä toimenpiteen vastuuministeriön edustajaan hallituksen tasa-arvo-ohjelmatyöryhmässä (ks. alla).

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvo-ohjelmalle asetetaan vuonna 2005 ministeriöiden yhteinen seurantaryhmä. Ryhmän tehtäviin kuuluu tasa-arvo-ohjelman toimenpiteiden toteutumisen seuranta sekä valtavirtaistamisen kehittäminen ja laajentaminen koko valtionhallintoon. Sosiaali- ja terveysministeriö koordinoi ohjelman seurantaa ja valtavirtaistamisen kehittämistä. Ohjelman seurannan aikana toimenpiteitä voidaan tarpeen mukaan tarkistaa. Tasa-arvo-ohjelman loppuraportti ilmestyy keväällä 2007. (Sosiaali- ja terveysministeriö, kaikki ministeriöt)

Toimenpiteet: Sosiaali- ja terveysministeriö asetti hallituksen tasa-arvo-ohjelman mukaisesti 21.4.2005 hallituksen tasa-arvo-ohjelmatyöryhmän seuraamaan hallituksen tasa-arvo-ohjelman toimeenpanoa sekä kehittämään ja laajentamaan valtavirtaistaminen koko valtionhallintoon. Työryhmä on vastannut tasa-arvo-ohjelman seurannasta ja valtavirtaistamisen organisoimisesta valtionhallinnossa. Työryhmän toimikausi on 1.5.2005–15.4.2007. Työryhmä laati ohjelman toteutumisen seuraamiseksi ja varmistamiseksi seurantaraportin, jonka hallitus hyväksyi maaliskuussa 2006. Seuranta osoitti, että kevääseen 2006 mennessä lähes kaikissa suunnitellut toimenpiteet oli aloitettu ja osassa oli käynnistetty jatkotoimia. Tasa-arvo-ohjelman seurannan lisäksi työryhmä on kehittänyt poikkihallinnollista tasa-arvotyön organisointia ja suunnitellut valtavirtaistamisen toteuttamista ministeriöissä.

Työryhmän puheenjohtajana on toiminut valtiosihteeri Leila Kostiainen sosiaali- ja terveysministeriöstä. Ministeriöiden edustajina työryhmässä ovat olleet (varajäsen suluisa): valtioneuvoston kansliasta vanhempi hallitussihteeri Kari Peltonen (henkilöstön kehittämispäällikkö Kirsi Valto); ulkoasiainministeriöstä kehitysyhteistyöneuvos Anna Gebremedhin (apulaisosastopäällikkö Juhani Toivonen); oikeusministeriöstä hallintojohtaja Olli Muttilainen (erikoissuunnittelija Minna Piispa); sisäasiainministeriöstä val-

tioshteeri Kari Salmi (aluekehitysjohtaja Kaisa-Leena Lintilä); puolustusministeriöstä ylitarkastaja Aila Helenius (henkilöstöjohtaja Pasi Lankinen); valtiovarainministeriöstä johdon asiantuntija Virpi Einola-Pekkinen (hallintojohtaja Heikki Euramo); opetusministeriöstä korkeakouluneuvos Anita Lehikoinen (suunnittelija Mikko Cortés Téllez); maa- ja metsätalousministeriöstä esittelijä Marjatta Tahvanainen (vanhempi hallitussihteeri Risto Hiltunen); liikenne- ja viestintäministeriöstä valtiosihteeri Perttu Puro (hallintojohtaja Päivi Viippola); kauppa- ja teollisuusministeriöstä teollisuusneuvos Marjukka Aarnio (vanhempi hallitussihteeri Kari Mäkinen); sosiaali- ja terveysministeriöstä osastopäällikkö Arto V. Klemola 1.8.2006 asti (finanssineuvos Marja-Liisa Parjanne), työministeriöstä erikoissuunnittelija Riitta Martikainen (neuvotteleva virkamies Riitta Kangasharju 1.9.2006 alkaen) (ylitarkastaja Antti Närhinen 23.10.2005 asti, talousjohtaja Jukka Lumenko 3.1.2006 lähtien); ympäristöministeriöstä ympäristöneuvos Sauli Rouhinen (ylitarkastaja Tita Korvenoja 27.10.2005 asti, ylitarkastaja Riina Loukola 26.1.2006 alkaen). Työryhmän asiantuntijajäsenenä on johtaja Tarja Heinilä-Hannikainen ja sihteerinä ylitarkastaja Päivi Yli-Pietilä sekä projektipäällikkö Hanna Onwen-Huma, kaikki sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvoyksiköstä.

2.1 Tasa-arvolain uudistaminen

Hallitus toteuttaa tasa-arvolain uudistamisen ja varmistaa sen toimenpiteen.¹

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallituksen esitys tasa-arvolain muuttamisesta on annettu eduskunnalle niin, että laki voi tulla voimaan vuonna 2005.

Toimenpiteet: Uusittu tasa-arvolaki tuli voimaan 1.6.2005. Se muun muassa vahvisti työpaikkojen tasa-arvosuunnitteluvuoroitusta ja palkkakartoitukset tulivat pakollisiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön ja tasa-arvovaltuutetun yhteinen tasa-arvolakiopas ilmestyi kesäkuussa 2005 painettuna esitteinä sekä verkkoversiona. Tasa-arvovaltuutetun lakia koskeva ohjeistus on myös verkossa. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi tasa-arvosuunnittelusta kolmikantaisesti valmistellun esitteen Tasa-arvosuunnittelun mitä, missä milloin.

Tasa-arvolain toimeenpanon seurantaan varten sosiaali- ja terveysministeriö kokoaa yhteistyössä keskeisten työmarkkinajärjestöjen kanssa tilastotietoja tasa-arvosuunnittelun laatimisen yleisyydestä. Ministeriö on varannut määrärahan seurantatutkimuksen tekemiseksi vuosina 2007–2008. Ministeriö laatii vuosittain eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokunnalle raportin tasa-arvolakiuudistuksen toimeenpanosta. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvovaltuutetun toimistolle varataan vuoden 2005 budjetissa yksi uusi virka.

¹Kehyksissä olevat tekstit ovat suoria lainauksia pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelmasta.

Toimenpiteet: Tasa-arvovaltuutetun toimisto on saanut 2005-2006 kaksi uutta virkaa uudistetun tasa-arvolain valvontaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

2.2 Tasa-arvo työelämässä

2.2.1 Työpaikkojen tasa-arvosuunnittelua vahvistetaan

Tasa-arvolaki on edellyttänyt vuodesta 1995 työnantajia, joiden palveluksessa on säännöllisesti vähintään 30 työntekijää tekemään tasa-arvosuunnittelua naisten ja miesten tasa-arvon toteutumisen jouduttamiseksi työpaikoilla. Tasa-arvolain kokonaisuudistuksessa vuonna 2005 suunnitteluvetoille asetettuja vaatimuksia täsmennettiin. Tasa-arvosuunnittelu on olennainen henkilöstöpolitiikan väline tasa-arvon edistämiseksi työpaikoilla.

Tasa-arvolaki asettaa viranomaisille erityisen velvollisuuden edistää kaikessa toiminnassaan sukupuolten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Jo perustuslaki velvoittaa viranomaisia edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tasa-arvon edistäminen toimivalla tasa-arvosuunnittelulla on olennainen osa julkisen työnantajan hyvän hallinnon toteuttamista. Julkisen työnantajan tulee olla edelläkävijä henkilöstön tasa-arvoisessa kohtelussa.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Työpaikkojen työsuojelutarkastusten yhteydessä tarkastetaan työpaikan tasa-arvosuunnitelman olemassaolo ja kannustetaan työpaikkoja tasa-arvosuunnitteluun.

Toimenpiteet: Työsuojelutarkastuksilla on soveltuissa tilanteissa informoitu yli 30 työntekijän työpaikoilla tasa-arvosuunnitelman laatimisvelvollisuudesta. Asia on sisällytetty myös työsuojelupiirin tulossopimuksiin. Lisäksi työsuojelupiirien ja tasa-arvovaltuutetun toimiston välillä on sovittu, että tasa-arvovaltuutetun toimisto toimittaa työsuojelupiireille tasa-arvoon liittyvää esite- ym. muuta materiaalia tarkastusten yhteydessä työpaikoille jaettavaksi. Em. esite päivitetään tasa-arvolain muutoksia vastaavaksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvosuunnittelun tila julkisella sektorilla selvitetään osana tasa-arvovaltuutetun suorittamaa lainvalvontaa. Selvitys valmistuu vuoden 2005 aikana.

Toimenpiteet: Selvitys ”Tasa-arvosuunnittelu julkisella sektorilla, Selvitys suunnitteluvetoisuuden toteutumisesta” valmistui joulukuussa 2005. Sen mukaan julkisen sektorin työpaikoista noin joka toisella on ollut tasa-arvosuunnittelua ja työntekijöistä noin kaksi kolmesta on ollut sen piirissä. Tasa-arvosuunnittelu on ollut yleisintä valtion keskushallinnossa ja harvinaisinta kunnissa sekä terveys- ja sosiaalialan kuntayhtymissä. Myös suunnitelmien seikkaperäisyyttä selvitettiin. Suunnitelmat eivät usein-

kaan perustuneet tehtyihin selvityksiin. Harvimminkin mainittujen asioiden joukossa oli sukupuolten perusteettomien palkkaerojen poistaminen. Tasa-arvosuunnittelun määrää ja laatua on suunnitteluvaiheen aikana aikaisemmin selvitetty kaksi kertaa. Yksinomaan julkiseen sektoriin kohdistunutta selvitystä tasa-arvosuunnittelun tilasta ei ole aikaisemmin tehty. Näistä syistä oli aiheellista kattavasti selvittää suunnitelmallisen tasa-arvotyön tilaa julkisella sektorilla. Selvitys ajoittui vanhan lain voimassaolon viimeisille hetkille ja se luo hyvän pohjan arvioida vastaisuudessa tasa-arvosuunnittelmaa koskevien uusien säännösten vaikutuksia. Selvitys toteutettiin osana tasa-arvovaltuutetun valvontatyötä ja se antaa lainvalvojalle näkemyksiä siitä, miten valvontatyötä sekä tasa-arvosuunnittelun edistämistyötä tulisi jatkossa suunnata ja kehittää. (Tasa-arvovaltuutetun toimisto)

2.2.2 Työllisyysasteen nostaminen ja työttömyyden vähentäminen

Hallituksen tavoitteena on turvata kansalaisten täysipainoinen osallistuminen työelämään, vaikuttaa työssäoloajan pidentymiseen, parantaa työn ja perhe-elämän yhteensovittamista sekä tasa-arvoa ja vahvistaa työn houkuttelevuutta.

Hallituksen talouspolitiikan tärkein tavoite on työllisyyden lisääminen vähintään 100 000 hengellä vaalikauden loppuun mennessä. Tämä ja vankan pohjan luominen hyvälle työllisyyskehitykselle myös tätä periodia seuraavina vuosina on välttämätöntä, jotta seuraavan vaalikauden loppuun mennessä voitaisiin päästä 75 prosentin työllisyysasteeseen.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Julkisen työvoimapalvelun rakenteellisessa uudistuksessa vaikeasti työllistyvien asiakkaiden palvelut eriytetään työvoimatoimistosta ja kootaan työvoiman palvelukeskuksiin. Vaikeasti työllistyvistä työttömistä enemmistö on miehiä.

Toimenpiteet: Työvoiman palvelukeskushanketta edelsi vuosina 2001-2003 yhteispalvelupistekokeilu. Yhteispalvelupisteiden asiakkaiden sukupuolittaisesta jakaumasta ei ole seurantatietoa, koska tilastoseuranta oli tuolloin osa työvoimatoimiston seurantaa. Vuoden 2004 alusta alkaen työvoiman palvelukeskukset tulivat osaksi vakituista toimintaa ja seurantatietojen saatavuus varmistettiin ohjeistuksilla (huhtikuu 2004 ja heinäkuu 2005). Työhallinnon tilastojärjestelmästä on mahdollista seurata muun muassa työvoiman palvelukeskusten ja yhteispalvelupisteiden asiakkaiden sekä aktiivitoimenpiteiden kohdentumisen sukupuolijakaumaa. Tilastot ovat työhallinnon intranetin kautta käytettävissä paikallishallinnon, aluehallinnon ja työministeriön seurantatarpeissa. Lisäksi voidaan tehdä sukupuolittaisesta jakautumisesta erillisiä poiminta-ajoja (Crystal Info) URA –tietojärjestelmästä.

Vuoden 2007 alusta alkaen palvelukeskusten työhallinnon, kunnan ja Kelan virkailijat ottavat käyttöön uuden TYPPI –tietojärjestelmän, johon siirretään palvelukeskusten asiakkaiden tiedot valtakunnallisesti asteittain. Jatkossa seurantatietoa palvelukeskus-

ten asiakkaiden sukupuolittaisesta jakautumisesta saadaan työhallinnon tilastojärjestelmästä, URA –tietojärjestelmästä ja TYPPI –tietojärjestelmästä.

Työhallinnon tilastojen mukaan vuoden 2005 aikana työvoiman palvelukeskuksen ja yhteispalvelupisteiden asiakkaina oli työttöminä työnhakijoina 20 614 eri henkilöä, joista 64 prosenttia oli miehiä. Vuonna 2005 työttöminä työnhakijoina keskimäärin kuukaudessa oli yhteensä 9 685 henkilöä, joista miehiä oli 65,8 %. Vuonna 2006 työvoiman palvelukeskuksissa oli työhallinnon puolivuositilaston (tammi-kesäkuussa) mukaan työttömiä työnhakijoita 19 741 henkilöä (em. tilastossa ei tilastoida sukupuolijakautumista). Sukupuolijakauma saadaan sen sijaan työhallinnon tilastosta työttömien määrä keskimäärin kuukaudessa. Em. tilaston mukaan tammi-marraskuun aikana palvelukeskuksissa oli keskimäärin kuukaudessa 12 083 työtöntä työnhakijaa, joista miesten osuus oli 65,5 %. (Työministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Työllisyyden politiikkaohjelmassa toteutetaan myös osaavan työvoiman saatavuuteen, työurien pidentämiseen ja työelämän kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä. Työllisyyden politiikkaohjelman keskeisissä hankkeissa otetaan sukupuolinäkökulma huomioon keväällä 2004 tehdyn suunnitelman mukaisesti.

Toimenpiteet: Työllisyysohjelman keskeinen lainsäädäntöhanke koskee työmarkkinatuen aktivointia. Vuoden 2006 alussa voimaan tulleen uudistuksen tavoitteena on työmarkkinatuen aktiivikäytön lisääminen sekä pitkittyvän työttömyyden alentaminen ja ehkäiseminen. Selvä enemmistö, 60 prosenttia, yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneista on miehiä, joten pitkään työttömänä olleiden työllistämiseen liittyvien toimien tulisi kohdistua voittopuolisesti miehiin. Kuitenkin aktiivitoimiin osallistuneista vain vajaa puolet, 49 prosenttia, uudistuksen kohderyhmässä oli vuoden 2006 tammi-huhtikuussa miehiä.

Toimeentulotukiuudistuksen myötä kuntien sosiaalihuollon rahoitusmahdollisuudet paranisivat uudistuksen myötä ja tällä olisi myönteinen vaikutus myös sosiaalihuollon asiakkaiden asemaan. Stakesin tietojen mukaan vuonna 2003 toimeentulotuen asiakkaista yksinäisiä miehiä oli 41,3 prosenttia ja naisia 26,9 prosenttia toimeentulotuen asiakaskotitalouksista. Valtionosuuden vaikutus olisi suurin niissä kunnissa, joissa toimeentulotukiasiakkaita on paljon. (Työministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Nuorten työpajatoimintaa kehitetään vahvistamalla työpajaohjaajien tasa-arvo-osaamista. Työpajaohjaajien sukupuolijakautumaa sekä työpajoihin osallistuvien tyttöjen ja poikien määrää ja sijoittautumista pajajakson jälkeen joko koulutukseen tai työelämään seurataan. Työpajatoiminnassa kehitetään nk. tyttötyön ja poikatyön erityispiirteitä. Tavoitetta varten työpajat veloitetaan kehittämään yhtenäinen seurantajärjestelmä, jossa seuranta-aika on vähintään yksi vuosi työpajakson jälkeen.

Toimenpiteet: Nuorten työpajojen seurantajärjestelmä on kehittynyt, ja nyt saadaan aikaisempaa tarkemmat tiedot toimintaan osallistuvista nuorista. Myös tyttöjen määrä

työpajoilla on hiukan noussut, kun tyttöjen pahoinvointia tunnustetaan paremmin. Pajoille ohjautuvilla nuorilla ei ole merkittäviä eroja koulutustaustassa, kun sukupuolia verrataan keskenään. Nuorten työpajatoiminnalle opetusministeriö vahvisti syksyn 2006 aikana vähimmäistunnusmerkit, joilla toimintaa kuvataan suhteessa muuhun nuorten sosiaaliseen vahvistamiseen. Työpajavalmentajien sukupuolijakauma on tasapainoinen ja valmentajien koulutustaso on noussut vuodesta 2004. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Kotouttamislakia ja kotouttamiskäytäntöjä kehitetään siten, että kaikki maahanmuuttajanaiset saavat mahdollisuuden osallistua kotoutumista tukevaan koulutukseen ja palveluihin mahdollisimman pian maahantulon jälkeen. Kotouttamislakia kehitetään siten, että vanhempainvapaat ja kotihoidontukiaika eivät lyhennä oikeutta henkilökohtaiseen kotouttamissuunnitelmaan.

Toimenpiteet: Hallitus antoi lokakuussa 2005 eduskunnalle esityksen laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta. Esityksen mukaan oikeutta kotouttamissuunnitelmaan eivät lyhennä äitiys-, erityisäitiys-, isyys-, tai vanhempainrahakausi eikä raskauden ja synnytyksen tai lapsenhoidon vuoksi myönnetty loma ja erityishoitorahan saaminen. Kotouttamislain muutos tuli voimaan edellä kuvatun mukaisena vuoden 2006 alussa. (Työministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Luku- ja kirjoitustaidottomien ja vähän peruskoulutusta saaneiden maahanmuuttajien perustuslain mukainen oikeus perusopetukseen turvataan.

Toimenpiteet: Hallituksen esityksessä (ks. edellä) on säännökset työvoimaan kuuluvien luku- ja kirjoitustaidottomien opetuksen järjestämisestä. Kotouttamiskäytäntöjä pyritään kehittämään siten, että myös aikuiset jotka eivät kuulu työvoimaan saisivat kotoutumiskoulutusta. Kotouttamislain mukaan järjestetään muun muassa luku- ja kirjoitustaidon opetusta sekä perusopetusta täydentävää opetusta. Opetukseen osallistumisesta sovitaan henkilökohtaisessa kotoutumissuunnitelmassa, joka laaditaan yhteistyössä maahanmuuttajan kanssa. Työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuvien luku- ja kirjoitustaidon opetuksesta vastaa työhallinto. (Työministeriö)

2.2.3 Määräaikaisten palvelussuhteiden vakinaistaminen

Julkisen sektorin työpaikkojen kilpailukyvyistä on huolehdittava. Hallitus ryhtyy erityisiin toimenpiteisiin etenkin julkisella sektorilla toistuvien määräaikaisten palvelussuhteiden vakinaistamiseksi.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallituksen esitys vuosilomalain uudistamiseksi sisältää useita parannuksia määräaikaisessa ja osa-aikaisessa työsuhteessa olevien asemaan vuosiloman määräytymisen ja kertymisen suhteen.

Toimenpiteet: Laki tuli voimaan 1.4.2005. Uudella vuosilomailla osa-aikaisten työntekijöiden asema parani, kun työssäolon veroista aikaa koskevia säännöksiä sovelletaan samalla osa-aikaisiin kuin kokoaikaisiin työntekijöihin. Esimerkiksi sairauspoissaolot ja lomautuspäivät eivät enää vähennä osa-aikaisen lomaoikeutta. Uusi vuosilomalaki nostaa käytännössä osa-aikaisen tuntipalkkaisen työntekijän lomapalkkaa.

Määräaikaisten työntekijöiden asemaan uusi vuosilomalaki vaikutti myönteisesti muun muassa siten että työntekijällä, joka on tehnyt työtä samalle työnantajalle toistuvien, enintään lyhytaikaisin keskeytyksin jatkuvien määräaikaisten työsopimusten perusteella, on oikeus vapaan pitämiseen. Tällöin vapaan enimmäispituus määräytyy työsuhteen keston mukaan samalla tavalla kuin vuosiloman pituus. Säännös turvaa edellä tarkoitetuille määräaikaisille työntekijöille oikeuden työstä vapautukseen samalla tavoin kuin vakinaisessa työssä oleville.

Määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevien asemaa parantaa myös mahdollisuus sopia siitä, että peräkkäisissä määräaikaisissa työsuhteissa vuosilomaetuksia ei makseta lomakorvauksena määräaikaisen työsuhteen päättyessä, vaan lomaetus voidaan siirtää seuraavaan työsuhteeseen.

Työsopimuslain 4 luvun perhevapaiden ilmoitusaikaa koskevien säännösten 1.7.2006 voimaan tulleilla muutoksilla pyrittiin parantamaan perhevapaalla olevien määräaikaisten työntekijöiden asemaa. Muutetun säännöksen mukaan jos pääsääntöinen kahden kuukauden ilmoitusaika ei ole puolison työhön menon vuoksi mahdollinen, perhevapaasta saa ilmoittaa kuukauden ilmoitusaikaa noudattaen. Säännös helpottaa niitä tilanteita, joissa perhevapaalla olevan määräaikainen työsuhde on päättynyt vapaan aikana ja henkilö löytää uuden työpaikan. Tällöin työssä oleva toinen vanhempi voi siirtyä perhevapaalle kuukauden ilmoitusaikaa noudattaen, jos siitä ei aiheudu työnantajalle vakavaa haittaa. Järjestely toisin sanoen helpottaa vapaalla olijan uuden työpaikan vastaanottamista. (Työministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Valtiovarainministeriö lähetti syksyllä 2003 hallinnolle ohjekirjeen määräaikaisten palvelussuhteiden soveltamisperusteista ja toimenpiteistä määräaikaisten palvelussuhteiden vähentämiseksi. Keväällä 2004 tehdyn kyselyn perusteella on nähtävissä, että virastot ovat ryhtyneet tarkistamaan määräaikaisten palvelussuhteiden perusteita. Tämä on jo johtanut määräaikaisten palvelussuhteiden määrän vähenemiseen. Valtiovarainministeriö seuraa tilanteen kehittymistä.

Toimenpiteet: Valtion työmarkkinalaitos järjesti yhdessä valtion henkilöstöä edustavien pääsopijajärjestöjen kanssa 7.6.2005 seminaarin "Miten yhdistämme yliopistojen toiminnan ja rahoituksen sekä hyvän työnantajapolitiikan". Seminaarissa olivat edustettuina myös opetusministeriö, yliopistot sekä Suomen Akatemia ja Tekes. Seminaarissa esiin nostettuja ajatuksia perusteettomien määräaikaisten palvelussuhteiden poistamiseksi yliopistoissa käsitellään kuluvaksi TUPO-kaudeksi asetetussa määräaikaistyöryhmässä. Tämä työryhmä selvittää myös, miten määräaikaisuuden perusteiden tapauskohtaista tarkastelua voidaan kehittää.

Henkilöstö palvelussuhteen keston mukaan valtion virastoissa ja laitoksissa 2004 ja 2005

Palvelussuhteen kesto	2004		2005		Muutos 2004-2005	
	lkm	osuus	lkm	osuus	lkm	%
Toistaiseksi voimassa	90837	73,3	91850	74,2	1013	1,1
Määräaikainen ¹⁾	33074	26,7	31971	25,8	-1103	-3,3
määräaikainen virka ¹⁾	2778	2,2	2477	2,0	-301	-10,8
määräaikainen palvelussuhde ¹⁾	22634	18,3	22265	18,0	-369	-1,6
tukityöllistetty	1810	1,5	1364	1,1	-446	-24,6
harjoittelija/oppisopimus	1169	0,9	1207	1,0	38	3,3
yliopisto- ja korkeakouluopiskelija ²⁾	4684	3,8	4658	3,8	-26	-0,6
Yhteensä	123911	100	123821	100	-90	-0,1

1) Määräaikaisia ovat henkilöt, joilla ei ole taustavirkaa tai -tehtävää

2) Yliopistoissa ja korkeakouluissa perus- tai jatko-opintoja suorittavat opiskelijat

Henkilöstö palvelussuhteen keston mukaan yliopistoissa 2004 ja 2005

Palvelussuhteen kesto	2004		2005		Muutos 2004-2005	
	lkm	osuus	lkm	osuus	lkm	%
Toistaiseksi voimassa	12860	41,0	13790	43,9	930	7,2
Määräaikainen ¹⁾	18476	59,0	17595	56,1	-881	-4,8
määräaikainen virka ¹⁾	2026	6,5	1679	5,3	-347	-17,1
määräaikainen palvelussuhde ¹⁾	11346	36,2	10882	34,7	-464	-4,1
tukityöllistetty	188	0,6	104	0,3	-84	-44,7
harjoittelija/oppisopimus	237	0,8	273	0,9	36	15,2
yliopisto- ja korkeakouluopiskelija ²⁾	4679	14,9	4657	14,8	-22	-0,5
Yhteensä	31336	100	31385	100	49	0,2

1) Määräaikaisia ovat henkilöt, joilla ei ole taustavirkaa tai -tehtävää

2) Yliopistoissa ja korkeakouluissa perus- tai jatko-opintoja suorittavat opiskelijat

Henkilöstö palvelussuhteen keston mukaan valtion virastoissa ja laitoksissa pois lukien yliopistot 2004 ja 2005

Palvelussuhteen kesto	2004		2005		Muutos 2004-2005	
	lkm	osuus	lkm	osuus	lkm	%
Toistaiseksi voimassa	77977	84,2	78060	84,4	83	0,1
Määräaikainen ¹⁾	14598	15,8	14376	15,6	-222	-1,5
määräaikainen virka ¹⁾	752	0,8	798	0,9	46	6,1
määräaikainen palvelussuhde ¹⁾	11288	12,2	11383	12,3	95	0,8
tukityöllistetty	1622	1,8	1260	1,4	-362	-22,3
harjoittelija/oppisopimus	937	1,0	935	1,0	-2	-0,2
yliopisto- ja korkeakouluopiskelija ²⁾						
Yhteensä	92575	100	92436	100	-139	-0,2

1) Määräaikaisia ovat henkilöt, joilla ei ole taustavirkaa tai -tehtävää

2) Yliopistoissa ja korkeakouluissa perus- tai jatko-opintoja suorittavat opiskelijat

(Valtiovarainministeriö)

Valtion henkilökästerin mukaan marraskuussa 2005 valtion budjettitalouden henkilöstöstä 74 prosenttia työskenteli toistaiseksi voimassa olevassa palvelussuhteessa ja 18 prosenttia määräaikaisessa palvelussuhteessa. Määräaikaiseksi palvelussuhteeksi ei lue-ta lailla tai asetuksella määräaikaiseksi säädettyä virkaa tai tehtävää, tukityöllistettyjä eikä yliopistoon palvelussuhteessa olevia opiskelijoita. Näiden osuus valtion koko hen-kilöstöstä oli kahdeksan prosenttia. Määräaikaiset, jotka ovat virkavapaalla vakinaisesta valtion virasta (ts. joilla on taustavirka), lasketaan vakinaiseen henkilöstöön.

Määräaikaiset palvelussuhteet keskittyvät yliopistoihin. Vuonna 2005 määräaikaisten palvelusuhteiden osuus oli yliopistoissa 35 prosenttia ja muissa valtion virastoissa ja laitoksissa keskimäärin 12 prosenttia. Vuonna 2005 määräaikaiset palvelussuhteet oli-vat arviolta 4-5 prosenttiyksikköä yleisempiä naisilla kuin miehillä. Vuodesta 2004 vuoteen 2005 valtion virastoissa ja laitoksissa toistaiseksi voimassa olevien palvelus-suhteiden määrä kasvoi keskimäärin runsaalla tuhannella palvelussuhteella (1,1%) ja osuus 0,9 prosenttiyksiköllä. Määräaikaisten palvelussuhteiden määrä vähentyi run-saalla 300 palvelussuhteella ja osuus laski 1,6 prosenttiyksiköllä.

Tilastokeskuksen keräämän kuntasektorin palkkatilaston mukaan lokakuussa 2004 kuntasektorilla työskenteli 431 000 palkansaajaa. Toistaiseksi voimassa olevassa eli ns. vakinaisessa palvelussuhteessa työskenteli 73 prosenttia henkilöstöstä. Määräaikaisia oli 24 prosenttia ja työllistettyjä 3 prosenttia henkilöstöstä. Kunta-alan henkilöstöstä oli naisia 77 prosenttia. Naisista oli määräaikaisissa palvelussuhteissa 24,6 prosenttia ja miehistä 20,3 prosenttia. Vakinaisen kuukausipalkkaisen henkilöstön määrä kasvoi vuodesta 2003 noin 7 200 henkilöllä. Kunnallisen työmarkkinalaitoksen työllisyysel-vityksen mukaan myös tulevina vuosina uutta henkilöstöä palkataan pääosin vakinai-seen palvelussuhteeseen.

Kunta-alaa koskeva selvitys määräaikaisuuksien perusteista tehtiin vuonna 2003. Sel-vityksen yhteenveto sekä pääsopijajärjestön kanssa laaditut yksimieliset ohjeet löyty-vät Kunnallisen työmarkkinalaitoksen yleiskirjeestä 19/2003. Em. selvityksen mukaan valtaosassa määräaikaisuuksista perusteena oli kuntasektorin palvelutoiminnan kannal-ta välttämätön sijaisuus, avoimen viran/toimen hoito tai epäpätevyys virkaan/toimeen. Vakinaisen henkilöstön lisääminen lisää myös määräaikaisten sijaisten tarvetta. Mah-dollisuudet korvata sijaistarvetta vakinaisella varahenkilöstöllä tms. järjestelyillä ovat rajalliset. Määräaikaisten sijaisten tarvetta voidaan olennaisesti vähentää vain vähentä-mällä vakinaisen henkilöstön lakisääteisiä tai virka- ja työehtosopimuksiin perustuvia virka- ja työvapaita. Kunnallinen työmarkkinalaitos seuraa määräaikaisten palvelussuh-teiden määrän ja rakenteen kehitystä vuosittain. (Sisäasiainministeriö)

Yliopistojen toiminnan ja rahoitusrakenteen voidaan katsoa poikkeavan muista valtion virastoista ja laitoksista. Valtion suoran budjettirahoituksen ohella yhteisrahoitteisen ja maksullisen toiminnan osuus on noin 36 prosenttia. Tämä ns. täydentävä rahoitus saadaan useasta eri lähteestä (mm. yrityksiltä, säätiöiltä, Suomen Akatemialta, TE-KES:n rahoituksena ja Euroopan unionista).

Tälle, useimmiten kilpaillulle, rahoitukselle tyypillistä on projektiluonteisuus ja määräaikaisuus. Täydentävän rahoituksen avulla yliopistot tukevat muita tavoitteitaan ja sen avulla voidaan myös vahvistaa tiettyä erityisosaamista, jota ei normaalin budjet-tirahoituksen turvin voida tehdä. Rahoitus on kuitenkin määräaikaista. Toisaalta sen avulla voidaan työllistää ja kiinnittää yliopistoon nuoria tutkijoita. Lisäksi yliopistoille leimaa antavina ovat tiettyjen virkojen jo säännöksiin perustuva määräaikaisuus (esim. assistentteja ja yliassistentteja on 23,6 % opetushenkilökunnasta) sekä runsas liikkuvuus ja sijaisten määrä. Suurimmalla osalla sijaisuuksia hoitavista henkilöistä on toinen taustavirka yliopistossa. Yliopistoissa on myös runsaasti perustutkinto- sekä jatko-opiskelijoita määräaikaisissa palvelussuhteissa.

Yliopistojen määräaikainen henkilöstö on ollut vuosina 2004 ja 2005 esillä opetusministeriön ja yliopistojen välisissä tulosneuvotteluissa keskustelukysymyksenä henkisten voimavarojen hallintaa ja kehittämistä koskevassa kohdassa sekä opetusministeriön kirjallisissa palautteissa vuosien 2003 ja 2004 toiminnasta. Edellä mainituissa palautteissa todetaan, että yliopistojen tulee arvioida määräaikaisen henkilöstönsä asemaa ja vakinaistaa pysyväisluonteisia tehtäviä mahdollisuuksiensa mukaan valtiovarainministeriön kirjeen 14.10.2003 mukaisesti. Lisäksi todetaan, että yliopistojen kokonaisvaltaisen henkilöstöstrategian kehittämisen osana tulee olla suunnitelma määräaikaisten palvelussuhteiden vähentämisestä sovittujen linjausten mukaisesti ja tämän prosessin jatkaminen. Tehtyjä toimia tarkastellaan vielä vuoden 2006 tulosneuvottelujen yhteydessä. Neuvotteluissa on myös tähdennetty, että määräaikaisuuden peruste tulisi merkitä esim. nimittämiskirjaan, vaikka virkamieslaki ei sitä suoraan edellytäkään.

Valtiovarainministeriön asettama jatkotyöryhmä, jossa muun muassa yliopistot ovat edustettuina, selvittää edelleen keinoja määräaikaisten palvelussuhteiden vähentämiseksi. Selvitysten mukaan suurimmalla osalla yliopistoja on jo suunnitelma määräaikaisten palvelussuhteiden vähentämiseksi. Lähes kaikissa yliopistoissa asiaa on lisäksi käsitelty joko tavoiteneuvotteluissa tai hallintoelimissä ja annettu asiasta erilliset ohjeet. Vuosina 2004–2005 on yliopistoissa vakinaistettu noin 1 900 palvelussuhdetta. Määrää on vaikea arvioida tarkasti. Henkilö, joka on saanut esim. vakinaisen viran, on voinut työskennellä muussa kuin nimenomaan kyseiseen virkaan liittyvässä tehtävässä. Perustetut virat julistetaan lisäksi säännöksiin mukaisesti haettaviksi ja niihin nimitään hakijoista ansiotunein.

Määräaikaisten palvelussuhteiden yleisin virkamieslain 9 §:n 1 momentin mukainen peruste yliopistoissa on työn luonne, esim. projektitehtävät. Ulkoisen tutkimusrahoituksen kasvun johdosta tämä tulee olemaan yleisin peruste myös jatkossa. Virkamieslain 4 §:n mukaan virkoja voidaan perustaa vain palkkauksiin käytettävissä olevien määrärahojen rajoissa.

Edellä mainitut säännökset tekevät määräaikaisten tehtävien vähentämisen haasteelliseksi. Opetusministeriö tulee osaltaan seuraamaan, että edellä mainitun valtiovarainministeriön kirjeen 14.10.2003 ohjeita sekä lainsäädännön velvoitteita pysyvien teh-

tävien hoitamisesta vakinaisen henkilöstön avulla ja määräaikaisten palvelussuhteiden käyttämisestä vain perustelluista syistä noudatetaan. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Työministeriö asettaa selvityshenkilön, jonka tehtävänä on selvittää muun muassa määräaikaisten palvelussuhteiden yleisyyttä eri sektoreilla ja jakautumista naisten ja miesten kesken sekä sitä missä määrin määräaikaisten työsuhteiden käyttö ja sopimusten taustalla olevat perusteet ovat sopusoinnussa voimassa olevan lainsäädännön kanssa.

Toimenpiteet: Työministeriö asetti selvityshenkilön selvittämään määräaikaisen työn yleisyyttä, käytön lainmukaisuutta ja lainsäädännön kehittämistarpeita. Selvityshenkilö Kirsti Palanko-Laaka luovutti raporttinsa ja ehdotuksensa 13.12.2005. Selvitystyön yhteydessä työministeriö teetti Tilastokeskuksella tutkimuksen määräaikaisten työsuhteiden yleisyydestä ja käytöstä. Selvityshenkilön raportti ja tutkimus on julkaistu työhallinnon Internet-sivuilla (www.mol.fi/julkaisut -> Työpoliittinen tutkimus -sarja), josta löytyy myös koko selvitys.

Jatkotoimenpiteet: Selvityshenkilö ehdotti voimassa olevan sääntelyn selkeyttämistä ja täsmentämistä sekä lakitekstin muutoksella että siihen liitetyillä perusteluilla. Selvityshenkilö kiinnitti raportissaan huomiota myös määräaikaisten sopimusten käytön valvontaan liittyviin kysymyksiin. Selvityshenkilö ehdotti myös, että henkilöstön edustajille säädettäisiin oikeus saada tietoja työyhteisön määräaikaisten palvelussuhteista ja niiden perusteista sekä oikeus valvoa niiden laillisuutta edustamansa henkilöstön puolesta.

Selvityshenkilön raportin jälkeen työministeriö on 29.5.2006 asettanut kolmikantaisen työryhmän pohtimaan määräaikaisiin työsuhteisiin liittyviä kysymyksiä. Asettavan työryhmän tehtävänä on tarkastella, onko selvityshenkilön ehdotusten pohjalta tai kokonaan niistä riippumatta mahdollista valmistella toimenpiteitä, joilla voidaan vähentää määräaikaiseen työhön mahdollisesti liittyviä ongelmia rajoittamatta kuitenkaan tällaisen työn oikeutettua käyttöä. Työryhmän määräaika päättyy 31.12.2006. (Työministeriö)

2.2.4 Naisten ja miesten palkkaerojen pienentäminen

Hallitus edistää samapalkkaisuutta ja työelämän tasa-arvoa pitkäjänteisellä ohjelmalla yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Tavoitteena on poistaa perusteettomat palkkaerot naisten ja miesten välillä.

Tasa-arvolain uudistuksella edistetään muun muassa yli työehtosopimusrajojen tehtävää työn vaativuuden arviointia ja samapalkkaisuutta sisällyttämällä miesten ja naisten töiden vaativuus- ja palkkaerojen kartoitukset tasa-arvosuunnitelmiin sekä helpottamalla palkkatietojen saantia syrjintää epäiltäessä.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Palkkatasa-arvoa edistetään muun muassa vireillä olevalla tasa-arvolain uudistuksella. Tasa-arvosuunnittelun osaksi sisällytetään palkkakartoitukset, joiden tavoitteena on mahdollistaa työehtosopimusrajat ylittävät palkkaerojen tarkastelut työpaikoilla.

Toimenpiteet: Uudistettu tasa-arvolaki astui voimaan kesäkuussa 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön 1.6.2005 asettaman kolmikantainen työryhmän valmisteleva opas työpaikkojen tasa-arvosuunnittelua varten julkaistiin joulukuussa 2005. (katso myös tasa-arvolain uudistaminen s. 27) (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Selvityshenkilön raportti siitä, millä edellytyksillä työmarkkinaosapuolet ja valtio voisivat rakentaa koko työmarkkinakentän kattavan samapalkkaisuusohjelman, luovutettiin elokuussa 2004. Sosiaali- ja terveysministeriö on vuoden 2004 lopulla asettanut kolmikantaisen työryhmän rakentamaan samapalkkaisuusohjelmaa. Ohjelmatyöryhmän tulee saada työnsä valmiiksi maaliskuun 2005 alkuun mennessä.

Toimenpiteet: Sosiaali- ja terveysministeriö kutsui korkean tason seurantaryhmän valvomaan kolmikantaisesti valmistellun samapalkkaisuusohjelman toteuttamista. Seurantaryhmä kokoontui ensimmäisen kerran kesäkuussa 2006. Seurantaryhmän puheenjohtajana toimii eduskunnan puhemies Paavo Lipponen ja jäsenenä on muun muassa kaikkien työmarkkinakeskusjärjestöjen johtajat. Ohjelmassa on yhteensä 30 toimenpidettä, joista jotkut ovat jo toteutuneet, osaa toteutetaan parhaillaan ja osa käynnistyy vuoden 2007 alussa. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

2.2.5 Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisen tukeminen

Hallitus kohdistaa kehittämispanostuksia erityisesti tasa-arvon edistämiseen, työn ja perheen yhteensovittamiseen, henkiseen työsuojeluun ja hyvinvointiin työssä, työssä jaksamiseen ja työaika seurannan tehostamiseen, hyvään johtamiseen ja osaamisen kehittämiseen, työkykyä ylläpitävään toimintaan sekä ikääntyvän työvoiman erityistarpeisiin.

Hallitus luo edellytyksiä yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa työaikajärjestelyihin, joissa perheiden tarpeet ja lasten etu otetaan entistä paremmin huomioon. Toteutetaan asteittain alle 10-vuotiaiden lasten vanhemmille lyhennetyn työajan mahdollisuuksia. Osittaista hoitovapaata ja osittaista hoitorahaa kehitetään niin, että se voi nykyistä paremmin tarjota työssäkäyville vanhemmille todellisen vaihtoehdon. Saatetaan pikaisesti voimaan kolmikantaisesti sovittu hoitovapaan laajentaminen. Kehitetään perhevapaita ja niiden tasaisempaa jakautumista sukupuolten kesken.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Käynnistetään selvitystyö perhevapaalainsäädännön kehittämisestä niin, että molemmat vanhemmat voisivat nykyistä paremmin käyttää oikeuttaan perhevapaisiin ja että perhevapaiden käyttö jakaantuisi nykyistä tasaisemmin naisten ja miesten kesken. Laajennetaan lyhennetyn työajan mahdollisuus asteittain koskemaan alle 10-vuotiaiden lasten vanhempia.

Toimenpiteet: Työsopimuslain perhevapaasäännöksiä muutettiin 1.8.2006 lukien. Ottovanhemman oikeus hoitovapaaseen laajeni siten, että hoitovapaa koskee alle kouluikäisen lapsen vanhempaa siihen asti, kun lapsen adoptoinnista on kulunut kaksi vuotta. Aikaisemmin hoitovapaoikeus on päättynyt lapsen täytettyä kolme vuotta.

Myös etävanhemman eli lapsensa kanssa eri taloudessa asuvan huoltajan tilapäinen hoitova-paoikeus laajeni. Etävanhemmalla on oikeus tilapäiseen hoitovapaaseen, jos hänen alle 10-vuotias lapsensa sairastuu äkillisesti. Aiemmin oikeus oli vain lapsen kanssa samassa taloudessa asuvalla vanhemmalla tai huoltajalla. Muutos helpottaa eroperheiden työn ja perheen yhteensovittamista ja vahvistaa lapsen ja etävanhemman keskinäistä kiintymyssuhdetta.

Vammaisen ja pitkäaikaissairaana lapsen vanhempien oikeutta osittaiseen hoitovapaaseen laajennettiin siten, että oikeus jatkuu siihen asti, kun erityistä huoltoa ja hoitoa vaativa lapsi täyttää 18 vuotta. Uudistus helpottaa vammaisen tai pitkäaikaissairaana lapsen vanhempien työn ja perhe-elämän yhteensovittamista.

Myös äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaasta sekä hoitovapaasta ilmoittamiseen tuli muutoksia. Lyhyissä enintään 12 arkipäivää jatkuvista vapaista on ilmoitettava kahden kuukauden sijasta kuukautta ennen vapaan alkua. Jos pääsäännön mukaisen kahden kuukauden ilmoitusajan noudattaminen ei ole puolison työhön menon ja siitä johtuvan lapsen hoidon järjestämisen takia mahdollista, työntekijällä on oikeus jäädä vanhempainvapaalle yhden kuukauden kuluttua ilmoituksesta, jos siitä ei aiheudu työpaikan tuotanto- ja palvelutoiminnalle vakavaa haittaa. Jos työnantaja katsoo, että kuukauden ilmoitusaika on liian lyhyt, hänen on esitettävä työntekijälle selvitys kieläytymisen perusteista. (Työministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tilaa lapsille, tilaa perheille –hankkeessa pyritään tukemaan työn ja perheen yhteensovittamista muun muassa lisäämällä työpaikkojen ja yhteiskunnan lapsi- ja perhemyönteisyyttä. VETO -ohjelmassa selvitetään perhevapaiden ja työmarkkina-aseman yhteyksiä.

Toimenpiteet: Veto-ohjelman hankkeen Äidit ja isät työmarkkinoilla -selvitys on valmistunut. Tilaa lapsille, tilaa perheille -hanke käynnistyi 2005 ja sitä jatkettiin vuonna 2006. Syksyn 2005 aikana toteutettiin elokuvateatterissa tietoisuus, jolla pyrittiin isien perhevapaiden käytön aktivointiin. Lehdistölle järjestettiin taustatilaisuus isyydestä ja perhevapaista. Ministeriön Isä-esite uudistettiin ja sisällytettiin äitiysavustuspakkauksiin vuoden 2006 keväästä alkaen. VETO-ohjelman nettisivuille www.klinikka.fi laitettiin isyyteen liittyvää aineistoa. Äitiys- ja lastenneuvoloille tehtiin kattava kysely isyyden ja perheen kokonaisuuden huomioimisesta neuvolatyössä. Kyselyn raportti julkaistiin syksyllä 2006. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Naiset saavat miehiä useammin vanhempainpäivärahan vähimmäismääräisenä. Vähimmäismääräistä päivärahaa korotettiin vuoden 2005 alusta. Korotuksen jälkeen etuus on 15,20 euroa päivässä. Vuoden 2006 alusta lukien

vakuutettujen pääsemistä ansioperusteisen vanhempainpäivärahan piiriin helpotettiin. Muutoksen jälkeen vanhempainpäiväraha voi määräytyä edellisen vanhempainpäivärahan perusteena olleista tötuloista niissä tapauksissa, joissa lasten ikäero on korkeintaan kolme vuotta eikä ansiotuloja tältä ajalta ole. Lisäksi ansiopäivärahaan oikeuttaa jo kuukauden mittainen työskentely jos työssäkäynti ilman työkyvyttömyyden tai vanhempainrahoituksen alkamista olisi jatkunut.

Toimenpiteet: Vähimmäismääräistä päivärahaa koskeva muutos astui voimaan 1.1.2005 yllä kuvatun mukaisena, ja ansioperusteisen etuuden piiriin pääsemistä koskevat muutokset astuivat voimaan 1.1.2006 yllä kuvatun mukaisena. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Maahanmuuttajaperheiden kotoutumista tuetaan kehittämällä avoimien päiväkotien ja neuvoloiden toimintaa.

Toimenpiteet: Neuvolatyöntekijöitä on opastettu maahanmuuttajaperheiden kohtaamiseen muun muassa julkaisemalla opas Lastenneuvola lapsiperheiden tukena -opas työntekijöille (STM 2004:14). Oppaaseen sisältyy oma luku maahanmuuttajaperheistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Aamu- ja iltapäivätoiminnan aikaisempaa laajamittaisempaa järjestämistä pyritään tukemaan myöntämällä kunnille tähän toimintaan valtionosuutta. Lainmuutos astui voimaan 1.8.2004. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteena on tukea kodin ja koulun kasvatustyötä sekä edistää tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. Aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteista ja sisällöstä säädetään Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteissa. Toiminnan laajuutta ja palvelutarjonnan monipuolisuutta seurataan.

Toimenpiteet: Aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva lainsäädäntö ja toiminnan sisältöä ohjaavat koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet ovat tulleet voimaan 1.8.2004. Opetushallitus koordinoi kansallista kehittämishanketta, jonka tavoitteena on uusien kuntien mukaan saaminen ja toiminnan laadun kehittäminen alueellisten kehittämisverkostojen kanssa.

Opetusministeriö antoi keväällä 2006 eduskunnan sivistysvaliokunnalle selvityksen aamu- ja iltapäivätoiminnan laajuuden, laadun sekä palvelutarjonnan monipuolisuuden kehittymisestä sekä lain vaikutuksista palvelun rahoitukseen ja hintaan. Selvityksen mukaan aamu- ja iltapäivätoiminta on parantanut kaikkien lasten mahdollisuuksia osallistua ohjattuun, virkistävään ja turvalliseen toimintaan aamulla ennen koulupäivän alkamista ja iltapäivällä koulupäivän päättymisen jälkeen, vähentänyt lasten yksinäistä aikaa ilman aikuisen läsnäoloa sekä helpottanut perheen ja työelämän yhteensovittamista. (Opetusministeriö, Opetushallitus)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opiskelun ja perhevastuiden yhteensovittaminen otetaan huomioon selvitettyä opintojen vauhdittamista ja opintotukeen liittyviä taloudellisia kannustimia. Naisten tutkijanuran edistämiseksi Suomen Akatemia ottaa tarvittaessa rahoitusperusteissa huomioon hakijan perhetilanteen.

Toimenpiteet: Syyslukukauden 2005 alusta lukien tai sen jälkeen korkeakoulututkinnon suorittamisen aloittaneet voivat suorittettuaan tutkinnon määräajassa saada vähennettyä osan opintolainastaan verotuksessa. Perhevastuut on otettu huomioon opintolainavähennyksen ehdoissa siten, että tutkinnon suorittamisen määräaika voi olla pidempi niillä, jotka ovat saaneet lapsen hoitamisen perusteella äitiys- isyys- tai vanhempainrahaa. Laki opintotukilain muuttamisesta ja lait opintolainavähennyksen edellyttämistä muutoksista verolainsäädäntöön tulivat voimaan 1.8.2005. Opinto-oikeutta koskevan yliopistolain muutoksen valmistelussa (HE 12/2005) arvioitiin muutoksen vaikutukset eri sukupuoliin. Laki tuli voimaan 1.8.2005. (Opetusministeriö)

Suomen Akatemian hallitus hyväksyi 7.6.2005 tasa-arvosuunnitelman, jota sovelletaan Akatemian tutkimusrahoituksella työskenteleviin, Akatemian virkatutkijoihin sekä Akatemian hallintoviraston henkilökuntaan. Tasa-arvosuunnitelma vuosille 2005-2007 on keskeinen osa Akatemian tiedepoliittista strategiaa. Sen periaatteena on tavoite sukupuolten välisen tasa-arvon lisääminen tutkimustyössä. Akatemia edistää tutkijoiden tasavertaisuutta äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaiden toteutumisen osalta. Periaatteena on, että nämä vapaat eivät lyhennä tutkijan rahoituskautta. Rahoituskautta voidaan pidentää enintään yhdellä vuodella myös hoitovapaan vuoksi. Lisäksi tutkijan virkakautteen myönnetään pidennys kirjallisen hakemuksen perusteella äitiys- tai vanhempainvapaan vuoksi myönnettyä virkavapaata vastaavaksi ajaksi. Ulkomailta tapahtuvaan tutkijankoulutukseen tai ulkomailla työskentelyyn tarkoitettuja apurahoja voidaan korottaa enintään 20 prosentilla, mikäli tutkijalla on huollettavanaan alaikäisiä lapsia. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Apurahansaajien sosiaaliturvaa selvittänyt sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä ehdottaa, että ministeriöiden tulisi ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin, jotta yliopistojen ja muiden korkeakoulujen toimintamenomomentilta ei voisi enää myöntää apurahoja tutkimustyöhön, vaan ainoastaan esimerkiksi matka-apurahoja. Tavoitteena olisi se, että tutkijat palkattaisiin työ- tai virkasuhteeseen. Työ- tai virkasuhde kerryttäisi ansioperusteista sosiaaliturvaa ja merkitsisi toteutessaan sitä, että tutkijalla olisi oikeus muun muassa ansioperusteiseen työeläkkeeseen ja vanhempainetuuksiin eli äitiys-, isyys- ja vanhempainrahaan.

Toimenpiteet: Apurahan saajien sosiaaliturvan kehittämisestä on hallituksen budjettipöytäkirjassa seuraava kirjaus: Apurahansaajien sosiaaliturvaa kehitetään saattamalla apurahalla päätoimisesti työskentelevät pakollisen YEL -eläketurvan ja ansioperusteisen sairausvakuutuksen piiriin 1.1.2007 lukien. Uudistus rahoitetaan YEL -järjestelmän tavoin eikä se aiheuta valtiolle alkuvaiheessa lisäkustannuksia. Jatkovalmistelu toteutetaan osana YEL-lain uudistamista.

Sosiaali- ja terveysministeriö järjesti 16.1.2006 asian valmistelua koskevan kuulemistilaisuuden. Kuulemistilaisuuden jälkeen opetusministeriö vielä kirjallisessa lausunnossaan korosti asian selvittäneen työryhmän ehdotusten mahdollista huomioon ottamista asian jatkovalmistelussa. Opetusministeriö myös korosti, että apurahansaajien toimeentulon turvaava, käteen jäävä apurahan määrä ei saisi pienentyä sosiaaliturvan kehittämisen johdosta. Opetusministeriön mielestä lähtökohtana tulisi myös olla se, että taiteen ja tieteen tekijöiden sosiaaliturvaa kehitetään tasapuolisesti saman valitun eläkejärjestelmän puitteissa.

Useat tahot kritisoivat apurahansaajien sosiaaliturvan kehittämisen jatkovalmistelussa omaksuttua linjaa. Hallitus päätti valmistelun loppuvaiheessa, että asia vaatii jatkoselvittelyä eikä hallituksen esitystä eduskunnalle anneta tämän hallituskauden aikana. (Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetusministeriö)

2.2.6 Perhevapaista aiheutuvien työnantajakustannusten tasaaminen

Perhevapaista aiheutuvia työnantajakustannuksia tasataan nykyistä enemmän.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Perhevapaista aiheutuvien työnantajakustannusten tasaamisen vaihtoehtoja selvitettiin kolmikantaisessa työryhmässä kevään 2004 aikana. Vuosilomakustannuksista korvattavaa osuutta on päätetty korottaa merkittävästi vuoden 2005 alusta. Tasaamismahdollisuuksien selvittämistä jatketaan edelleen sosiaali- ja terveysministeriössä.

Toimenpiteet: Perhevapaakustannusten tasaamista ja isien kannustamista perhevapaiden käyttöön selvitettiin sosiaali- ja terveysministeriön asettaman selvityshenkilön toimesta vuonna 2005 sekä ministeriön asettamassa kolmikantaisessa työryhmässä 2005–2006. Näiden selvitysten pohjalta uudistettiin vanhempainpäivärahoja ja työnantajakustannusten korvaamista koskevaa lainsäädäntöä 1.1.2007 lukien. Työnantajille maksettavia korvauksia korotettiin ja laajennettiin kattamaan bruttopalkan lisäksi myös lakisääteiset työnantajan sosiaalivakuutusmaksut. Lisäksi vanhempainpäivärahojen tasoa nostettiin.

Äitiysraha nousi 70 prosentista 90 prosenttiin palkasta 56 ensimmäiseltä maksupäivältä. Kun palkallisen äitiysrahakauden ajalta työnantajalle syntyvät kustannukset alenevät, parantuvat niiden naisvaltaisten alojen työnantajien työllistämismahdollisuudet jotka maksavat äitiysrahakaudelta palkkaa. Päivärahan nosto parantaa myös niiden äitien taloudellista asemaa, joilla ei työehtosopimuksen mukaan ole oikeutta äitiysrahakauden ajalta työnantajan maksamaan palkkaan. Vanhempainraha nousee 75 prosenttiin palkasta 30 ensimmäisen arkipäivän ajalta. Jos molemmat vanhemmat käyttävät vanhempainvapaata, saavat kumpikin korotetun päivärahan. Tämän uskotaan kannustavan isiä käyttämään vanhempainvapaata nykyistä enemmän.

Isien vanhempainvapaan käytön lisäämiseksi ns. isäkuukauden käyttöä joustavoitettiin. Vanhemmat voivat jatkossa ajoittaa isäkuukauden nykyistä joustavammin oman elämäntilanteensa mukaan. Isäkuukausi tulee kuitenkin käyttää viimeistään ennen kuin lapsi on noin 14 kuukauden ikäinen. Lisäksi laki mahdollistaa sen, että lapsen syntyessä rekisteröityyn parisuhteeseen myös synnyttäjän puolisoilla on oikeus vanhempainrahaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

2.2.7 Naisyrittäjyyden tukeminen

Hallitus vahvistaa naisten ja miesten työssäkäynnin ja yrittäjyyden edellytyksiä, kuten laadukasta päivähoitoa ja muita toimivia julkisia palveluja. Esimerkiksi erillisverotus, työntekijöiden ja yrittäjien työperusteinen sosiaaliturva sekä naisyrittäjälainat kannustavat naisia osallistumaan työmarkkinoille.

Naisyrittäjien määrä on lisääntynyt viime vuosina. Hallituskaudella naisyrittäjyyttä on vahvistettu osana hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelmaa seuraavien toimenpiteiden avulla:

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä kartoittaa naisyrittäjyyttä edistäviä toimenpiteitä ja resursointia sekä selvittää naisyrittäjyyteen liittyviä käytännön tarpeita (mm. neuvontapalvelujen kattavuutta) ja naisyrittäjyyden tilastointia. Työryhmä jätti loppuraportin toukokuussa 2005.

Toimenpiteet: Yrittäjyyden politiikkaohjelmassa aloittavan yritystoiminnan edistämiseen liittyvänä yhtenä hankkeena on naisyrittäjyys, josta valmistui KTM:n naisyrittäjyyden edistämistyöryhmän raportti toukokuussa 2005. Työryhmä kartoitti muun muassa naisyrittäjyyttä edistäviä toimenpiteitä ja resursointia sekä neuvontapalvelujen kattavuutta ja naisyrittäjyyden tilastointia. Työryhmäesitysten pohjalta laadittua toimeenpanosuunnitelmaa on toteutettu 2005–2006. Toimenpide-ehdotukset on pääosin toteutettu. Lisäksi yrittäjyyden politiikkaohjelmassa seurataan myös perheku- lujen tasaukseen liittyviä kysymyksiä, jotka kuuluvat STM:n vastuulle (ks. luku 2.2.6). (Kauppa- ja teollisuusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Alueellista naisten toimintaa ja yrittäjyyttä tuetaan resurssikeskusten toiminnalla, joka erityisesti yrittäjyyden alkuvaiheessa täydentää työvoima- ja elinkeinokeskusten (ns. TE-keskusten) neuvontapalveluja. Uusien resurssikeskusten perustamisen tarve selvitetään.

Toimenpiteet: Kesäkuussa 2005 valmistunut selvitys (Naisten voimavara-ohjelma) tarkastelee resurssikeskustoiminnan perusteita ja verkostoja eri puolella Suomea. Eri puolilla maata toimii noin 15 eri vaiheissa olevaa naisten verkostoa tai hanketta, joilla on kiinnostusta ja valmiuksia kehittyä naisten resurssikeskukseksi. Kiinnostus toimintamuotoa kohtaan alueilla on kasvavaa. Olemassa olevien ja uusien resurssikeskusten toiminnan rahoittamiseksi etsitään alueilla jatkuvasti uusia, ko. alueen toiminta- ja

rahoitusrakenteisiin soveltuvia malleja. Selvityksessä ehdotettu malli resurssikeskusten julkisesta siemenrahoituksesta edellyttää lisävalmisteluja. Valtakunnallinen Suomen naisten resurssikeskusyhdistys on perustettu marraskuussa 2005.) (Sisäasiainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sisäasiainministeriön Yrittäjänäisten Keskusliitto ry:lle myöntämällä rahoituksella laaditaan kehittämissuunnitelma, jonka yhteydessä resurssikeskusten toteuttamismahdollisuuksia arvioidaan eri alueilla. Tavoitteena on, että kolmesta viiteen maakuntaa perustaa alueelliset resurssikeskukset ja vahvistaa olemassa olevien resurssikeskusten toimintaa nykyisillä rahoitusvälineillä. (Sisäasiainministeriö)

Toimenpiteet: Kuvattu edellisessä toimenpiteessä.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Yritysneuvontaa kehitetään maakunta- ja seutukuntatasolla vahvistamalla TE-keskusten naisyrittäjyysneuvojen toimintaedellytyksiä ja varmistamalla naisyrittäjyyden huomioiminen seudullisissa yrityspalveluissa.

Toimenpiteet: TE-keskusten naisyritysneuvoille järjestettiin 2005-2006 kehittämisspäiviä, joilla edistetään hyvien käytäntöjen levittämistä, yhteistyön tiivistämistä sekä terävöitetään naisten yritystoimintaa aktivoivaa toimintaa TE-keskuksissa. Vuoden 2005 kehittämisspäivien painopisteinä ovat olleet sosiaali- ja terveystaloudelliset sekä maaseudun naisten yrittäjyyden edistäminen, jolloin yhteistyötä erityisesti Maa- ja kotitalousnaisten verkoston ja Naisyrittäjyyskeskuksen kanssa on tiivistetty. Lisäksi ollaan oltu mukana Maaseudun naisteemaryhmän yrittäjyystyöryhmän toiminnassa (puheenjohtajuus). TE-keskusten naisyritysneuvot ovat mukana muun muassa alueiden ESR-hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa ja näin edesauttavat naisyrittäjyyttä edistävien kehittämis- ja koulutusohjelmien toteutumista.

Naisyrittäjyyden huomioiminen seudullisissa yrityspalveluissa toteutuu muun muassa ohjausryhmätyöskentelyn kautta siten, että KTM on nimennyt ohjausryhmään henkilön erityisesti naisyrittäjyyden edistämisenäkökulman varmistamista varten. Seudullisten yrityspalvelujen henkilöstölle ja muille sidosryhmille on järjestetty teemapäiviä joiden tavoitteena oli nostaa naisyrittäjyyden edistämisen tärkeys myös seudullisissa yrityspalveluissa esille sekä toimia keskustelufoorumina hyvien käytäntöjen esille tuomiseksi. (Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Etelä-Pohjanmaan TE-keskus)

Naisten yrittäjyyden edistäminen sisältyy uuden EU-ohjelmakauden (2007-2013) alueellisiin ohjelmiin ja toimenpidekokonaisuuksiin kaikilla ohjelma-alueilla. Myös monissa maakuntaohjelmissa naisten yrittäjyyttä voidaan edistää osana kilpailukyvyyn, yrittäjyyden, työllisyyden ja osaamisen kehittämistä. Ohjelmien kautta naisten yrittäjyyden neuvontaa ja edellytyksiä voidaan siis parantaa muun muassa EAKR- ja ESR-rahoituksella. Interreg-rahoitteissa Female Entrepreneurs Meetings around Baltic Sea -hankkeessa vahvistetaan naisten yrittäjyyden edistämisen rakenteita seitsemässä Itämeren maassa. Suomessa mukana on toimijoita Kainuusta, Etelä-Pohjanmaalta, Pohjois-Karjalasta ja Päijät-Hämeestä.

Haasteena on edelleen hankkeiden kehittämien toimintatapojen ja innovaatioiden valtavirtaistaminen kansalliseen toimintaan. (Sisäasiainministeriö, Kauppa- ja teollisuusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Starttirahajärjestelmästä keväällä 2004 mietintönsä jättänyt työryhmä esitti, että myös opintonsa päättäneet sekä palkka- ja kotityöstä yrittäjiksi siirtyvät voisivat saada starttirahaa, joka nykyisin on tarkoitettu ainoastaan työttömille. Starttiyrittäjyyteen usein liittyvän Finnveran naisyrittäjä- ja pienyrittäjälainan myöntämisvaltuuksia ehdotettiin lisättäväksi.

Toimenpiteet: Starttirahan saajien kohderyhmää laajennettiin kaksivuotisella kokeilulla vuoden 2005 alusta siten, että starttirahaa voidaan myöntää työttömien työnhakijoiden lisäksi muun muassa palkkatyöstä, opiskelusta tai kotityöstä kokoaikaiseksi yrittäjäksi siirtyville. Starttirahakokeilua on jatkettu yhdellä vuodella, jolloin kokeilussa voidaan tehdä päätöksiä vuonna 2007 ja maksatuksia vuonna 2008.

Miesten osuus starttirahaa saaneissa on vastannut 2000-luvulla suurin piirtein heidän osuuttaan työttömistä. Esimerkiksi vuonna 2006 tammi-kesäkuussa starttirahalla yritystoiminnan aloittaneista 55,4 prosenttia oli miehiä ja työttömistä 55 % oli miehiä. (Työministeriö)

Vuodelle 2006 Finnveran erityislainojen kiintiö, josta myös naisyrittäjälainat myönnetään, on 114,3 mij. euroa. Naisyrittäjälainoja on 1.1-17.10.2005 myönnetty yhteensä € 21,6 milj euroa (pienlainoja vastavalla ajanjaksolla myönnettiin 26,4 miljoonaa euroa ja erityislainoja yhteensä 98,2 mij. euroa. (Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Finnvera.)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Yrittäjien sosiaaliturvan kehittämistarpeita selvittävä työryhmä (määräaika 31.5.2005) ottaa työssään huomioon tasa-arvonäkökulman ja muun muassa yrittäjien työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen liittyvät haasteet.

Toimenpiteet: Työryhmän raportti luovutettiin elokuussa 2005. Esityksistä erityisesti sairausvakuutuksen karenssipäivien lyhennys parantaa naisyrittäjien asemaa. Perhe-elämän ja työn yhteensovittamisen kehittämisestä lisäksi ehdotuksia. Lisäksi on sovittu että YEL-lain uudistuksen sukupuolivaikutukset arvioidaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Suomen ja lähialueiden naisyrittäjien yhteistyöohjelmalla (2002-2004) tuetaan naisyrittäjyyden, naisyrittäjien yhteistyön ja verkostoitumisen edistämistä ja laajentamista sekä liiketoiminnan kehittämistä Suomessa ja Venäjällä. Yhteistyöverkostoon on tarkoitus jatkossa kytkeä mukaan myös Ruotsin naisyrittäjiä.

Toimenpiteet: Vuosien 2002-2004 yhteistyöohjelman seurauksena on syntynyt monia jatkohankkeita, joiden tavoitteena on edistää suomalaisten ja venäläisten naisyrittäjien yhteistyötä. Hankkeita toteutetaan muun muassa Pohjoismaiden ministerineuvoston ja EU:n Interregin rahoituksella. Suomalaista naisyrittäjyyttä ja sitä tukevia toimintoja esittelevä konferenssi järjestettiin Pietarissa 1.3.2006. Julkaisuja hyvistä suomalaisista käytännöistä, jotka tukevat naisyrittäjyyttä, laaditaan vuoden 2006 loppuun mennessä ja levitetään erityisesti Venäjälle. Ruotsin, Venäjän ja Liettuan kanssa on toteutettu naisyrittäjyysohjelmaa, jossa on mukana kustakin maasta naisyrittäjiä. Tarkoitus on lisätä heidän valmiuksiaan tehdä kansainvälistä kauppaa erityisesti Venäjälle päin ja tukea heitä saamaan bisneskontakteja näistä maista. Hanke loppuu vuoden 2006 loppuun mennessä.

Suomalaiset naisyrittäjät ovat näissä hankkeissa päässeet esittelemään osaamistaan ja taitojaan kansainvälisille areenoille, saaneet kansainvälistä kokemusta ja voineet kehittää kansainvälisiä valmiuksiaan. Menestys ulkomailla (Venäjällä) on vahvistanut heidän osaamistaan ja asemaansa naisyrittäjyyskouluttajina. (Työministeriö ja Interreg.)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän naisteemaryhmän ehdotuksia maaseudun naisten yrittäjyyden edistämiseksi toteutetaan osana neljättä maaseutupoliittista kokonaisuohjelmaa. Ehdotukset liittyvät yrittäjäneuvonnan ja resurssikeskusten toiminnan vahvistamiseen, naisten yrittäjyyden tutkimuksen edistämiseen ja yrittäjien sosiaaliturvan korjaamiseen.

Toimenpiteet: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) naisteemaryhmä jatkaa neljännen maaseutupoliittisen toimintaohjelman toteuttamista. Naisteemaryhmän toimi-aika on vuoden 2007 loppuun. SM osoittaa, valtavirtaistamista painottaen, lisäresursseja erityisesti sellaisten toimintatapojen kehittämiseen, joilla edistetään naisten yrittäjyyttä ja osallistumista alueelliseen kehittämiseen. Valtakunnallinen Suomen naisten resurssikeskusyhdistys on perustettu marraskuussa 2005. (ks. myös toimenpide 4.8) (Maa- ja metsätalousministeriö, Sisäasiainministeriö)

2.3 Naisten määrän lisääminen taloudellisessa ja poliittisessa päätöksenteossa

Poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa lisätään naisten määrää.
--

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallitus jatkaa naisten osuuden lisäämistä valtionyhtiöiden ja valtion osakkuusyhtiöiden alla lueteltujen linjausten mukaisesti. Ohjelmaa toteutettaessa lähtökohtana on, että hallitusten niin sanottu normaali uusiutuminen otetaan huomioon.

Vapautuville paikoille etsitään ensisijaisesti naisehdokkaita.

1. Tavoitteena oli, että valtion kokonaan omistamien yhtiöiden hallituksissa on oltava naisia ja miehiä vähintään 40 prosenttia viimeistään keväällä 2005.
2. Yhtiöissä, joissa valtio on enemmistössä ja jotka eivät ole pörssiyhtiöitä, tavoitteena oli toteuttaa 40 prosentin kiintiö hallituksissa viimeistään keväällä 2005, ellei muuhun ole nimenomaisia perusteita (yhtiöjärjestysmääräyksiä, osakassopimuksia tai muita sellaisia).
3. Yhtiöissä, joissa valtio on vähemmistössä ja jotka eivät ole pörssiyhtiöitä, valtion pyrkii nimeämään omat ehdokkaansa hallituksiin tasa-arvotavoitteita toteuttavalla tavalla.
4. Pörssiyhtiöissä, joissa valtio on enemmistössä tai tosiasiallisen määräysvallan käyttäjä, oli päästävä lähelle 40 prosentin osuutta viimeistään keväällä 2005.
5. Pörssiyhtiöissä, joissa valtiolla ei ole tosiasiallista määräysvaltaa, valtion pyrkii nimeämään omat ehdokkaansa hallituksiin tasa-arvotavoitteita toteuttavalla tavalla.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallitus seuraa naisten määrän kehitystä valtionyhtiöiden ja valtion osakkuusyhtiöiden hallituksissa ja hallintoneuvostoissa.

Toimenpiteet: Ohjelmaa naisten määrän lisäämiseksi valtionyhtiöiden ja valtion osakkuusyhtiöiden hallituksissa on jatkettu vuonna 2005. Tavoitteen toteutuminen ilmenee alla olevasta taulukosta:

Taulukko. Naisten osuus (%) valtion nimeämistä hallituksen jäsenistä valtionyhtiöiden ja valtion osakkuusyhtiöiden hallituksissa 2005 (tavoitteena 40 %:n osuus)

Omistuspohja	KTM (%)	LVM (%)	VM (%)	MMM (%)	OPM (%)	STM (%)	YM (%)	(%)
1. Valtion kokonaan omistamat yhtiöt	39	33	42	20	47	50	-	40 n=38
2. Valtioenemmistöiset ei-pörssiyhtiöt	55	29	33	33	-	-	-	42 n=10
3. Valtio vähemmistössä, ei pörssiyhtiö	50	-	25	100	43	-	0	35 n=8
4. Pörssiyhtiö jossa valtio enemmistössä/ tosiasiallisen määräysvallan käyttäjä	39	33	-	-	-	-	-	39 n=17
5. Pörssiyhtiö, jossa valtiolla ei tosiasiallista määräysvaltaa	55	33	43	-	-	-	-	48 n=10

Asetettu tavoite on valtionyhtiöissä ja valtion osakkuusyhtiöissä yleisesti tarkasteltuna toteutunut hyvin. Pätevien ehdokkaiden löytämistä ja asetettuun tavoitteeseen pääsemistä on tukenut KTM:n ylläpitämä asiantuntijapankki, johon on kerätty eri alojen asiantuntijoita. Ministeriökohtainen tarkastelu peittää kuitenkin näkyvistä yrityskohdattaiset erot: joissakin yrityksissä naisia on alle 40 prosenttia ja joissakin reilusti yli. Tavoite on toteutunut valtio-omisteisissa yrityksissä keskimäärin, mutta yksittäisten yritysten kohdalla tavoitteeseen on vielä matkaa.

Hallitusten naisjäsenet ovat pääosin valtion nimeämiä eli muut omistajatahot eivät ole nimityksillään juuri tukeneet tasa-arvon toteutumista hallitusten kokoonpanoissa. Tämä asettaa nykyjärjestelyin rajat sille, miten suureksi naisten osuus voi nousta. Esimerkiksi vuonna 2006 pörssin ns. päälistan runsaan sadan yrityksen hallituksissa naisia oli 12 prosenttia. Tilanteen arvioimiseksi naisten osuudesta eri tyyppisten yritysten hallituksissa tarvitaan lisätietoja.

Tavoiteohjelma päättyi vuonna 2005 ja sen jatkosta ei ole päätetty kuten ei myöskään seurantatietojen keruusta. Jatkossa on tarpeen vakiinnuttaa tavoiteohjelma ja seurata sitä vuosittain. Olisi syytä myös selvittää miten muut kuin valtionyhtiöt saadaan sitoutettua mukaan tasa-arvotavoitteiden edistämiseen ja miten suurimpien pörssiyritysten hallituspaikkojen seuranta saadaan pysyvälle pohjalle. (Kauppa ja teollisuusministeriö; liikenne- ja viestintäministeriö, valtiovarainministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, ympäristöministeriö).

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallitus kannustaa eduskuntaryhmiä asettamaan sekä nais- että miesehdokkaan nimitessään ehdokkaitaan hallintoneuvostojen jäseniksi.

Toimenpiteet: Hallintoneuvostoissa naisten osuus jäsenistä on keväällä 2005 29 prosenttia. Naisten osuus on laskettu kokonaismääristä, koska kaikilta osin ei ole tietoa siitä, mikä osuus jäsenistä on valittu valtion ehdotuksesta (esim. YM:n yhtiössä naisten osuus valtion ehdotuksesta nimetyistä jäsenistä on 50 prosenttia (2 /4.) Tasapuoliseen naisten ja miesten edustukseen on vielä matkaa, tosin tämä tavoite asetettiin vasta tasa-arvo-ohjelmassa 2004.

<i>KTM</i>	<i>8 yhtiötä</i>	<i>88 jäsentä</i>	<i>23 naisjäsentä</i>	<i>=</i>	<i>26,1 %</i>
<i>OPM</i>	<i>1 yhtiö</i>	<i>15 jäsentä</i>	<i>7 naisjäsentä</i>	<i>=</i>	<i>46,7 %</i>
<i>STM</i>	<i>1 yhtiö</i>	<i>12 jäsentä</i>	<i>5 naisjäsentä</i>	<i>=</i>	<i>41,7 %</i>
<i>YM</i>	<i>1 yhtiö</i>	<i>12 jäsentä</i>	<i>2 naisjäsentä</i>	<i>=</i>	<i>16,7 %</i>
<i>Yhteensä</i>	<i>11 yhtiötä</i>	<i>127 jäsentä</i>	<i>37 naisjäsentä</i>	<i>=</i>	<i>29,1 %</i>

(Kauppa- ja teollisuusministeriö; omistajaohjauksen vastuutaho ao. ministeriössä)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallitus kannustaa poliittisia ryhmiä ja elimiä lisäämään naisten osuutta ehdokkaina.

Toimenpiteet: Hallituksen ohjauskeinot ovat tässä asiassa vähäisiä ja poliittisen päätöksenteon suhteen ohjausmahdollisuudet palautuvat monissa kohdin poliittisiin puolueisiin. Hallitus pitää tärkeänä sitä että naisia saataisiin lisää poliittiseen päätöksentekoon. Tavoitteen toteuttamista käsiteltiin hallituksen iltakoulussa tasa-arvo-ohjelman seurantaraportin yhteydessä 2006.

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen 18 ministeristä 8 (44%) on naisia. Naisien osuus oli vastaava myös edellisessä hallituksessa. Hallituskauden aikana vuonna 2004 ministeriöihin nimitettiin yhteensä 10 poliittista valtiosihteeriä, joista naisia oli 2 (20%). Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa ehdokkaista 39,8 prosenttia ja valituista 37,5 prosenttia oli naisia. Vuoden 2007 eduskuntavaaleista vastaavia tietoja ei ole vielä (tammikuu 2007) saatavilla.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman tavoitteena on elinvoimaiseen kansalaisyhteiskuntaan perustuva vetovoimainen edustuksellinen demokratia. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma on teettänyt selvityksen ohjelmaan sisältyvien hankkeiden vaikutuksista naisten ja miesten tilanteeseen. Selvityksen tulokset otetaan huomioon osahankkeiden toteuttamisessa. Ohjelman seurantaindikaattorit rakennetaan niin, että niiden avulla kansalaisvaikuttamista voidaan tarkastella myös sukupuolen mukaan eritellysti.

Toimenpiteet: Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma on tehnyt ohjelmajohtamisen johtoryhmälle ja tasa-arvoyksikölle ehdotuksen politiikkaohjelmien yhteisen, sukupuolinäkökulmaltaan valtavirtaistamisen seurantaa ja vaikuttavuuden arviointia käsittelevän koulutuksen järjestämisestä keväällä 2006.

Demokratiaindikaattorihankkeen pääraportissa (Suomen demokratiaindikaattorit/Oikeusministeriön julkaisuja 2006:1) ehdotetut tietosisällöt kattavat useita eri aihealueita: vaali- ja puoluedemokratia, osallistuva demokratia ja sosiaalinen pääoma, järjestöosallistuminen, käsitykset kansalaisuudesta ja omista vaikuttamismahdollisuuksista, asenteet poliittisia instituutioita kohtaan, informoidun kansalaisuuden kriteerit, demokratiakasvatus ja -koulutus, kuntademokratia sekä demokratia ja tasa-arvo. Tasa-arvokysymyksille on siis varattu indikaattoreissa itsenäinen osuus. Tämän lisäksi useimpia aihealueita tulee olemaan mahdollista tarkastella sukupuolen mukaisen tasa-arvon edellyttämällä tavalla erikseen miesten ja naisten osalta.

Demokratiaindikaattoreiden raportoinnissa tullaan kiinnittämään huomiota myös muiden ryhmien tasa-arvoon. Monet tarkastelut koskevat ikäryhmien ja sukupolvien välistä tasa-arvoa, mahdollisesti myös syntyperään perustuvaa, eri etnisten ryhmien välistä tasa-arvoa. Kaikkiaan indikaattorihankkeessa ehdotetut kysely- ja rekisteriaineistot sallivat tasa-arvonäkökohtien tarkastelun hyvin monipuolisesti edellyttäen että aineistoja voidaan koota, analysoida ja raportoida vakiintuneesti.

Edustukselliseen demokratiaan osallistumisen aikasarjat osoittavat, että naiset ovat ohittaneet vaaliosallistumisaktiivisuudessaan miehet jo vuosikymmeniä sitten. Ero selittyy osin eri sukupuolta olevien äänioikeutettujen ikäeroilla. Tästä huolimatta naiset ovat edelleen aliedustettuja vaalien ehdokaskunnissa, poliittisten luottamuselinten jäsenistöissä ja suurelta osin myös eri alojen korkeimpien tehtävien haltijoiden joukossa. Demokratiaindikaattorien kehittäminen jatkuu ja indikaattoriseurannan vastuutus on tarkoitus määritellä ministeriöissä syksyllä 2006. (Opetusministeriö)

Valtionhallinnon ylimpään johtoon luetaan noin 200 ylintä virkamiestä, joista 24 prosenttia oli naisia vuonna 2005. Ylimpään johtoon luetaan ministeriöiden ylin johto eli osastopäällikkötaso ja sitä ylemmät virkamiehet sekä virastopäälliköt ja vastaavan tasoiset virat. Naisten osuus ylä- ja keskijohtoon kuuluvista vuonna 2005 oli 33 prosenttia ja muista esimiehistä 38 prosenttia. On arvioitu, että valtionhallinnon nykyisistä johtajista lähes 80 prosenttia jää eläkkeelle tai siirtyy muualle vuoteen 2011 mennessä.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Valtiovarainministeriö viestittää hallinnolle suosituksin ja esimerkein toimenpiteistä, joilla voidaan lisätä naishakijoiden määrää avoimiin virkoihin ja ottaa sukupuolinäkökulma nykyistä paremmin huomioon rekrytointiprosessin kaikissa vaiheissa. Tavoitteena on, että naishakijoiden määrä avautuviin johtajavirkoihin lisääntyy ja että noin puolet uusista nimitetyistä on naisia. Lisäksi valtion naisjohtajien verkostoitumista tuetaan vuosina 2004-2005.

Toimenpiteet: Tuorein tilasto naisjohtajien lukumäärän kehityksestä löytyy valtiovarainministeriön internet -sivujen naisjohtajaosuudesta. Tietoja hakijoiden määristä ei rekisteröidä valtion henkilökisteriin. Tällainen tieto on vain virastoissa. Ohessa edellä mainittua tilastotietoa naisjohtajien lukumäärän kehityksestä:

Naisten osuuden kehittyminen valtionhallinnon johtotehtävissä

Vuosi	Ylimmästä johdosta* %	Johtoon kuuluvista** %	Muista esimiehistä*** %	Henkilöstöstä %
1997		16,5	29,5	45,1
1998		23,8	30,0	45,8
1999		25,9	27,8	46,1
2000		31,7	36,6	46,4
2001		30,7	34,3	47,8
2002	15,2	32,6	37,8	48,2
2003	21,9	33,1	38,4	48,4
2004	22,6	35,7	39,2	49,0
2005	24,3	32,7	38,3	49,1

Naisten osuus valtionhallinnon ylimmässä johdossa oli vuonna 2005 24,3 prosenttia. Ylimpään johtoon kuuluviksi lasketaan 1) ministeriöiden ylin johto eli valtiosihteerit, kansliapäälliköt, alivaltiosihteerit, osastopäälliköt ja vastaavat sekä 2) virastojen ylin johto (pääjohtajat, ylijohajat virastojen päällikköinä, maaherrat, yliopistojen rehto-

rit, kanslerit, oikeuskansleri, apulaisoikeuskansleri, puolustusvoimain komentaja, valtakunnansyyttäjä, valtakunnansovittelija ja muut vastaavat, jotka ovat virastopäällikön asemassa).

Naisten osuus kaikista johtoon kuuluvista vuonna 2005 oli 32,7 prosenttia, muista esimiehistä 38,3 prosenttia ja valtion henkilöstöstä 49,1 prosenttia. Johtoon kuuluvat virastojen ja laitosten johtajat ylä- ja keskitasolla sekä tulosityksikköjen ja vastaavien vastuuyksikköjen johtajat. Johtoon kuuluvat virat/tehtävät määritellään työjärjestyksen ja toimivan organisoinnin perusteella. Muihin esimiehiin kuuluvat sellaiset toimenkuvat, joissa työnjohtamisen ja esimiestehtävien osuus työajasta on yli puolet.

Valtiovarainministeriö asetti 15.3.2002 hankkeen Naisjohtajat -uralla eteenpäin, naisten sijoittuminen valtionhallinnon johtotehtäviin tukemaan naisten sijoittumista valtionhallinnon johtotehtäviin. Samassa hankkeessa sovittiin naisjohtajien osuuden kehittymisestä kuvaavien tilastotietojen tuottamisesta. Hankkeessa sovittiin myös Naisjohtajat -uralla eteenpäin -verkoston käynnistämisestä.

Hankkeen aikana verkosto ehti toimia runsaan vuoden ja tapaamisia järjestettiin yhteensä 13 kertaa. Verkostotapaamisia on järjestetty usean eri ministeriön ja viraston toimesta hankkeen päättymisen jälkeen. Valtiovarainministeriö jatkoi verkoston toiminnan tukemista myös vuonna 2006. Hankkeen raportti löytyy valtiovarainministeriön internet -sivuilta (työryhmämuistio 5/2004). (Valtiovarainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opetusministeriö ja Suomen Akatemia selvittävät naisten etenemistä tutkijankoulutuksessa ja tutkijanuralla sekä toimenpiteet havaittujen epäkohtien korjaamiseksi. Opetusministeriö tukee Suomen Akatemian toimintaa naisten tutkijan uran edistämiseksi ja kehittää tasa-arvon toteutumista kuvaavia tilastotietoja ja indikaattoreita.

Opetusministeriön helmikuussa 2006 julkaistussa työryhmämuistiossa Tohtorikoulutuksen kehittäminen suositellaan muun muassa, että tohtorikoulutettavien rekrytoinnissa, ohjauskäytännöissä ja väitöskirjojen tarkastajien valinnassa kiinnitetään erityistä huomiota tasa-arvoon. Lisäksi suositellaan, että tutkijakoulujen johtajien ja johtoryhmien valinnassa kiinnitetään huomiota tasapuoliseen sukupuolijakaumaan. Opetusministeriön tutkijanuratyöryhmä esitti lisää toimenpiteitä keväällä 2006 julkistetussa raportissaan. Suomen Akatemian kesäkuussa 2006 hyväksytty tasa-arvosuunnitelma sisältää Akatemiassa kehitetyt tasa-arvoindikaattorit, joiden perusteella Akatemia seuraava naisten tutkijanuran esteiden poistumista ja tasa-arvon toteutumista tutkijanuralla. Ensimmäinen raportti laadittiin vuonna 2006. (Opetusministeriö)

2.4 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen ja prostituution sekä naiskaupan ehkäisy

Parisuhde- ja naisiin kohdistuvan väkivallan sekä prostituution ehkäisyyn varataan resurssit koko hallituskaudeksi. Väkivallan uhrien ja prostituoitujen tukipalveluihin lisätään voimavaroja ja naiskaupan uhrien suojelua vahvistetaan.

Väkivallan vähentämiseksi laaditaan väkivallan kaikki keskeiset osa-alueet kattava kansallinen väkivallan vähentämishjelma. Tehostetaan keinoja puuttua perheväkivaltaan.

Rikoksentorjuntaneuvoston johdolla valmisteltua Kansallisen väkivallan vähentämishjelmaa koskeva periaatepäätös hyväksyttiin valtioneuvostossa joulukuussa 2006. Ohjelma on osa Sisäisen turvallisuuden ohjelmaa kansallisen väkivallan vähentämiseen tähtäävää ohjelmaa. Ohjelma on osa sisäisen turvallisuuden ohjelmaa kansallisen väkivallan vähentämiseen tähtäävää ohjelmaa. Ohjelma kattaa kaikki keskeiset väkivallan osa-alueet ja sen valmistelussa oli yksi erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevä työryhmä. Lisäksi näkökulmaa käsitellään myös muissa työryhmissä. Ohjelmasta tehtäneen valtioneuvoston periaatepäätöksen syksyllä 2006.

Oikeusministeriö on valmistellut useita naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja prostitutioon liittyviä lakimuutoksia. Parisuhde- ja naisiin kohdistuvan väkivallan korvaamiseen liittyviä epäkohtia selvitetään osana rikosvahinkolain uudistamisprojektia. Rikoslakiin on otettu erityiset ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa koskevat säännökset, jotka tulivat voimaan 1.8.2004. Samalla säädettiin uusi törkeä tekemuoto paritukseen. Lisäksi seksuaalipalvelujen markkinoinnista tuli rangaistavaa. Kesäkuussa eduskunta hyväksyi lain, joka kriminalisoi seksuaalipalvelujen ostamisen ihmiskaupan tai parituksen kohteena olevilta henkilöiltä. Lähestymiskiellosta annettua lakia on täydennetty mahdollistamaan myös perheen sisäinen lähestymiskiello. Lainmuutos tuli voimaan vuoden 2005 alussa. Samassa yhteydessä kumottiin pahoinpitelyn syyteoikeutta rajoittava niin sanottu vakaan tahdon pykälä. Säännöksen kumoaminen tuli voimaan lokakuun 2004 alussa.

Sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä on käsitellyt laajasti väkivaltaan liittyviä kysymyksiä erityisenä tavoitteena tehostaa väkivallan vähentämistyön koordinaatiota. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän selvitykseen perustuen suunnitellaan kansallisen lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön vastuuyksikön perustamista.

2.4.1 Yleiset toimintalinjat naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisessä

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sosiaali- ja terveysministeriössä on laadittu lähisuh-teissa tapahtuvan väkivallan ehkäisyyn pyrkivä vuosien 2004 - 2007 toimintaohjelma, joka valmistui syksyllä 2004. Ohjelman keskeisimpiä tavoitteita ovat väkivallan

uhreille ja tekijöille tarkoitetun koko maan laajuisen perus- ja erityispalveluverkoston parantaminen, väkivaltaa näkevien ja kokevien lasten sekä nuorten auttamisen tehostaminen ja väkivaltatyöhön ja asioiden käsittelyyn tarvittavan ammatillisen osaamisen kehittäminen. Ohjelma sovitetaan yhteen kansallisen väkivallan vähentämisohjelman kanssa.

Toimenpide: Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa kansallista toimintaohjelmaa lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi vuosille 2004-2007 sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää kehittämällä. Tavoitteena on koko maan kattavan perus-, tuki- ja erityispalveluverkoston luominen, väkivaltaa näkevien ja kokevien lasten ja nuorten auttamisen tehostaminen sekä ammatillisen osaamisen kehittäminen.

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn toimintaohjelman toimeenpanosta vastaavat lääninhallitukset. Koko maan kattavaa toimintaa varten on perustettu lääninhallitusten asettamat alueelliset moniammatilliset kehittämisryhmät, jotka muodostuvat alueen viranomaisten ja järjestöjen edustajista. Hankkeen tavoitteena on pysyvän palvelurakenteen aikaansaaminen kuntatasolla. Tähän tarkoitukseen joka kuntaan/seutukuntaan laaditaan väkivaltaan puuttumisen toimintamalli tai asetetaan työryhmä, joka vastaa toimintamallin valmistelusta ja moniammatillisen työn koordinoimisesta. Pyrkimyksenä on, että turvattaisiin lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn jatkuvuus ja pysyvyys kunnan peruspalveluissa. Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisy tulee sisällyttää osaksi kaikkien hallinnonalojen ja toimintayksiköiden tavoitteita ja työkäytäntöjä sekä osaksi kunnan/seutukunnan turvallisuussuunnitelmaa ja/tai hyvinvointiohjelmaa. Tavoitteiden saavuttamiseksi on useimpiin kuntiin nimetty lähisuhde- ja perheväkivallan yhdyshenkilö. Yhdyshenkilön avulla pyritään tukemaan paikallista lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn kehittämistyötä. Läänit ovat myös järjestäneet laajalti seutukuntatapaamisia paikallisen työn tueksi.

Akuutin avun saaminen väkivaltatilanteissa tai väkivallan uhatessa mahdollistuu maankattavasti sosiaalipäivystyksen toteutumisen myötä vuonna 2007. Maankattavia erityispalveluita kuten turvakotiverkostoa on vielä kehitettävä. Toimintaohjelman puitteissa selvitetään ovatko nykyiset kuntien palveluja säätelevät lait riittäviä turvaamaan lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyttyä kuntien palvelujärjestelmässä. Ministeriössä on suunnitteilla suositusten suositusten laatiminen kuntakentän valmiuksien parantamiseksi lähisuhde- ja perheväkivallan ongelmissa.

Hankkeessa pyritään kehittämään ammatillista osaamista. Tavoitteena on lisätä aihealuetta koskevaa opetusta sosiaali- ja terveydenhuollon perus-, täydennys- ja jatkokoulutuksessa. Sekä valtakunnallisia että alueellisia neuvotteluja on käyty koulutusta järjestävien tahojen kanssa oppiaineen sisällyttämiseksi osaksi opetussuunnitelmia. Läninhallitukset ovat järjestäneet alueellisesti ja paikallisesti koulutusta ammattihenkilöstölle sekä kehittäneet käytäntöjä ja toimintamalleja saadakseen aikaan toimivan palveluketjun. EU:n Daphne II -ohjelman puitteissa on meneillään hankkeita, jotka kehittävät lähisuhde- ja perheväkivallan opetuksen sisältöä. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Rikoksentorjuntaneuvoston väkivallan vähentämishjelmassa otetaan kattavasti huomioon naisiin kohdistuva väkivalta.

Toimenpiteet: Kansallisessa väkivallan vähentämishjelmassa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään laajasti muun muassa aiheelle omistetussa luvussa. Teema on sisällytetty luonnoksen ja siitä saatujen lausuntojen perusteella laadittuun raporttiin. Poliisin toimintaohjelmaan väkivallan estämiseksi ja vähentämiseksi on sisällytetty samoja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen tähtääviä toimenpiteitä. (Oikeusministeriö)

Poliisin ja sosiaalitoimen välinen tiivis yhteistyö on osoittautunut tehokkaaksi keinoksi puuttua nopeasti perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan. Yhteistyötä on kehitetty edelleen mm. sijoittamalla sosiaalityöntekijöitä poliisilaitoksille ja levittämällä poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyön hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti. (Sisäasiainministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä kysymyksiä sisällytetään tuomareiden koulutusohjelmiin valtavirtaistamalla vuodesta 2004 alkaen.

Toimenpiteet: Huomioidaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvät kysymykset muiden tasa-arvokysymysten (ikä, etninen ryhmä jne.) ohella seuraavissa tuomareille järjestettävissä koulutusseminaareissa: Ihmisoikeussopimukset ja perusoikeudet lainkäytössä sekä Uudistuva rikosoikeus. (Oikeusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Lähi- ja aluepoliisit ovat saaneet perheväkivaltaa koskevaa koulutusta osana peruskoulutustaan. Koulutusta jatketaan ja koulutusohjelma päivitetään osana rikoksentorjuntaneuvoston ohjelmaa.

Toimenpiteet: Perheväkivalta on poliisin perustutkintokoulutuksen painopistealue. Osana ennalta estävää toimintaa käsitellään lähipoliisitoimintaa, jonka kaksi keskeistä teemaa ovat varhainen puuttuminen nuorten rikoksiin ja perheväkivallan ehkäisy. Koulutusta kehitetään edelleen ottaen huomioon valtakunnalliset linjaukset perhe- ja lähisuhdeväkivallan vähentämiseksi.

Poliisin ylijohdto on valmistellut poliisihallintoon ohjelman poliisin toimenpiteiksi väkivallan estämiseksi ja vähentämiseksi vuoden 2005 lopussa ja sen toteutuksessa on otettu huomioon myös koulutuksen kehittämiseen liittyvät asiat. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan vähentämiseen liittyvät tavoitteet otetaan huomioon Lähipoliisistrategian toimeenpanossa. (Sisäasiainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Ihmiskauppa on kasvava ihmisoikeusongelma, joka koskettaa myös Suomea. Kansallinen ihmiskauppaa koskeva toimintaohjelma laaditaan ja toimeenpannaan ottaen huomioon YK:n sopimukset ja ETYJ:n 2.12.2003 hyväksytyn ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman hallitukselle asettamat sitoumukset. Lisäksi Suomi pyrkii aktiivisesti edistämään ihmiskauppaa koskevan eurooppalaisen yleisso-

pimuksen laatimista. Ihmiskauppakysymyksissä kehitetään yhteistyötä suomalaisten kansalaisjärjestöjen kanssa.

Toimenpiteet: Valtioneuvosto hyväksyi 28.5.2005 ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman. Vastuuministeriöt vastaavat toimenpiteiden toteutumisesta ja seurannasta oman hallinnonalansa osalta. Toimintaohjelman toimeenpanoa seurataan kokonaisuudessaan ministeriöiden välisenä yhteistyönä. Suunnitelma tarkastelee ja esittää olemassa olevia sekä tulevaisuudessa tarvittavia toimenpiteitä 1. ihmiskaupan ehkäisemiseksi, 2. uhrien tunnistamiseksi, suojelemiseksi ja auttamiseksi, 3. ihmiskauppaan syyllistyneiden syytteeseen asettamisen turvaamiseksi, 4. tietoisuuden lisäämiseksi ihmiskaupasta ilmiönä sekä 5. järjestäytyneen rikollisuuden vastustamiseksi. Lähtökohdana on uhrien nopea tunnistaminen ja auttaminen. Toimintasuunnitelma tarkastelee ihmisoikeusnäkökulmasta ihmiskaupan koko ketjua ja pyrkii ottamaan huomioon sukupuoli- sekä lapsinäkökulman. Toimintasuunnitelmassa on esitetty toimenpideehdotuksia ja niiden täytäntöönpanosta vastaavat vastuutahot. Ihmiskaupan vastainen työ on jatkunut toimintasuunnitelman ohjausryhmässä, jonka tehtävänä on laatia toimintasuunnitelma ensimmäinen seurantaraportti.

Työministeriön johdolla toiminut työryhmä antoi kesällä 2006 ehdotuksena toimenpiteistä ihmiskaupan uhrien auttamiseksi. Ulkomaalaislain muutos, joka ottaa huomioon ihmiskaupan uhrit, tuli voimaan 31.7.2006. Lisäksi sisäasiainministeriön johdolla on valmisteltu ulkomaalaislain uudistusta siten, että se paremmin huomioi ihmiskaupan uhrit. Suomi myös rahoittaa erilaisia ihmiskaupan ehkäisemiseen ja uhrien aseman parantamiseen tähtääviä projekteja Itä-Euroopassa, Venäjällä ja Suomessa.

Kansallisen ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman mukaisesti ihmiskaupan vastaisen operatiivisen toiminnan koordinoinnista vastaa keskusrikospoliisin johdolla toimiva työryhmä, johon osallistuvat rajavartiolaitos, ulkomaalaisvirasto, suojelupoliisi ja paikallispoliisi. Ihmiskauppakysymysten parissa työskentelevät sisäasiainministeriön hallinnonalan viranomaisia on koulutettu ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen. Tämä on edellytys sille, että sekä turvallisuus- että sosiaaliviranomaiset ymmärtävät ihmiskaupan uhrin samalla tavalla. Tunnistamiseen liittyvää koulutusta sisällytetään peruskoulutukseen ja ihmiskaupan torjuntaan perehdyttävää koulutusta on lisätty. Ihmiskauppaan liittyviä seminaareja järjestetään oman hallinnonalan henkilöstölle, muille viranomaisille ja kolmannen sektorin edustajille. Lisäksi osallistutaan muiden viranomaisten järjestämiin seminaareihin yhteistyön ja vuorovaikutuksen varmistamiseksi ihmiskaupan torjunnassa.

Tavoitteena on, että Suomen edustoissa ulkomailla olevien yhdyshenkilöiden toiminnalla pyritään tunnistamaan ihmiskauppa jo lähtömaissa. Rajavartiolaitoksen yhdyshenkilö aloitti toimintansa Pekingissä keväällä 2006. Suorien Aasian lentoreittien lisääntyessä Helsinki-Vantaan lentokentän merkitys ihmissalakuljetusreittinä kasvaa.

Suomi toimi kaudella 2005-2006 Baltic Sea Region Task Force on Organized Crime (BSRTF) –yhteistyöelimen puheenjohtajana. Ihmiskaupan torjunta on määritelty yhteistyöelimen toiminnan painopisteeksi. Suomi on vastuussa BSRTF:n asiantuntijaryhmän "Trafficking in Women and Children" toiminnan käynnistämisestä. Suomi on toiminut Itämeren maiden rajavalvontayhteistyön puheenjohtajamaana 1.7.2006 lukien. Puheenjohtajakaudella ihmiskaupan torjunta osana rajat ylittävää rikollisuutta on asetettu erääksi rajavalvontayhteistyön keskeiseksi tavoitteeksi. (Sisäasiainministeriö)

Suomi on myös järjestänyt ihmiskaupan vastaisia tapahtumia yhteistyössä muun muassa Etyjin, NATO:n, IOM:n sekä ILO:n kanssa. Suomi on ratifoinut YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sopimuksen vuonna 2004 ja allekirjoittanut ihmiskaupan vastaisen lisäpöytäkirjan, jonka ratifioimista valmistellaan oikeusministeriössä. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus avattiin allekirjoitettavaksi Varsovassa 16-17.5.2005 järjestetyssä EN:n huippukokouksessa. Suomi osallistui aktiivisesti elokuussa 2006 allekirjoitetun sopimuksen valmisteluihin.

Sotilaallisen kriisinhallinnan kielteisiä sivuilmioita, kuten prostituutiota, naisiin ja tyttöihin kohdistuvaa ihmiskauppaa, seksuaalista hyväksikäyttöä ja terveysongelmia pyritään ehkäisemään suomalaiselle rauhanturvahenkilöstölle annettavalla koulutuksella. Rauhanturvaajat koulutetaan havaitsemaan alueella esiintyvää ihmiskauppaa ja puuttumaan siihen osana operaation toimintaa. Koulutus jatkuu henkilöstön saavut-tua toimialueelle. Keskeistä on myös vakiinnuttaa tiivis yhteistyöverkosto operaation isäntävaltion, paikallisten toimijoiden, kriisialueella toimivien instituutioiden ja kansalaisjärjestöjen kesken. (Työministeriö, sisäasiainministeriö, ulkoasiainministeriö, puolustusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Lapin lääninhallitus kartoittaa yhteistyössä eri asiantuntijatahojen kanssa Lapissa esiintyvän prostituution yleisyyttä ja ilmenemismuotoja sekä toimenpiteitä siihen puuttumiseksi.

Toimenpiteet: Hankkeen väliraportti "Ei vain rakkaudesta vaan myös rahasta" valmistui 2004. Lapin yliopiston toteuttama hanke päättyi 31.12.2005 lopussa ja loppuraportti valmistui alkuvuodesta 2006. Hankkeessa saatujen kokemusten perusteella Lapin yliopisto jatkaa työtä hankkeessa "Hyvinvoinnin haasteet – naisiin kohdistuva väkivalta, prostituutio ja riskikäyttäytyminen yhteistyön haasteena raja-alueella" Se on saanut rahoitusta (EAKR:n INTERREG-ohjelma sekä Tacis) 01.01.2006 – 31.01.2008. Hankkeen turvin on kesällä 2006 perustettu Muurmanskiin naisten kriisikeskus, joka tarjoaa psykososiaalista ja juridista apua. Suunnitteilla on matalan kynnyksen vastaanoton avaaminen prostituoiduille alueellisen AIDS-keskuksen yhteyteen. Tarkoituksena on, että toiminta siirtyy kokonaan venäläisille yhteistyökumppaneille hankkeen päättyessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Naisiin kohdistuvasta väkivallasta vuonna 1997 tehty uhritutkimus uusitaan vuonna 2005. Rikoksentorjuntaneuvosto kokoaa tutkimuksen kehittämisestä ja rahoittamisesta kiinnostuneet tahot.

Toimenpiteet: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005 -tutkimus ilmestyi joulukuussa 2006 (www.optula.om.fi). Seurantatutkimuksen rahoittivat sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Henkisen ja fyysisen työpaikkaväkivallan vähentämiseksi työsuojelupiirit valvovat tehostetusti vuosina 2004-2007 työpaikkoja niillä aloilla, joilla väkivallan uhkaa eniten esiintyy, ja antavat ohjeita tarpeellisista toimenpiteistä.

Toimenpiteet: Työsuojelupiirien kanssa on sovittu tulossopimuskaudelle 2004-2007 asiakasväkivallan sekä ns. huonon kohtelun valvontatavoitteet. Nämä tavoitteet kohdistuvat suurelta osin naisvaltaisille toimialoille, kuten sosiaali- ja terveydenhuolto, kauppa jne. Tavoitteena on, että toimialojen työpaikoilla on toimivat järjestelmät em. asioiden hallintaan ja niiden lopullinen toteutuma selviää vuoden 2008 alkupuolella. Vuosina 2004-2007 työsuojelupiirit toteuttavat julkiseen terveydenhuoltoon kohdistuvan valtakunnallisen terveydenhuollon työsuojelun valvontahankkeen, jonka yhteydessä varmistetaan, että terveydenhuollon työpaikoilla on toimivat järjestelmät väkivallan tai sen uhan hallitsemiseksi. Hankkeen loppuraportti valmistuu vuoden 2008 alkupuolella. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

2.4.2 Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vähentäviä erityishankkeita kunnissa

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sosiaalityön neuvottelukunta antaa vuoden 2004 loppuun mennessä ehdotuksen sosiaalityön kehittämisestä, mukaan lukien sosiaalityön ja poliisin yhteistyön tehostaminen.

Toimenpiteet: Sosiaalityön neuvottelukunta on antanut sosiaalityön kehittämislinjaukset vuoteen 2015. Linjausten toimeenpano on aloitettu sosiaalialan kehittämishankkeessa ja vuoden 2007 alussa annetaan sosiaalihuollon henkilöstörakenteesta ja mitoituksen kehittämisen perusteista suositukset. Suosituksissa on tarkennettu kuntien sosiaalihuollon sosiaalityöntekijöiden tehtäväaluetta ja laajennettu sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden tehtäviä, mikä vaikuttaa myös kuntien mahdollisuuteen tehdä parempaa yhteistyötä poliisin kanssa. Näiden suositusten toimeenpanoa arvioidaan ja tarkennetaan vuosina 2007-2008 yhteistyössä kuntien kanssa.

Sisäministeriön tavoitteena on ensivaiheessa saada sosiaalityöntekijä yli 50 000 asukaahan kihlakuntien poliisilaitoksille ja myöhemmin kaikkien kihlakuntien poliisilaitoksille. Sosiaali- ja terveysministeriön ja sisäasiainministeriön edustajat ovat käymässä

yhdessä läpi sosiaalitoimen ja poliisin olemassa olevat hyvät yhteistyökäytännöt tavoitteena levittää lupaavimpia yhteistyökäytäntöjä valtakunnallisesti. Lisäksi tavoitteena on juurruttaa hyviä yhteistyökäytäntöjä koulutuksen ja lainsäädännön kehittämisessä kautta. (Sosiaali- ja terveysministeriö, Sisäasiainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Lähisuhdeväkivallan ehkäisytyötä jatketaan muutamissa kunnissa toteutettavissa pilottihankkeissa. Hankkeiden tarkoituksena on vakiinnuttaa hyviksi osoittautuneita työmenetelmiä ja käytäntöjä, kehittää moniammatillista yhteistyötä ja saada väkivallan ehkäisytyö normaaliksi osaksi kunnan ja seutukunnan päätöksentekoa ja toimintaa.

Toimenpiteet: Kunnille ja seutukunnille tarkoitettu opas väkivaltatyön järjestämisestä paikallistasolla on valmistunut keväällä 2005. Opas on lähetetty kaikkiin kuntiin ja aiheesta on järjestetty valtakunnallinen seminaari keväällä 2005. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Laaditaan opas, jonka tarkoituksena on auttaa ammatiauttajia tunnistamaan maahanmuuttajanaisten kokemia väkivaltailmiöitä ja löytämään niiden ratkaisemiseen tarkoituksenmukaisia tapoja. Opas valmistuu syksyllä 2004.

Toimenpiteet: Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi oppaan kesällä 2005. Opasta on käytetty lukuisissa Monika-naiset ry:n ja läänien yhteisissä koulutustilaisuuksissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

2.4.3 Naisiin kohdistuvan ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn koordinointi

Suurin osa väkivallan vastaisen työn käytännön toimijoista työskentelee paikallistasolla. Strategisena haasteena väkivallan vastaisessa työssä on tiedon ja osaamisen kehittäminen sekä hyvien käytäntöjen levittäminen.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Yhteistyöverkostoja parannetaan (Oikeusministeriö, sisäasiainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö)

Toimenpiteet: Oikeusministeriö, sisäasiainministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat sopineet, että Rikksentorjuntaneuvosto asettaa väkivaltajaoston, jonka tehtävänä on muun muassa väkivallan vähentämistyön koordinointi ministeriöiden välillä. Jaoston tehtävänä on seurata väkivallan kehitystä ja kehittää väkivallan kehityksen seurantajärjestelmiä, seurata ja edistää väkivallan vähentämishojelman toteutusta ja tarvittaessa tehdä ehdotuksia eri toimijoiden yhteistyön kehittämiseksi, kehittää väkivallan ehkäisemisen osaamista ja edistää tietoisuutta hyvistä ehkäisykäytännöistä ja tehdä ehdotuksia väkivallan ehkäisyä palveleviksi tutkimuksiksi sekä hoitaa muita Rikksentorjuntaneuvostolle kuuluvia väkivallan ehkäisyä koskevia tehtäviä. Jaosto

myös valmistelee Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän rikoksentorjuntaneuvostolle antamat tehtävät. Jaosto määritteli väkivallan vähentämishajelman ensimmäiseksi painopistealueeksi vuodelle 2007 lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämisen. Kukin hallinnonala varmistaa tämän painopisteen toimeenpanon toiminnan ja talouden suunnittelussa ja tulosoajauksessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö, Sisäasiainministeriö, Oikeusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Selvitetään valtakunnallisen väkivaltatyön koordinaatioyksikön perustamista. Yksikön koordinoititehtävät koskisivat alan moniammatillista yhteistyötä kuten tiedotusta ja internetsivujen ylläpitoa, koulutusta, tutkimusta, kehittämistoimintaa ja kansainvälistä yhteistyötä.

Toimenpiteet: STM on asettanut työryhmän selvittämään, miten jo olemassa olevat viarastot ja laitokset voivat tehokkaammin tukea alueellista ja paikallista väkivallan vähentämistyötä. Työryhmä selvittää myös onko tarvetta keskittää perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvää osaamista valtakunnallisella tasolla ja tekee siitä ehdotuksen. Työryhmän selvitys valmistui joulukuussa 2006. Työryhmä ehdotti vastuuyksikön perustamista, jonka tehtäviin kuuluu lähisuhde- ja perheväkivallan koordinointi, osaamisen ja tiedon välitys sekä koulutus.

2.5 Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulutuksen kehittäminen

2.5.1 Päivähoidon, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kehittäminen

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen edistäminen sisältyy lasten hoidon, kasvatuksen ja opetuksen osalta helmikuussa 2002 valmistuneeseen varhaiskasvatuksen linjauksiin (valtioneuvoston periaatepäätös), varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (Stakes 30.9.2003) ja opetushallituksen ohjeisiin esiopetuksesta. Näiden asiakirjojen pohjalta varhaiskasvatuksessa ja lasten hoidossa sekä esiopetusta kehitettäessä kiinnitetään entistä enemmän huomiota kehityksellisiin eroihin tyttöjen ja poikien välillä, jotta varhaiskasvatus ja esiopetus tukisivat tasa-arvoisuuteen kasvamista. Toisaalta on otettava huomioon myös tyttöjen ja poikien yksilölliset erot, jotta stereotyyppisiä käsityksiä ja toimintamalleja ei uusinnettaisi.

Toimenpiteet: Tasa-arvokysymykset on integroitu osaksi Valtioneuvoston päättämiä perusopetuksen ja valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa sekä Opetushallituksen esi- ja perusopetuksen sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteita. Lisäksi tasa-arvokysymyksiä käsitellään osana kansallisia kehittämishankkeita, kuten Joustava perusopetus (JOPO) ja Erilaiset oppijat - yhteinen koulu -hanketta.

Joustava perusopetus (JOPO)-hankkeen avulla ehkäistään peruskoulun keskeyttämistä ja päättötodistusta vaille jäämistä. Tavoitteena on kehittää perusopetuksen toimintatapoja ja opetusmenetelmiä niin, että ne vastaavat nykyistä paremmin nuorten yksilöllisiin tarpeisiin esimerkiksi työssäoppimisjaksojen, toiminnallisten työtapojen ja erilaisten oppimisympäristöjen hyödyntämisen avulla sekä tarjoamalla kohdennettuja tuki- ja neuvontapalveluita nuorille ja heidän perheilleen.

Erilaiset oppijat - yhteinen koulu hankkeella vahvistetaan oppimisvalmiuksia ja oppimisvaikeuksien varhaista tunnistamista sekä vaikeuksiin puuttumista. Kehittämistyö painottuu kasvun ja oppimisen polun alkupäähän - päivähoitoon ja esiopetukseen. Huomiota kiinnitetään yhteistyöhön, toiminnan ajoitukseen ja menettelyihin, joilla lasten oppimisedellytyksiä arvioidaan ja opetuksen tuki järjestetään.

Varhaiskasvatussuunnitelma perusteet muodostavat yhdessä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden kanssa lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävän kokonaisuuden. Osaksi tätä lapsen kokonaisvaltaista kehitystä tukevaa toimintaa liittyy myös 1. ja 2. vuosiluokkien oppilaille ja vuosiluokkien 3-9 erityisopetukseen otetuille ja siirretyille oppilaille järjestettävä aamu- ja iltapäivätoiminta, jonka sisältöä ohjaavat koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet. Kunnat perustavat näihin hallinnonalan keskeisimpiin ohjausasiakirjoihin opetussuunnitelmien lisäksi lapsi- ja perhepoliittiset strategiansa.

Valtioneuvosto antoi eduskunnalle sen edellyttämän selonteon esiopetusuudistuksen vaikutuksista ja asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Esiopetus edistää kaikkien lasten suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisvalmiuksia yhdenvertaisesti koko maassa. Esiopetuksen päättyessä lasten valmiudet koulunkäynnin aloittamiseen ovat hyvät. Korkealaatuisista ja tasa-arvoisista tuloksista huolimatta koulutuksen perusturvaa esiopetuksessa tulee edelleen vahvistaa. (Opetusministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetushallitus)

2.5.2 Segregaation lieventäminen koulutuksessa

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvon toteutumista edistetään kaikilla koulutusasteilla. Segregaation lieventämiseksi oppilaitoksia kannustetaan etsimään käytäntöjä, jotka tukevat tasa-arvon edistämistä. Tämän lisäksi pedagogisia menetelmiä tarkastellaan tyttöjen ja poikien oppimistulosten erojen perusteella.

Toimenpiteet: Kuten luvussa 2.12.1 (Opetusministeriö, Opetushallitus)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvon edistäminen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa sisällytetään tulos- ja tavoiteohjausprosessiin. Koulutukseen liittyvää segregaatiota pyritään lieventämään opettajien perus- ja täydennyskoulutusta sekä opintojen ohjausta kehittämällä ja tiedottamalla nuorille eri ammateista.

Toimenpiteet: Tasa-arvon edistäminen on ollut osa tulos- ja tavoiteohjausprosessia vuosina 2004-2005. Yliopistojen tasa-arvosuunnitelmien päivitys ja niiden seuranta ovat olleet esillä palautekeskusteluissa ja kirjallisessa palautteessa. Yliopistojen tutkinnonuudistusprosessissa tasa-arvokysymyksiä koskevia aiheita on sisällytetty uusiin opettajankoulutuksen tutkintoihin. Opinto-ohjaajakoulutuksessa tasa-arvosisällöt ovat esillä. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen tasa-arvosiältöä kehitetään ja etsitään keinoja, joilla opettajien sukupuolijakaumaa voitaisiin tasoi-
soittaa.

Toimenpiteet: Tasa-arvokysymykset on integroitu osaksi opettajien perus- ja täydennyskoulutusta. (Opetusministeriö)

2.6 Tasa-arvon edistäminen kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikassa

2.6.1 Kulttuuri- ja taidepolitiikka

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Onko sukupuolella merkitystä, onko toimenpiteillä vaikutusta taiteissa ja kulttuurissa? -selvityksen perusteella syksyn 2004 aikana valmistellaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseksi tarvittavia toimenpiteitä.

Toimenpiteet: Sukupuolten tasa-arvon toteutumista taiteissa ja kulttuurissa on tarkasteltu osana kulttuuripolitiikan eettisen ulottuvuuden ja eettisen arvioinnin kehittämistä marraskuussa 2006 ilmestyneessä opetusministeriön Reilu kulttuuri -julkaisussa. (Opetusministeriö)

2.6.2 Liikuntapolitiikka

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opetusministeriön liikuntayksikön toimialan keskeisten osa-alueiden osalta laaditaan tavoitemäärittely sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamiseksi informaatio- ja resurssiohjauksen keinoin. Kyseiset osa-alueet ovat valtakunnallisten liikuntajärjestöjen avustaminen, liikunnan koulutuskeskusten ja liikuntapaikkarakentamisen tukeminen sekä liikuntatieteellinen tutkimus. Opetusministeriö on asettanut hanketta varten opetusministeriön, liikunnan alan järjestöjen ja toimialan tutkijoiden edustajista koostuvan työryhmän. Työryhmän määräaika on 31.1.2005.

Toimenpiteet: Kulttuuriministerin asettama työryhmä sai valmiiksi muistion (Tasapeli-muistio, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:3), jossa on ehdotukset sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseksi ja sukupuolivaikutusten ar-

vioimiseksi liikunta-alalla. Ensimmäisenä toimenpiteenä vuoden 2006 valtion talous-arvioon on varattu määräraha kunnille myönnettävästä tuloksellisuuspalkkiosta sukupuolten tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistämiseksi. Lisäksi on käynnistetty tietojen keruu valtion liikuntamäärärahojen sukupuolivaikutusten arvioimiseksi. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Liikunnan toimialan päätöksentekoon osallistuvien sukupuolijakauma selvitetään. Arvioidaan liikunnassa lajikohtaisesti tasa-arvon toteutumista. Lähtökohtana on lajien harrastajien sukupuolijakauma, jota verrataan muun muassa päätöksentekoon osallistuvien henkilöiden sukupuolijakaumaan.

Toimenpiteet: Opetusministeriön vuonna 2003 asettaman lajiliittojen tulosohejausta kehittäneen työryhmän esitysten pohjalta on valmisteltu vuonna 2007 valtionavustusvalmistelussa käyttöön otettavat avustuskriteerit. Arvioinnissa ovat mukana myös Suomen Antidopingtoimikunnan, Suomen Paralympiakomitean ja SLU:n yhteiskuntavastuuasiantuntijoiden lausunnot sukupuolten välisen tasa-arvon sekä suvaitsevaisuuden osalta.

Arvioinnin pohjana käytetään Tasapeli-työryhmää varten tilattua Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n tekemää selvitystä miesten ja naisten asemasta suomalaisessa liikuntakulttuurissa sekä liikunnan lajiliitoilta kerättyä tietoa sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta niiden toiminnassa.

Tasa-arvon toteutumista mitataan lajikohtaisesti ottaen huomioon lajien erityispiirteet sekä harrastajien sukupuolijakaumat eri lajeissa. Saatuja tuloksia verrataan muun muassa toiminnassa mukana olevien ohjaajien ja valmentajien määrään, vähemmistönä olevan sukupuolen toiminnan kehittämissuunnitelmiin sekä päätöksentekoon osallistuvien henkilöiden sukupuolijakaumaan. Tason kehitystä ja liittojen panostusta arvioidaan myös liitoilta kerättävillä suunnitelmilla toimenpiteistä. Vastaava arviointiprosessi tullaan toteuttamaan myös muiden liikuntajärjestöjen osalta. (Opetusministeriö)

2.6.3 Nuorisopolitiikka

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Valmistellaan hallituksen esitys uudeksi nuorisotyölaiksi siten, että lainvalmistelun yhtenä arvolähtökohtana on sukupuolten välinen tasa-arvo. Tasa-arvolähtökohta sisällytetään myös resursseja koskeviin säännöksiin. Lainvalmistelu vuosina 2003-2005 organisoidaan siten, että erillinen asiantuntijaryhmä arvioi ja valmistelee hallituksen esitystä sukupuolivaikutusten osalta.

Toimenpiteet: Hallituksen esitys eduskunnalle nuorisolaiksi sekä laiksi opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta (HE 28/2005) annettiin 8.4.2005. Säädökset (73/2006) vahvistettiin 27.1.2006 ja ne tulivat voimaan 1.3.2006 lukuun ottamatta toimialan järjestöjen yleisavustamista koskevia nuorisolain 10 ja 11 §, jotka tulevat voimaan 1.1.2007. Lain tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja it-

senäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohтина ovat yhteisöllisyys, yhteisvastuu, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, monikulttuurisuus ja kansainvälisyys, terveet elämäntavat sekä ympäristön ja elämän kunnioittaminen. Tasa-arvoon sisältyy sukupolvien, sukupuolten ja alueiden tasa-arvo. Sama tasa-arvo-määrittely oli myös nuorisolakia edeltäneessä nuorisotyölaissa (235/1995).

Nuorisolain valmistelussa sukupuolten tasa-arvovaikutuksia arvioitiin opetusministeriön nuorisoyksikön sisäisessä virkamiestyöryhmässä. Työryhmän pohdinnat käytiin läpi nuorisolain valmistelusta vastanneessa ohjausryhmässä.

Nuorisolain lähtökohtia toteutetaan lain täytäntöönpanossa, kuten resurssien jaossa muun muassa valtakunnallisille nuorisojärjestöille ja nuorisotyön palvelujärjestöille. Vuosittain opetusministeriölle esityksen valtakunnallisten nuorisojärjestöjen ja nuorisotyön palvelujärjestöjen valtionavustusten jaosta valmistelevalle arviointi- ja avustustoimikunnan tehtäviin lisättiin erillisarviointien tekeminen avustettavien järjestöjen toiminnasta. Tämä mahdollistaa sukupuolten tasa-arvon aikaisempaa systemaattisemman seurannan järjestöjen toiminnassa. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opetusministeriön hallinnonalalla kehitetään tyttötyön ja poikatyön menetelmiä ottaen huomioon ongelmien erilaisuus. Tavoitteena on nuoren oman identiteetin vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Nuorisotyön menetelmiä ja avustuskäytäntöjä kehitetään erityisesti ennaltaehkäisevässä huume-työssä, erityisnuorisotyössä ja sosiaalisen vahvistamisen tukea tarvitsevia nuoria sekä maahanmuuttajanuoria koskevassa työssä.

Toimenpiteet: Erityisesti maahanmuuttajanuorten kanssa toimivien järjestöjen tyttötyötä ja sen kehittämistä on tuettu (mm. Kalliolan settlementin Tyttöjen talon hankkeita, Kanava ry:n tyttötyön hankkeita). Erillisiä poikatyön hankkeita on tuettu useita, muun muassa Lahdessa. Useassa ennaltaehkäisevän päihdetyön hankkeessa tyttö- tai poikatyö on ollut oleellinen osa, samoin kuin myös nuorisotyön muussa kehittämisessä. Tavoitteen toteuttamista jatketaan edelleen. (Opetusministeriö)

2.7 Media ja tasa-arvo

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Media ja tasa-arvo -projektissa (2005-2006) selvitetään median itsesääntelyperiaatteen mukaiset mahdollisuudet yhdessä alan toimijoiden kanssa edistää medioiden välittämän sukupuolikuvaston tasapainoisuutta ja stereotyyppittömyyttä. Projektin lähtökohtina ovat Pekingin julistuksen strategiset tavoitteet lisätä naisten osallistumista viestimissä ja uuden viestintäteknologian kehityksessä sekä niissä ja niiden kautta tapahtuvassa ilmaisussa ja päätöksenteossa sekä edistää tasapainoista ja stereotyyppitöntä kuvaa naisista tiedotusvälineissä. Projektissa pyritään purkamaan sekä miehiä että naisia koskevia stereotyyppioita.

Toimenpiteet: Opetusministeriö asetti helmikuussa 2006 työryhmän laatimaan toimenpideohjelman mediataitojen ja -osaamisen kehittämiseksi. Työryhmässä on mukana liikenne- ja viestintäministeriön edustus. Lisäksi liikenne- ja viestintäministeriö on Televisiotarjonta 2005 -tutkimuksen yhteydessä teettänyt erillistutkimuksen "Miehet ja naiset uutisissa". (Opetusministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö)

2.8 Tasa-arvo terveystaloudessa

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tapaturmien ehkäisyä on vahvistettu perustamalla Kansanterveyslaitokseen koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn yksikkö ja käynnistämällä valtakunnallinen ohjelma työtapaturmien vähentämiseksi. Lisäksi liikenne- ja vesiturvallisuuskampanjoita jatketaan.

Toimenpiteet: Miesten kannalta yksi keskeinen terveydellinen ongelma on tapaturmat ja tapaturmakuolleisuus ja siksi tapaturmien ehkäisy on tärkeää. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn yksikkö on toiminnassa ja valtakunnallinen ohjelma työtapaturmien vähentämiseksi on käynnistetty. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Jos otat, ota kuski -liikenne- ja vesiturvallisuuskampanja alkoi kesäkuussa. Se pyrkii vahvistamaan kielteisiä asenteita rattijuopumusta kohtaan. Kampanjan tiedotusjaksot toteutetaan juhannuksena ja pikkujoulusesongin aikaan. Vesiturvallisuuskampanjan mottona on "Viisaasti vesillä", ja sen viestissä korostuvat alkoholin sopimattomuus vesille, pelastusliivien käyttö ja hyvän uimataidon merkitys. Jatkuvasti käynnissä olevan kampanjan tiedotus keskittyy kesään ja heikkojen jäiden aikaan. Molempien kampanjoiden kärki on suunnattu miehiin, koska suurin osa ratti- ja ruorijuopoista sekä hukkuneista on miehiä. (Liikenne- ja viestintäministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Käynnistetään kansallinen ohjelma vuosille 2004-2007 ikääntyneiden toimintakyvyn vahvistamiseksi. Ohjelmassa parannetaan ikääntyneiden liikuntaa ohjaavien koulutusta ja ikääntyneiden liikuntapalveluja sekä lisätään ikääntyneen toimintakyvyn ja terveyden ylläpitoon liittyvää tiedotusta.

Toimenpiteet: Toimintakyvyn säilyttäminen on tärkeä edellytys itsenäiselle elämälle. Heikon toimintakyvyn omaavissa on enemmän naisia kuin miehiä. Voimaa vanhuuteen -terveysliikuntaohjelma on käynnistynyt ja se toimii valtakunnallisesti tiedotuksen, koulutuksen ja hanketuen keinoin. Ohjelman toteutuksesta vastaa Ikäinstituutti. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

2.9 Naistutkimuksen tukeminen ja tasa-arvotiedon koordinointi

Selvitetään naistutkimuksen koordinaatiota.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opetusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö selvittävät eri vaihtoehtoja tasa-arvotiedon informaatio- ja dokumentaatiotoiminnan järjestämiseksi pysyväälle pohjalle ja asettavat tätä varten selvityshenkilön.

Tasa-arvotiedon organisoimista sekä nais- ja sukupuolitutkimuksen hyödyntämistä tukemaan on avattu tasa-arvo-asioihin keskittyvä tieto- ja asiantuntijapankki, valtakunnallinen naistutkimus- ja tasa-arvotiedon portaali Minna (www.minna.fi). Se palvelee julkishallinnon valtavirtaistamista sekä yliopistojen, kansalaisjärjestöjen, median ja suuren yleisön tiedontarpeita tasa-arvoasioissa. Portaali sisältää asiantuntijahaun, teemattisesti järjestettyjä tietokokonaisuuksia yleistajuisine artikkeleineen, uutissivut, linkkisivut ja naistutkimustiedotteen. Minna-portaalin tietosisältöä täydennetään asteittain. Portaalin käynnistämisvaihetta tukee sosiaali- ja terveysministeriö.

Toimenpiteet: Valtavirtaistamisen tueksi kehitetään tasa-arvotiedon tarjontaa. OPM ja STM ovat selvityshenkilö Maria Grönroosin elokuussa 2005 valmistuneen raportin ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta harkitsemassa, mihin organisaatioon tasa-arvotietopalvelu voitaisiin sijoittaa. Tasa-arvotietopalvelun osaksi suunniteltu, kaikille avoin tasa-arvotiedon Minna-portaali (www.minna.fi) toimii jo ja tarjoaa linkkejä sekä tietoa tasa-arvosta ja sukupuoleen liittyvästä tutkimuksesta. Minna-portaalia kehitetään ja täydennetään edelleen. OPM ja STM jatkavat neuvotteluja tasa-arvon tietopalvelun sijoitusorganisaatiosta ja päätös pyritään samaan aikaan vuonna 2007. (Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opetusministeriö kehittää naistutkimuksen koordinaatiota ja kiinnittää naistutkimuksen asemaan huomiota tulosohjausprosessissa. Tavoitteena on hallituskauden aikana varmistaa naistutkimuksen asema osana yliopistotason tutkimusta.

Toimenpiteet: Naistutkimuksen virat on perustettu suunnitelman mukaisesti useisiin yliopistoihin. Naistutkimuksen aseman varmistaminen ja sen kehittäminen koordinoidaan tulosneuvotteluissa. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opetusministeriön syksyllä 2004 asettaman tutkijanuratyöryhmän tehtävänä on laatia ehdotus strategiaksi ammattimaisen tutkijanuran kehittämiseksi ylipäätään sekä siitä, miten naisten tutkijanuraa ja tasa-arvoa tutkijanuralla edistetään.

Toimenpiteet: Tutkijanuratyöryhmän raportti on valmistunut keväällä 2006. Raportissa käsitellään naisten etenemistä tutkijanuralla ja esitetään useita toimia naisten tutkijanuran esteiden poistamiseksi. Työryhmän suositusten pohjalta valmistellaan parhailaan toimenpideohjelmia. (Opetusministeriö)

2.10 Miehet ja tasa-arvo

Tasa-arvopoliittiset kysymykset arvioidaan myös miesnäkökulmasta. Miehiä kannustetaan perhevapaiden pitämiseen.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sosiaalialan kehittämishankkeen osahankkeessa ”Tilaa lapsille ja perheille” kannustetaan isiä käyttämään aikaisempaa laajemmin oikeuksiinsa perhevapaisiin ja pyritään vaikuttamaan asenteisiin niin, että isien perhevapaiden käyttö olisi entistä hyväksyvämpää työpaikoilla. Isyysvapaa-tiedotuskampanjan työtä jatketaan. Lisäksi perhevapaalainsäädännön kehittämistä isien vanhemmuuden tukemiseksi selvitetään.

Toimenpiteet: ”Tilaa lapsille ja perheille” -hanke on käynnissä (ks. luku 2.7). (Sosiaali- ja terveysministeriö) Katso myös perhevapaalainsäädännön muuttamiseen tähtäävä luvussa 2.7 (Työministeriö).

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Opetusministeriön hallinnonalalla miehet ja tasa-arvo-aihe on noussut esiin esimerkiksi tyttöjen ja poikien oppimiseroja koskevissa selvityksissä ja työmarkkinoiden segregaatiota koskevissa tutkimuksissa. Oppilaanohjausta ja ammatinvalinnanohjausta kehitetään siten, että se mahdollisimman hyvin tukee tyttöjä ja poikia valitsemaan koulutus- ja ammattialan mahdollisimman laajasta valikoimasta perinteisten sukupuolikäsitysten rajoittamatta. Pedagogisia menetelmiä tarkastellaan ja kehitetään tyttöjen ja poikien oppimistulosten erojen perusteella lasten ja nuorten oppimisen tukemiseksi. Kirjastotoiminnan kehittämisessä etsitään keinoja, joilla innostettaisiin poikia lukemisharrastukseen.

Toimenpiteet: Kuten luvussa 2.12.1 (Opetusministeriö, Opetushallitus)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Varusmiehille varusmiespalveluksen aikana annettavassa kansalaiskasvatuksessa otetaan huomioon sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulma ja väkivaltaa koskevan tietoisuuden kasvattaminen.

Toimenpiteet: Tavoite toteutuu varusmiespalveluksen aikana annettavassa kansalaiskasvatuksen opetussuunnitelmassa. Varusmiehille annettava johtajakoulutus painottuu yksilön koulutukseen, joka valmentaa myös siviilielämään ja toisten ihmisten huomioon ottamiseen.

Etelä-Suomen lääninhallitus on kumppanina projektissa, joka pyrkii tietoisuuden lisäämiseen parisuhdeväkivallasta varusmiesten keskuudessa. Projekti liittyy Daphne – ohjelmaan, joka on Euroopan unionin ehkäisevä toimintaohjelma lapsiin, nuoriin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. (Puolustusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Miehet ja tasa-arvo-aihepiiristä laaditaan selvitys, jossa hahmotetaan miesten ja tasa-arvopolitiikan suhdetta.

Toimenpiteet: Sosiaali- ja terveysministeriössä laadittiin miesten ja tasa-arvopolitiikan suhdetta käsittelevä asiakirja (Miehet ja tasa-arvopolitiikka, www.stm.fi), joka linjaa tasa-arvopolitiikan näkökulmaa miehiin ja tasa-arvoon. Se oli myös tausta-asiakirjana Suomen EU-puheenjohtajuuskauden tasa-arvopolitiikan asiantuntijakonferenssissa ”Miehet ja tasa-arvo – edistyksen tiellä”.

Hallitusohjelmassa mainittuja tasa-arvopoliittisia kysymyksiä käsitellään asiakirjassa yhtenä kokonaisuutena. Asiakirja antaa yleiskuvan miesten ja sukupuolten välisen tasa-arvon suhteesta, keskeisistä teeman haasteista ja tärkeimmistä yleisemmän tason tavoitteista sekä ehdotuksia konkreettisiksi toimiksi. Ehdotukset vaihtelevat neuvoloiden isiä koskevan työn vahvistamisesta prostituution asiakkuuden vähentämiseen. Vuosina 2006 ja 2007 etsitään keinoja panna ehdotukset täytäntöön. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

2.1 I Valtavirtaistaminen ja tasa-arvon edistäminen valtionhallinnossa

2.1.1.1 Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen toteuttaminen valtionhallinnossa

Hallitus toimeenpanee sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen koko valtionhallinnossa. Sukupuolivaikutusten arviointimenetelmiä kehitetään ja arviointi otetaan osaksi lainsäädännön ja valtion talousarvion valmistelua.

Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen tavoitteena on kehittää sellaisia hallinto- ja toimintatapoja, jotka tukevat tasa-arvon edistämistä osana ministeriöiden ja viranomaisten toimintaa. Sillä on toteutuessaan laajat vaikutukset koko yhteiskuntaan. Kaikissa ministeriöissä tehdään ratkaisuja, joiden vaikutuksia miehiin ja naisiin sekä sukupuolten väliseen tasa-arvoon on syytä selvittää. Valtavirtaistamisen tarkoituksena on murtaa sukupuolineutraalit, osittain jopa sukupuolisokeat menettelytavat ja toimintakulttuuri.

Valtavirtaistamisella pyritään siihen, että virkamiehet omaksuvat sukupuolinäkökulman yhdeksi näkökulmakseen asioita valmisteltaessa. Tarkoitus on lisätä virkamiesten tietoisuutta päätösten vaikutuksista sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Tasa-arvokysy-

mykset ovat hyvin erilaisia eri ministeriöiden hallinnonaloilla. Tämän vuoksi on tärkeää, että jokaisen hallinnonalan asiantuntijat osaavat tunnistaa ja ottaa huomioon oman aihealueensa kannalta olennaiset tasa-arvokysymykset.

Sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamissuunnitelma valtionhallinnossa 2004-2007

○ Valtavirtaistamiskoulutus ja tietotuotanto

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Valtavirtaistamisen toteuttaminen valtionhallinnossa edellyttää, että virkamiehet saavat riittävän perehdytyksen aiheeseen. Ministeriöt järjestävät yhdessä koulutusta valtavirtaistamisesta ja sukupuolivaikutusten arvioinnista vuodesta 2004 alkaen.

Toimenpiteet: Valtioneuvoston yhteinen valtavirtaistamisseminaari järjestettiin syyskuussa 2005. Talousarvion valtavirtaistamista käsittelevä seminaari järjestettiin marraskuussa 2005 yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön, valtiovarainministeriön, Kuntaliiton ja tasa-arvoasiain neuvottelukunnan kanssa. Syksyllä 2006 järjestettiin koulutusta sukupuolen merkityksestä tilastoissa. Tämä koulutus oli tarkoitettu valtioneuvoston kaikille virkamiehille. Kaikissa ministeriöissä on ollut tarjolla jonkinlaista valtavirtaistamiskoulutusta. Lisäksi lähes kaikista ministeriöistä on osallistuttu STM:n järjestämään kaikille valtioneuvoston virkamiehille avoimeen valtavirtaistamiskoulutukseen. Kaksi kertaa vuodessa järjestetään ministeriöiden yhteinen koulutus sukupuolivaikutusten arvioinnista lainvalmistelussa.

Tämän lisäksi ministeriöt ovat järjestäneet virkamiehilleen omaa koulutusta sosiaali- ja terveysministeriön tuella. Koulutusta on usein tarjottu koko henkilöstölle, mutta useimmiten siihen ovat osallistuneet vain tasa-arvotyöryhmän jäsenet (VNK) tai puheenjohtaja ja sihteeri (YM). Ulkoasianministeriössä tasa-arvokysymykset on sisällytetty sekä ministeriön peruskoulutukseen kaikille henkilöstöryhmille että kehitysyhteistyökoulutukseen. Vaihtoehtoisesti valtavirtaistamiskoulutusta on järjestetty vain tasa-arvotyöryhmän jäsenille (OM) tai ylimmälle virkamiesjohdolle (LVM). MMM:ssä järjestettyyn koulutukseen on kutsuttu tasa-arvoryhmän lisäksi hallinnonalan tasa-arvoyhdyshenkilöverkoston jäsenet. Tämän lisäksi KTM, MMM ja TM ovat käsitelleet valtavirtaistamista TE-keskusten koulutusten yhteydessä.

Koulutustarve jatkuu yhä ja koulutusta jatketaan edelleen. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Ministeriöiden sisäisiin koulutusohjelmiin sisällytetään sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulma. Tavoitteena on, että vuoteen 2007 mennessä tasa-arvonäkökulma on sisällytetty ministeriöiden sisäisiin koulutusohjelmiin perehdyttämisestä lähtien.

Toimenpiteet: Ministeriöt ovat toteuttaneet sukupuolinäkökulman sisällyttämistä sisäisiin koulutusohjelmiin eri tavoilla. Ministeriöt ovat joko sisällyttäneet näkökulman sisäisiin koulutusohjelmiinsä (VNK, LVM, UM, TM, STM) tai tehneet suunnitelmia koulutuksen kehittämiseksi tästä näkökulmasta (PLM, OM, OPM). KTM on sisällyttänyt tasa-arvonäkökulman ministeriön henkilöstöstrategiaan. Lisäksi KTM on korostanut tasa-arvonäkökulmaa TE-keskusten naisyritysneuvojen kehittämispäivillä. MMM taas nostaa tasa-arvonäkökulman esiin uuden henkilöstöstrategian osaamisen kehittämisen linjauksissa. Henkilöstöstrategiaa toteutetaan käytännön kehittämistoiminnassa, kuten osaamisen kehittämisessä siten, että vuositasolla suunniteltuun koulutukseen ja kehittämiseen pyritään sisällyttämään tasa-arvo-osioita.

Sosiaali- ja terveysministeriö kehittää valtioneuvoston yhteiskäyttöön sähköistä sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamiskoulutusaineistoa.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sosiaali- ja terveysministeriö tuottaa valtioneuvoston virkamiehille oppaan lainsäädännön sukupuolivaikutusten arviointia varten vuoden 2004 aikana.

Toimenpiteet: Opas valmistui vuonna 2004. Opas on käännetty ruotsiksi ja se painetaan vuoden 2006 aikana. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Valtavirtaistamisen tukemiseksi ministeriöiden tilastointia uudistetaan niin, että tieto voidaan mahdollisimman laajalti tuottaa sukupuolen mukaan eritellysti.

Toimenpiteet: Ministeriöt terävoittävät koko hallinnon alaa eri yhteyksissä siitä, että tilastoissa tulee käyttää sukupuolijaotusta aina, kun se on mahdollista ja relevanttia. Henkilöstöpoliittisissa kysymyksissä asia on hyvin hoidossa. Muualla asiaan pitää edelleen paneutua huolella. Erityisesti tiedon jatkojalostamisessa tulee säilyttää sukupuolen mukainen erittely.

SM on ohjeistanut maakunnan liittoja maakuntaohjelmien valmistelun yhteydessä kiinnittämään huomiota sukupuolen mukaiseen esittämiseen alueellista kehitystä kuvaavan tilastoinnin kehittämisessä. STM puolestaan koordinoi hallinnonalan tietotutkimusta ja huolehtii sen sukupuolen mukaisesti erittelystä. Lisäksi STM käyttää sukupuolen mukaista erittelyä omissa julkaisuissaan aina kun se on mahdollista ja järkevää. VM:ssä taas sukupuolen mukainen erittely on mukana keskeisissä työmarkkinalaitoksen toimittamissa tilastoissa. UM:ssä kehitysyhteistyöhankkeet tilastoidaan sen mukaan, onko tasa-arvon edistäminen hankkeen pääasiallinen tai merkittävä osatavoite tai ei tavoite ollenkaan. MMM:ssä EU-osarahoitteisissa maaseudun kehittämisohjelmissä tasa-arvon toteutumista on seurattu tiiviisti eri sukupuoliin liittyvien tilasto- ja muiden indikaattori- ja seurantatietojen avulla. Hankkeita ohjaavissa projektidokumenteissa tulee käyttää sukupuolisensitiivisiä indikaattoreita ja jaotella raporteissa informaatio sukupuolen mukaan.

TM:ssä on käynnissä tilastouudistus. Uuden tilastojärjestelmän tietokantojen sisältö on jo lähes lopullisessa muodossaan ja vakioraportteja on alettu ohjelmoida. Uudistus kestää vielä parisen vuotta ennen kuin se otetaan käyttöön. Tietokantojen tietosisältö on toteutettu siten, että kaikki henkilötietotieto on tarpeen mukaan saatavissa sukupuolen, iän ja työttömyyden keston mukaan. Jos näitä tietoja ei ole vakioraporteissa, ne voidaan tulostaa tarvittaessa tilastotietokannoista. KTM:ssä tilastointia toteutetaan yrittäjyyden edistämiseen liittyvissä toimenpiteissä. Muissa ministeriöissä sukupuolen mukainen erittely on mukana ainoastaan henkilöstötilastoissa.

○ Lainsäädännön sukupuolivaikutusten arvioiminen

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tavoitteena on, että vuoteen 2006 mennessä lainvalmisteluhankkeissa selvitetään sukupuolivaikutusten arvioinnin tarve, ja jos tarve arviointiin on todettu, varsinainen arviointi kunkin lakiehdotuksen sukupuolivaikutuksista on suoritettu.

Toimenpiteet: Sukupuolivaikutusten arvioinnin seuranta lainvalmisteluhankkeissa selvitetään STM:n osalta. Ministeriön lainsäädäntöohjelma käydään läpi kaksi kertaa vuodessa kansliapäällikön johdolla tapahtuvissa lainvalmistelijoiden kokouksissa. Näissä kokouksissa tarkastetaan, että sukupuolivaikutusten arviointia kaipaavat hallituksen esitykset löytyvät.

Kunta- ja palvelurakenneuudistuksen puitelain valmistelun yhteydessä toteutettiin sukupuolivaikutusten arviointi. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Ministeriöt ovat järjestäneet virkamiehilleen koulutusta sukupuolivaikutusten arvioinnista ja ohjanneet heitä valtioneuvoston yhteisiin koulutustilaisuuksiin. Tästä huolimatta sukupuolivaikutusten arviointia hallituksen esitysten valmistelussa tapahtuu liian harvoin. Vaikutusten arvioinnin kehittäminen on tärkeää lainvalmistelussa yleensä. Sukupuolivaikutusten arviointi on mukana tässä kehittämisessä. Virkamiesten kouluttamista jatketaan, jotta tavoite pystytään saavuttamaan. Koulutuksia järjestetään kaksi kertaa vuodessa ja ne ovat ministeriöiden yhteisiä.

Vuonna 2005 tehtiin yhteensä 232 hallituksen esitystä, joista 31:ssä arvioitiin sukupuolivaikutukset. Näistä 15 esityksessä oli mukana varsinainen sukupuolivaikutusten arviointi (ministeriöittäin: 7 STM, 3 TM, 1 OPM, 1 PLM, 1 VM, 1 UM, 1 OM). Yhteensä 16 esityksessä mainittiin, ettei esityksellä ole vaikutusta sukupuolten väliseen tasa-arvoon (ministeriöittäin: 7 STM, 3 LVM, 2 KTM, 2 MMM, 1 VM, 1 UM).

○ Talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2004 alkaneessa pilottihankkeessa Valtion taloudellinen tutkimuskeskus tekee selvityksen talousarvion sukupuolivaikutuksista sosiaali- ja terveysministeriön pääluokan osalta. Hankkeessa käydään läpi ministeriön hallinnonalan budjetti ja selvitetään sen suorat ja piilossa olevat sukupuolivaikutukset. Hanke on osa Pohjoismaiden ministerineuvoston hanketta

talousarvioiden sukupuolivaikutusten arvioimiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö ja valtiovarainministeriö aloittavat sosiaali- ja terveysministeriön johdolla talousarvion sukupuolivaikutusten arvioimisen kehittämisen hyödyntäen pilottihankkeessa kertynyttä tietoa. Tavoitteena on, että valtion vuoden 2008 talousarvio valmisteltaisiin uusien, sukupuolinäkökulman huomioonottavien ohjeiden mukaan.

Toimenpiteet: Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen elokuussa 2005 valmistunut selvitys on julkaistu STM:n monisteita –sarjassa. Työministeriö toteutti vuonna 2005 pilottihankkeen työvoimapolitiittisen koulutuksen määrärahojen sukupuolivaikutusten arvioinnista. Hanke on raportoitu työhallinnon julkaisuja –sarjassa (357/2005).

Varsinainen sukupuolivaikutusten arviointi on syytä tehdä lakiesityksiä valmistellessa. Koska budjetissa kuvataan suuntaa ja tahtoa, talousarviossa todettaisiin ministeriön tasa-arvotavoitteet ja ne keinot, joilla näihin pyritään. Jos talousarvioon sisältyy muutoksia, joilla on merkittäviä sukupuolivaikutuksia, nämä olisi syytä mainita. Budjetin laatisohjeisiin sekä tilinpäätöskertomusohjeisiin on saatava ohjeet siitä, miten sukupuolinäkökulma on huomioitava asiakirjojen valmistelussa. Myös TTS:n valmistelussa on otettava sukupuolinäkökulma huomioon.

Vuoden 2007 budjetin valmisteluohjeisiin on lisätty kohta: ”Päätöskertomusteluissa esitetään yhteenvedotarkastelu sukupuolivaikutuksiltaan merkittävästä talousarvioesitykseen vaikuttavasta toiminnasta”. (Sosiaali- ja terveysministeriö, Valtiovarainministeriö)

○ Ministeriöiden toimintojen valtavirtaistaminen

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Ministeriöt laajentavat valtavirtaistamisen edellä mainittujen toimintojen (valtavirtaistamiskoulutus, lainsäädäntö ja talousarvio) lisäksi myös muihin toimintoihin, esimerkiksi ministeriöiden hanketyöhön. Ministeriöt huolehtivat siitä, että valtavirtaistaminen sisällytetään myös niiden hallinnonalan virastojen ja laitosten toimintaan. Sosiaali- ja terveysministeriö toimii tässä pilottiministeriönä. Saatujen kokemusten perusteella valtavirtaistamista lisätään tulossopimuksiin ja mahdollisesti myös tulossopimusohjeisiin. Tulossopimuksiin on tarkoitus sisällyttää tasa-arvon edistämishankkeita ja valtavirtaistamisen näkökulma vuoteen 2007 mennessä.

Toimenpiteet: Ministeriöt ovat tarkastelleet toimintojaan valtavirtaistamisen näkökulmasta. Sukupuolinäkökulma huomioidaan projektien asettamisessa tietoisesti ainakin osassa ministeriöitä. Jotkut ministeriöt ovat päättäneet vahvistaa seurantamekanismeja, joilla henkilöstö vastuutetaan tasa-arvon systemaattiseen seuraamiseen. Hankkeiden ohjeistuksiin on joissakin ministeriöissä otettu sukupuolinäkökulma.

Sosiaali- ja terveysministeriö toimii pilottiministeriönä tulossopimusten valtavirtaistamisen suhteen. Sosiaali- ja terveysministeriö on sisällyttänyt valtavirtaistamisen tulossopimuksiinsa ja järjestänyt alaiselleen hallinnolle valtavirtaistamiskoulutusta. Säädosohjauksessa on tärkeää, että sukupuolinäkökulma tunnustetaan ja sukupuolivaikutukset

arvioidaan jo valmisteluvaiheessa. Ministeriön uusissa ohjelmissa sukupuolinäkökulma on otettava huomioon jo heti suunnitteluvaiheessa, esittelymuistiossa. Sukupuolinäkökulman huomioonottaminen asioiden valmistelussa on osa hyvää valmistelua.

STM:n tasa-arvotyöryhmä suunnittelee vuosien 2005-2007 aikana valtavirtaistamisen laajentamisen ministeriön hallinnonalalla eri toimintoihin. Ryhmässä on pohdittu terveydenhuoltojärjestelmän haasteita sukupuolinäkökulmasta. Kansallisen terveysprojektin periaatepäätöksessä ei mainita sukupuolten välistä tasa-arvoa lainkaan. Alkoholiohjelma on teettänyt alkoholipolitiikan valtavirtaistamisselvityksen, jonka mukaan monet determinantit ovat sukupuolen mukaan erilaisia ja olisi tärkeää, että alkoholipolitiikkaa valmisteltaessa tämä ymmärrettäisiin. EU:n sosiaali-, terveys- ja työministeriöiden epävirallisen neuvoston kokous valtavirtaistettiin heinäkuussa 2006. Samoin kunta- ja palvelurakennemuutoksessa on tarkoitus ottaa sukupuolivaikutukset huomioon. Tässä vastuuministeriönä on SM ja STM on voimakkaasti mukana.

KTM:ssä tasa-arvonäkökulma on sisällytetty ministeriön strategiaan samoin kuin henkilöstöstrategiaan. Lisäksi valtavirtaistaminen on huomioitu hanketyössä muun muassa siten, että KTM ja TE-keskukset ovat käynnistäneet useita naisyrittäjyyttä edistäviä hankkeita muun muassa naisyrittäjien mentorointihankkeita, Ladies Business School-ohjelmia, naisyrittäjille suunnattuja toimitusjohtajakoulutuksia, naisyrittäjien verkottumishankkeita, sosiaali- ja terveyspalvelujen kansainvälistymishanke. KTM rahoittaa myös Naisyrittäjyyskeskusta, jonka tehtävänä on antaa neuvontaa yritystoimintaa aloittaville naisille ja luoda uusia naisyrittäjyyttä edistäviä toimintatapoja.

UM:ssä tasa-arvonäkökulma on sisällytetty 19.10.2005 hyväksyttyyn ulkoasiainministeriön strategiaan. Ministeriöllä on oma toiminnallisen tasa-arvon suunnitelma (TOTASU III) ja henkilöstöpoliittinen tasa-arvosuunnitelma (HETASU), joiden toimeenpanoa seurataan 1980-luvun alusta toimineen tasa-arvotyöryhmän tuella. Myös muita tasa-arvotyötä tukevia työkaluja on käytössä. Näihin kuuluvat muun muassa hallituksen ihmisoikeuslinjaukset sekä kehityspolitiikan toimeenpanon tueksi laadittu sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategia ja toimintaohjelma. Ministeriössä työskentelee kokopäivätoiminen tasa-arvoneuvonantaja, jonka tehtävänä on sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kehityspolitiikkaan ja hankkeisiin. TM:ssä valtavirtaistamisen tueksi on hankittu ulkopuolinen tasa-arvoasiantuntija, jonka tehtävänä on ohjata, neuvoa ja kouluttaa projekteja sekä valintaprosessiin osallistuvia tasa-arvon valtavirtaistamiseen liittyen. TM:ssä on nimetty rakennerahasto-organisaatioon henkilöt, jotka vastaavat sukupuolten tasa-arvoasioista. On myös laadittu ESR -ohjelmien hankevalinnoissa hyödynnettäväksi "tasa-arvon tarkistuslista", jota jalostetaan edelleen ESR -projektien valintaprosesseissa työskentelevien tueksi sekä tiedoksi ESR -rahoituksen hakijoille ja projektien toteuttajille. ESR-ohjelmien tasa-arvoprojekteissa kehitettyjä hyviä toimintamalleja on esitelty ministeriön henkilöstölle järjestetyissä tilaisuuksissa ja jatkossa on tarkoitus tiivistää yhteistyötä työhallinnon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöryhmän kanssa. Sukupuolten tasa-arvonäkökulman huomioimisesta tulevan rakennerahastojen ohjelmakauden suunnittelussa on huolehdittu. Myös

SM:ssä EU:n rakennerahastojen alueellisten ohjelmien valmistelussa ja toteutuksessa sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on läpikäyvä periaate. Ministeriö ohjeistaa maakunnan liittoja ottamaan huomioon tämä periaate kaikessa ohjelmatyössä. Lisäksi työtä tehdään maaseutu- ja aluepolitiikassa, poliisihallinnossa ja ulkomaalaispuolella.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvo-ohjelman valmistelussa on aloitettu yhteistyö eri politiikkaohjelmien kanssa. Ministeriöt toimivat jatkossakin yhteistyössä kunkin ministeriön alaisten politiikka- ja muiden ohjelmien kanssa siten, että sukupuolten välisen tasa-arvon kysymykset otetaan niissä huomioon.

Toimenpiteet: Tasa-arvonäkökulma ei alun perin ollut selkeästi mukana politiikkaohjelmissa. Ohjelmat arvioivat toteutumista loppuvuodesta 2006. Seurannan perusteella tasa-arvonäkökulman nivominen ohjelmiin ikään kuin jälkikäteen oli vaikeaa ja toteutui vain osittain.

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman esimerkki kuvaa hyvin sitä, miten vaikeaa valtavirtaistamista on toteuttaa kun ohjelma on jo suunniteltu ja käynnissä. Ohjelma teetti viidestä hankkeestaan valtavirtaistamisselvityksen, jonka pohjalta laadittiin työkirja avuksi kaikkien ohjelman hankkeiden toteuttajille. Tavoitteena oli auttaa toimijoita tunnistamaan hankkeidensa merkityksen tasa-arvon edistämisessä ja antaa ideoita tasa-arvon edistämiseen. Ohjelman teettämän seurantatutkimus valtavirtaistamisesta osoitti, että keskeinen haaste toteuttajilla on tunnistaa sukupuolinäkökulma oman hankkeen teemoissa. Voimakas pyrkimys sukupuolineutraalisuuteen estää moniäänisen demokratian ja moninaisuusnäkökulman kehittymistä. Selvityksen perusteella ohjelman virkamiestoimijat tarvitsevat tukea ja koulutusta kyetäkseen toteuttamaan valtavirtaistamista (tasa-arvolaki 4 §). Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma on esittänyt politiikkaohjelmien johtoryhmälle ja sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvoyksikölle, että politiikkaohjelmille järjestettäisiin yhteistä koulutusta sukupuoli-vaikutusten arvioinnista. Koulutus ei toteutunut vuonna 2006. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman vastauksessa todetaan, että ohjelmasta kertyneiden kokemusten perusteella mahdollisissa tulevaisa hallituksen politiikkaohjelmissa sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tulisi ottaa huomioon jo suunnitteluvaiheessa, järjestää koulutusta, luoda valtavirtaistamisen vastuuhenkilöiden tukiverkosto ja varata resurssit valtavirtaistamiseen.

Vastaavasti työllisyysohjelman vastauksessa todetaan, että tasa-arvon vahva toteuttaminen olisi edellyttänyt tiukkaa otetta asiaan ohjelman alussa ja tarvittavien työ- ja analyysivälineiden kehittämistä. Nyt asia tuli mukaan vasta ohjelman alkamisen jälkeen, ja esimerkiksi analyysin suhteen sukupuolinäkökulma näkyy siinä että jotkin tiedot esitetään sukupuolen mukaan jaoteltuna.

Tietoyhteiskuntapolitiikkaohjelman tavoitteita asetettaessa korostui alueellinen ja sosiaalinen tasa-arvo. Sukupuolten välistä tasa-arvoa ei ohjelmassa erikseen korostettu, vaan sen katsottiin sisältyvän sosiaaliseen tasa-arvoon. Tietoyhteiskuntaohjelman toteuttamisessa on huomioitu sukupuolten tasa-arvoon liittyviä asioita hankekohtaisesti.

Yrittäjyyden politiikkaohjelmaan lisättiin naisyrittäjyyden edistäminen hallituksen strategia-asiakirjan päivittämisen yhteydessä vuonna 2004. Politiikkaohjelmaan sisältyi erityishankkeita naisyrittäjyyden edistämiseksi. Ne ovat edenneet hyvin.

Yrittäjyyden politiikkaohjelmassa on huomioitu naisyrittäjyyden edistäminen (Naisyrittäjyyden edistämisen työryhmä). Politiikkaohjelmaan verrannollisen maaseutupoliittisen kokonaisohjelman valmistelu- ja laadintatyössä valmistelijoille laadittiin ympäristö- ja sukupuolivaikutusten arviointiohje, jonka mukaisesti ohjelmaan sisällytettäviä ehdotuksia arvioitiin jo laadintavaiheessa (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR).

2.11.2 Tasa-arvoasioiden resursointi ja organisointi

Hallitus vahvistaa tasa-arvoasioiden resursointia. Tasa-arvo-osaamista vahvistetaan koko valtion hallinnossa.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvoasioiden hoidon organisointi ja resursointi selvitetään kaikissa ministeriössä. Ministeriöihin nimitään tasa-arvoyhdyshenkilöt, jotka muodostavat kaikki ministeriöt kattavan tasa-arvoyhdyshenkilöiden verkoston.

Toimenpiteet: Hallituksen tasa-arvo-ohjelmatyöryhmä päivitti tasa-arvoyhdyshenkilöiden verkoston elokuussa 2005. Ministeriöt ovat organisoineet tasa-arvoasioiden hoitoa muun muassa siten, että useimmat ovat päivittäneet olemassa olevien tasa-arvotyöryhmien tehtävät tai perustaneet tasa-arvotyöryhmän hallituksen tasa-arvo-ohjelman ja erityisesti valtavirtaistamisen toteuttamiseksi. Ministeriöistä useimmat ovat nimenneet valtavirtaistamisen eri aihealueista vastaavat virkamiehet. Maa- ja metsätalousministeriössä on luotu koko hallinnonalan virastojen ja laitosten tasa-arvoyhdyshenkilöiden verkosto. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvonäkökulma ja tasa-arvon edistäminen sisällytetään johdon koulutukseen sekä uusien virkamiesten perehdyttämiskoulutukseen.

Toimenpiteet: Tasa-arvonäkökulma on pyritty sisällyttämään koulutusohjelmiin. Kehityskeskustelukoulutukset ja johdon koulutus yleensä on tärkeää. Joidenkin ministeriöiden perehdyttämiskoulutuksissa on sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisosio. Verkko-oppiaineistoihin sisällytetään joissakin ministeriöissä tasa-arvoasioita.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvo-organisaation resursseja voidaan vahvistaa hallinnonalan sisäisin siirroin. Tasa-arvovaltuutetun toimistolle on vuoden 2005 budjetissa varattu yksi uusi virka.

Toimenpide: Tasa-arvovaltuutetun toimisto on saanut kaksi uutta virkaa uudistetun tasa-arvolain valvontaan. Tasa-arvoyksikkö on saanut puolikkaan viran. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Taulukko. Valtavirtaistamisen erillistoimet ministeriöissä (2004-2006)

	VNK	UM	OM	SM	PLM	VM	OPM	MMM	LVM	KTM	STM	TM	YM
1 koulutus	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
2 sisäinen koulutus	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	
3 tilastointi	x	X	x	x	x	x	x	X	x	X	X	X	x
4 lakiesitysten sukupuolivaikutusten arviointi	x	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
5 ministeriöiden toimintojen valtavirtaistaminen		X		X		X	X	X		X	X	X	
6 Tasa-arvotyöryhmä		X	x	X	X		x	X	X		X	X	X

Kohdassa 3 on pieni x niillä ministeriöillä, joiden henkilöstöön liittyvät tilastot tuotetaan säännöllisesti sukupuolen mukaan jaetusti. Ison X:n ovat saaneet ne ministeriöt, jotka tämän lisäksi tuottavat toimintoihinsa liittyvät tilastot sukupuolen mukaan.

Kohdassa 4 on pieni x niillä ministeriöillä, joilla on valmius sukupuolivaikutusten arvioimiseen lainvalmistelussa. Tässä kohdassa iso X on niillä ministeriöillä, jotka ovat arvioineet omien hallitusten esitystensä sukupuolivaikutuksia vuosina 2005 ja 2006.

Kohdassa 5 ovat X:n saaneet ne ministeriöt, jotka ovat aktiivisesti valtavirtaistaneet sukupuolinäkökulman osaksi toimintojaan.

Kohdassa 6 on pieni x niillä ministeriöillä, joilla on tasa-arvotyöryhmä, joka käsittelee henkilöstöpoliittisia kysymyksiä. Iso X on niillä ministeriöillä, joilla on tasa-arvotyöryhmä joka edellä mainitun lisäksi käsittelee valtavirtaistamiseen liittyviä kysymyksiä.

2.11.3 Valtiotyönantajan tasa-arvoa tukeva henkilöstöpolitiikka

Valtio pyrkii olemaan esimerkillinen työnantaja toteuttamalla määrätietoisesti hyvää henkilöstöpolitiikkaa. Valtion yhteisen henkilöstöpolitiikan linjauksessa (Vnp v. 2001) asetettiin tavoitteiksi muun muassa seuraavaa:

1. Valtio on mukana koko työelämän kehittämisessä, muun muassa työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisessa edistämällä perhevapaiden tasa-arvoista käyttöä.
2. Koko johtamiskulttuuri uudistetaan. Johtajia ja johtamistehtäviin hakeutuvia kehitetään edellytetään aikaisempaa enemmän luottamukseen perustuvaa työyhteisöjen ilmapiirin rakentamista, vuorovaikutusta ja yhteistyötä.
3. Pysyväisluonteisissa tehtävissä käytetään toistaiseksi voimassa olevia palvelussuhteita.

Henkilöstöpolitiikan linjan toteuttamiseksi valtiovarainministeriö teki valtion yhteisen työnantaja- ja henkilöstöpolitiikan toimintasuunnitelman vuosille 2001-2003, joka sisälsi Valtion työmarkkinalaitoksen vastuulla toteutetut kehittämistoimet. Ministeriöt vastaavat henkilöstöpolitiikan toteutuksen ohjauksesta hallinnonaloillaan ja niiden vastuulle kuuluu myös yhteisten linjausten toteutumisen seuranta.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tavoitteena on, että sopimukset uusista palkkausjärjestelmistä solmitaan mahdollisimman kattavasti vuoden 2004 loppuun mennessä.

Toimenpiteet: Osana valtion sopimusratkaisua vuosille 2005-2007 sitovasti sovittiin, että uudet palkkausjärjestelmät toteutetaan valtionhallinnossa kattavasti 30.11.2005 mennessä. Elokuussa 2006 uudistus onkin toteutunut varsin kattavasti siten, että valmiiden virka- ja työehtosopimusten piirissä on 96 prosenttia henkilöstöstä ja sopimusaloista. Loppuosan odotetaan toteutuvan syksyn 2006 aikana. Valtion palkkausjärjestelmien uudistamisen loppuunsaattamisen tilannetta kuvaavat taulukot ja kuviot löytyvät valtiovarainministeriön internetsivustolta kohdasta "Valtio työnantajana – palkkausuudistus". (Valtiovarainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Samapalkkaisuuden toteutumisen seuranta edellyttää hyvää tilastoyhteistyötä, josta valtiovarainministeriö on antanut ministeriöille ja virastoille ohjeen. Uusien palkkausjärjestelmien vaikutuksia sukupuolten välisiin palkkaeroihin seurataan vuosittain virastojen omilla selvityksillä, hallinnonaloilta kohteisesti ao. ministeriössä ja koko valtionhallinnon osalta Valtion työmarkkinalaitoksessa. Palkkatilastojen lisäksi selvitetään myös, miten oikeudenmukaisena henkilöstö kokee uuden palkkausjärjestelmän.

Toimenpiteet: Valtion työmarkkinalaitos informoi keskustason pääsopijajärjestöjä valtion palkka-analyysien (VPL) avulla siitä, millainen miesten ja naisten palkkataso on samoilla tilastollisilla tehtävien vaaativuustasoilla. Palkka-analyyseissä ovat mukana UPJ-järjestelmien piirissä olevat ja sen kehittämisessä pitkälle ehtineet virastot. Vuoden 2005 marraskuussa yhteenvedossa oli mukana 47,5 prosenttia valtion henkilöstöstä.

Valtion palkka-analyysien mukaan näyttää siltä, että palkkauksellinen tasa-arvo on hieman parantunut viime vuosina valtiolla. Vuonna 2005 valtion virastoista 25 prosenttia oli sellaisia, että naisten palkat olivat miesten palkkoja korkeammat (=samapalkkaisuusindeksi ≥ 100) ja 75 prosenttia sellaisia, joissa miesten palkat ylittivät naisten palkat. Vuonna 2004 tämä suhde oli 23 prosenttia/77 prosenttia. Marraskuussa 2005 tehtävien vaativuustaso huomioon ottaen valtion virastojen keskimääräinen samapalkkaisuusindeksi (virastoittaisten samapalkkaisuusindeksien aritmeettinen keskiarvo) oli 97,9, kun se vuotta aikaisemmin oli 97,5.

Uuden Tahti-järjestelmän tilastoraportoinnissa tullaan ottamaan huomioon tasa-arvosuunnitelman edellyttämän palkkakartoituksen vaatimukset. Kaikkiin valtion työmarkkinalaitoksen tuottamiin keskeisiin tilastoraportteihin on lisätty jaottelu sukupuolen mukaan. UPJ:n oikeudenmukaisuutta selvitetään palkkausjärjestelmien toimivuusky-

selyn osana. Toistaiseksi vain muutama virasto on osallistunut kyselyyn, joten kattavaa tietoa ei vielä ole saatavissa. (Valtiovarainministeriö)

2.12 Tasa-arvon edistäminen alueellisessa kehityksessä

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvo- ja sukupuolinäkökulman huomioimista alueellisessa kehittämistyössä vahvistetaan valtavirtaistamisperiaatteen mukaisesti kouluttamalla keskus-, alue- ja paikallishallinnon viranomaisia ja luottamushenkilöitä sekä vahvistamalla viranomaisten yhteistyötä.

Toimenpiteet: Maa- ja metsätalousministeriössä tasa-arvo on voimakkaasti mukana niin paikallisissa ja alueellisissa maaseudun kehittämissuunnitelmissa kuin kansallisessa maaseudun kehittämisohjelmassa. Näiden valmistelussa, toimeenpanossa ja seurannassa tasa-arvoon ja valtavirtaistamiseen kiinnitetään erityisesti huomiota. Valtioneuvoston 3.8.2006 hyväksymä esitys EU:n komissiolle Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaksi 2007-2013 sisältää erillisen tasa-arvovaikutusten (sukupuoli, eri ikä väestöryhmät, alueet) arviointiosion. EU-komissio on nostanut ao. ohjelmaan sisältyvän tasa-arvoluvun myös esimerkiksi muille jäsenmaille. Ohjelman toimeenpanovaiheessa eri tahojen koulutuksiin tullaan sisällyttämään myös tasa-arvokoulutusta.

Sisäasiainministeriössä sukupuolten tasa-arvo läpikäyvänä periaatteena on sisällytetty EU:n rakennerahasto-ohjelmiin ja näkökulmaa on myös nostettu esiin kansallisissa aluekehittämisohjelmissa. Ministeriö on kouluttanut yhteistyötahoja ja tarjonnut asiantuntemusta ja osaamista myös muiden viranomaisten koulutuksiin.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Ohjelmien ja hankkeiden sukupuolivaikutusten arviointia kehitetään ja käytetään hankevalinnoissa päätöksenteon tukena.

Toimenpiteet: Ympäristöministeriö kehittää sukupuolivaikutusten arviointia yhteistyössä sisäasiainministeriön kanssa.

Sosiaali- ja terveysministeriössä ohjelmien ja hankkeiden sukupuolivaikutusten arviointi on asetettu kaikkien hankkeiden tehtäväksi. Erikseen suoritetuissa hankekokoaisuuksien arvioinneissa tasa-arvo on ollut yhtenä osana. Yleensä rakennerahastoasioissa valtavirtaistaminen ollut hyvin toteutettuna. Uuden ohjelmakauden ohjelmissa tasa-arvo tulee olemaan läpikäyvänä teemana.

Sisäasiainministeriössä ohjelmien arvioinneissa on arvioitu myös sukupuolinäkökulman huomioon ottamista ja toteutumista hankkeiden kautta. Arvioinnit ovat nostaneet esiin kehittämiskohteita, joihin puututaan ohjeistuksella ja koulutuksella. Uuden ohjelmakauden valmistelussa korostetaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista. Kunta- ja palvelurakenneuudistuksen puitelain valmistelun yhteydessä on toteutettu sukupuolivaikutusten arviointi.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Alueellisten maaseudun kehittämisohjelmien tasa-arvotavoitteiden edistämiseksi tasa-arvovaikutuksia sisältäneistä hankkeista tehdään vuoden 2004 aikana erilliselvitys, jonka tulosten perusteella tehdään tarvittavia lisätoimenpiteitä ohjelmatyössä.

Toimenpiteet: "EU-ohjelmat maaseudun naisten elinolosuhteiden tukena -selvitys maaseudun kehittämisohjelmien tuloksista ja hyvistä käytännöistä" valmistui alkuvuodesta 2005. "Tekemällä oppii - EU-osarahoitteiset maaseudun kehittämishankkeet nuorten elinolojen vahvistajina" -selvitys valmistui syksyllä 2006. (Maa- ja metsätalousministeriö)

2.13 Tasa-arvotavoitteet kansainvälisessä ja EU-yhteistyössä

Hallitus haluaa vahvistaa Euroopan unionin toimintakykyä ihmis- ja perusoikeuksien, hyvinvoinnin ja turvallisuuden parantamisessa. Hallitus harjoittaa aloitteellista ihmisoikeuspolitiikkaa niin kahdenvälisissä suhteissa, Euroopan unionissa kuin kansainvälisissä järjestöissä.

2.13.1 Suomen toiminta tasa-arvon edistämiseksi Euroopan unionissa

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Suomi sisällyttää sukupuolinäkökulman kattavasti kaikkien toimintaansa EU:n eri politiikka-alueilla. Syksyn 2006 EU-puheenjohtajuuskauteen valmistautumisessa sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulma sisällytetään valtavirtaistamisperiaatteen mukaisesti ministeriöiden EU-asioiden valmisteluun, mukaan lukien työ neuvoston alaisissa kokoonpanoissa ja puheenjohtajuuskauden ministerikokouksissa.

Toimenpiteet: Suomi on pj-kaudellaan vahvistanut profiliaan tasa-arvoon panostavana maana viemällä tasa-arvotoimenpiteitä suunnitellun mukaisesti eteenpäin.

Euroopan tasa-arvoinstituutin perustamisesta ja sijaintipaikasta päästiin sopuun Suomen pj-kaudella. Instituutti sijoitetaan Liettuaan (Vilna) ja sen toiminta käynnistyy vuonna 2007.

Työllisyys-, sosiaalipolitiikka-, terveys- ja kuluttaja-asiainneuvostossa 1.12.2006 hyväksyttiin neuvoston päätelmät kahdesta tasa-arvopoliittisesta aiheesta. Ensinnäkin, Suomi laati Pekingin toimintaohjelman alla indikaattorit teemasta institutionaaliset mekanismit ja teki näiden pohjalta ehdotuksen neuvoston päätelmiksi. Positiivista palautetta saanut raportti käännetään eri EU-kielille. Raportissa vertaillaan miten eri jäsenmaissa tasa-arvopolitiikasta vastuussa olevat toimielimet on rakennettu ja resursoitu sekä miten valtavirtaistaminen on järjestetty. Tasa-arvon valtavirtaistaminen ei onnistu elleivät sitä tukevat hallinnolliset rakenteet ole kunnossa ja riittävästi resursoitu.

Toiset hyväksytyt neuvoston päätelmät koskivat miehiä ja tasa-arvoa. Tasa-arvon ja naisten aseman edistäminen edellyttää, että miehetkin osallistuvat siihen ja näkevät myös tasa-arvon hyödyt itselleen. Miehet ja tasa-arvo oli lokakuussa Helsingissä pidetyn laajan EU-tason asiantuntijakonferenssin pääteema. Konferenssin tuotoksia hyödynnettiin päätelmien valmistelussa.

Suomi valtavirtaisti heinäkuun työ-, sosiaali- ja terveysministereiden epävirallisen kokouksen eli käsiteltyjä aiheita tarkasteltiin ottamalla huomioon naisten ja miesten välinen tasa-arvo. Kokouksessa sukupuolinäkökulman arviointi nähtiin tärkeäksi tehtäessä uudistuksia liittyen työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen, työn tuottavuuteen ja työelämän laatuun, terveyserojen kaventamiseen, terveyspalvelujen kohdentamiseen ja syntyvyyden edistämiseen.

Kokouksen valtavirtaistamista voi pitää onnistuneena, mutta se jäi lähinnä asiaan jo muutoinkin perehtyneiden henkilöiden tietoisuuteen kokouksen epävirallisesta luonteesta johtuen. Valtavirtaistaminen koskee kuitenkin kaikkea muutakin toimintaa kuin vain tasa-arvopoliitikkaa, mikä olisi hyvä pitää vastaisuudessa mielessä kun EU:ssa pohditaan sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen edistämistä eri neuvostokokoonpanoissa. Valtavirtaistamisesta tiedotettiin EU:n tasa-arvoministereille. Tasa-arvoministerikokouksen pääteema oli naisten asema taloudellisessa päätöksenteossa.

Marraskuussa 2006 Suomi järjesti ns. Barcelonan-prosessin eli Euro-Välimeri-alueen -yhteistyön puitteissa pidetyn ensimmäisen ministeritason tasa-arvokokouksen Istanbulissa. EU-maat ja Välimeren partnerimaat hyväksyivät kokouksessa laaja-alaiset tasa-arvoa ja naisten oikeuksia koskevat päätelmät ja niiden osana 5-vuotisen puiteohjelman naisten aseman vahvistamisesta yhteiskunnassa. Päätelmiä seurataan vuosittain korkean tason asiantuntijakokouksissa. Seuraava ministerikokous pidetään vuonna 2009. (Sosiaali- ja terveysministeriö)

Ulkoasiainministeriö on vastannut Suomen EU-puheenjohtajakaudella muun muassa useista neuvoston ulkosuhdetyöryhmistä sekä EU:n yhteisestä kannanmuodostuksesta useilla kansainvälisillä foorumeilla kuten YK, Euroopan neuvosto ja ETYJ. Naisten oikeuksien edistäminen nostettiin erääksi painopisteesi kaikessa ulkosuhdetoiminnassa Suomen EU-puheenjohtajakaudella. Suomi on vaikuttanut myös siihen, että EU:n kehityspoliittisissa päätöksissä painoarvoa annetaan naisten ja tyttöjen oikeuksille sekä tasa-arvokysymyksille.

Tasa-arvokysymykset on otettu huomioon laajasti myös EU:n sotilaallista ja siviilikriisinhallintaa koskevien konseptien luomisessa. Tasa-arvon toteutumista rauhanturvajien, siviilikriisinhallinnan asiantuntijoiden sekä vaalitarkkailijoiden rekrytoinnissa korostettiin myös Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella.

Rekrytointi siviilikriisinhallinnan osalta kuuluu sisäasianministeriön toimivaltaan. Naisten suhteellinen osuus siviilikriisinhallinnan ulkona olevien asiantuntijoiden joukossa tulee kasvamaan huomattavasti, kun sotilastaustaista henkilöstöä kotiutetaan

Sri Lankan ja Acehin operaatioista syksyn 2006 kuluessa. Tällöin naisten osuus nousee n. 20:stä yli 30 prosenttiin. Miesten edelleen suurempi lukumäärä selittyy sillä, että asiantuntijoista poliisit edustavat suurinta ammattiryhmää. Naispuolisia poliiseja ja Suomen poliisikunnasta on vain runsas 10 prosenttia. Sotilaallisen kriisinhallinnan tehtävät ovat pääsääntöisesti edellyttäneet vähintään varusmiespalveluksen suorittamista, joten naisten suhteellinen osuus on jäänyt vähäiseksi. EU:n nopean toiminnan ryhmiä muodostettaessa siviilikriisinhallinnassa on Suomesta koulutettaviksi valittu enemmän naisia kuin miehiä.

Suomen EU-puheenjohtajuus antoi mahdollisuuden vaikuttaa entistä tehokkaammin EU:n yhteiseen kannanmuodostukseen tasa-arvo- ja naisten ihmisoikeuskysymyksissä myös YK-foorumeilla. Suomen prioriteetteja ovat naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet, seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksien edistäminen, naisiin kohdistuvan väkivallan poistaminen, naisten ja tyttöjen koulutus, globalisaation sukupuolivaikutukset ja naisten oikeudet konfliktitilanteissa

Kehityspolitiikassa tasa-arvokysymyksiä edistetään erityisesti hyvä hallinto-teemaan liittyen teettämällä korruptio- ja tasa-arvoselvitys. Sen pohjalta tuotetaan ehdotus mahdolliseksi EU:n yhteiseksi, sukupuolisensitiiviseksi anti-korruptiostrategiaksi.

Tasa-arvonäkökohdat otetaan valtavirtaistamisperiaatteen mukaisesti huomioon viisumipolitiikkaa sääntelevän Schengen-säännösten kehittämistyössä. Ihmis- ja perusoikeuksien toteutumisen turvaamiseen liittyy keskeisesti ihmiskaupan vastainen työ, johon kuuluu tärkeänä osana rajat ylittävän naiskaupan torjuminen. Työ on jatkunut Suomen EU-puheenjohtajuuskauden aikana. (Ulkoasiainministeriö)

2.13.2 Tasa-arvo- ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kansainvälisessä yhteistyössä

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Suomi edistää aktiivisesti tasa-arvokysymyksien huomioon ottamista eri kansainvälisissä järjestöissä samoin kuin kahdenvälisessä yhteistyössä. Tämä koskee niin YK-järjestelmää ja kansainvälisiä rahoituslaitoksia kuin alueellisia järjestöjäkin (muun muassa Pohjoismaiden ministerineuvosto, Euroopan neuvosto ja OECD). Tasa-arvon edistäminen on sisällytetty läpileikkaavana periaatteena myös Suomen lähialueyhteistyön strategiaan.

Toimenpiteet: Pohjoismainen yhteistyö

Suomen puheenjohtajakauden (vuosi 2007) tasa-arvopoliittiset painotukset pohjautuvat Pohjoismainen tasa-arvoyhteistyö 2006–2010 -yhteistyöohjelmaan. Siinä priorisoidut teemat ovat sukupuoli ja valta sekä sukupuoli ja nuoret.

- 1) Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen naisten ja miesten tasa-arvon näkökulmasta on keskeistä.
- 2) Suomessa on jo joitakin vuosia kehitetty sukupuolisensitiivisen nuoriso-

- työn toimintamallia, johon on vahvasti rakennettu mukaan sukupuolten tasa-arvon edistämistavoite. Nyt on etsitty vastauksia kysymykseen, kuinka näitä toimintamalleja voitaisiin valtavirtaistaa osaksi nuorisotyötä. Suomi jatkaa Norjan käynnistämää sukupuoli ja nuoret -teemaa, joka sisältyy myös PMN:n laajaan strategiaan "Lapset ja nuoret Pohjolassa".
- 3) Suomi korostaa naisten ja miesten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisprosessien jatkuvaa kehittämistä ja selvittää, miten eri Pohjoismaiden julkishallinnot ovat asiaa edistäneet. Suomessa järjestettiin ministerineuvostojen toimintaa käsittelevä valtavirtaistamisseminaari virkamieskomiteoiden suomalaisille puheenjohtajille.
 - 4) Pohjoismainen naistutkimusinstituutti NIKK. Usea merkittävä, monivuotinen tasa-arvopoliittinen hanke saadaan päätökseen Norjan puheenjohtajakaudella 2006. Suomen kaudella linjataan yhteistyöohjelman loppukauden painotuksia toteuttavat konkreettiset toimet. Kehitetään yhteistyötä ja dialogia Pohjoismaisen naistutkimusinstituutti NIKKin kanssa.

Lähialueyhteistyö

Lähialueyhteistyössä painopiste on Luoteis-Venäjä-työssä Barentsin alueella. Suomen puheenjohtajakaudella jatketaan prostituutiota ja naiskauppaa käsittelevää yhteistyötä Pohjoismaiden ministerineuvoston ja pohjoisen ulottuvuuden sosiaali- ja terveysalan kumppanuusohjelman kanssa.

Tasa-arvotyö OECD:ssa

OECD:ssa on syksyllä 2004 pohjoismaisesta aloitteesta tehdyn tasa-arvon valtavirtaistamis päätöksen jälkeen esitetty neuvostolle kaksi vuosiraporttia siitä, miten tasa-arvo on otettu huomioon organisaation sisältötyössä.

Kauden 2005-2006 työohjelmissa sukupuolinäkökohdat olivat jo varsin monipuolisella tavalla esillä. Järjestö analysoi kaikkia taloudellisen kasvun ja sosiaalisen hyvinvoinnin osatekijöitä eritellen niitä myös sukupuolen mukaan ja etsien parhaita käytäntöjä. Makrotalouspoliittisissa maatutkinnoissa, työvoimapolitiikan vertailevissa selvityksissä sekä erityisesti muun muassa sosiaalipolitiikan, tiede- ja teknologiapolitiikan ja opetuksen tuotosalueilla on analysoitu naisten työelämään osallistumista, syitä sukupuolivinoutumaan esim. tiedemaailmassa tai työelämän tietyillä sektoreilla, sekä identifioitu koulutuksellisen tasa-arvon edistymiseen tähtääviä hyviä käytäntöjä. Tilastointityössä OECD-alueen miehiä ja naisia voidaan verrata valittujen avainindikaattoreiden valossa, ml. terveydenhuolto-, muuttoliike- ja kehitysyhteistyökysymykset. Yrittäjyystuotosalueella ja investointeja sekä yritysten yhteiskuntavastuuta koskevilla tuotosalueillakin löytyy järjestön ulkosuhteisiin liittyviä naisyrittäjyyttä ja naisten statusta edistäviä työohjelmia. OECD:n sisältötyöhön osallistuvat Suomen valtionhallinnon eri viranomaiset ovat osaltaan edistäneet tasa-arvon huomioonottamista järjestön työohjelmissa kukin oman hallinnonalansa erityispiirteiden mukaisesti. Varsinaista horisontaalista ohjelmaa tasa-arvokysymyksiin ei ole.

Opetusministeriö: Suomi on tukenut ja tukee johdonmukaisesti YK- ja UNESCO-toiminnassaan tasa-arvon edistämistä, erityisesti naisten ja tyttöjen aseman kohentamista niin koulutuksessa, tieteissä kuin tietoteknologiaan käyttöön liittyvissä kysymyksissä. Suomi tukee, ml. rahallisesti, UNESCON johdolla toteutettavaa Koulutus kaikille -prosessia (Education for All), jonka yksi päätavoitteista on sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttaminen koulutuksessa sekä naisten ja tyttöjen aseman kohentaminen. Samoin Suomi tukee, ml. rahallisesti, tietoteknologian käyttöön liittyvää IPDC-ohjelmaa (International Programme for the Development of Communication), jossa naisten yhtäläinen pääsy tiedon äärelle on yksi maailmanlaajuisista teemoista. Suomi on korostanut kannanotoissaan, esimerkiksi UNESCON vuoden 2005 yleiskokouksessa, että sukupuolten välisen tasa-arvon on muodostettava aidosti poikkileikkaava ulottuvuus kaikessa YK:n ja UNESCON toiminnassa sekä päätöksenteossa siten kuin Vuosituhattulistuksen tavoitteissa ja vuoden 2005 huippukokouksen (World Summit Outcome) päätöksissä todetaan. UNESCON voimassaolevassa, vuosien 2006 - 2007, ohjelmassa naisten asema onkin korotettu yhdeksi poikkileikkauksiksi teemaksi, koskien järjestön kaikkia pääohjelma-alueita. (Opetusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Asettaessaan edustajia kansainvälisten ja EU:n toimielinten jäseniksi tai ehdokkaiksi vaaleihin hallitus esittää naisia ja miehiä ehdolle tasapuolisesti.

Toimenpiteet: EU:n eri toimielinten ja virastojen pääjohtajanimitykset ja muut korkeat nimitykset käsitellään tarvittaessa ulkosuhdejaostossa, EU-asioiden komiteassa sekä EU-asioiden ministerivaliokunnassa (EU-MINVA). Suomi tukee pääsääntöisesti pätevintä ehdokasta ja ehdokkaista EU-maiden ehdokkaat ovat etusijalla. Samaa pätevyyskriteeriä käytetään kansallisten asiantuntijoiden kohdalla. Tasa-arvoa ei ole mainittu viralliseksi kriteeriksi.

Ulkoministeriö pyrkii myös omassa toiminnassaan entistä tasapuolisemmin asettamaan kansainvälisten toimielinten jäseniksi tai ehdokkaiksi vaaleihin naisia ja miehiä. Kansainvälisten tuomioistuinten vaaleissa Suomi on jatkuvasti noudattanut politiikkaa, jonka mukaan se antaa etusijan päteville naisehdokkaille. Suomi pitää tärkeänä, ettei heitä syrjitä myöskään ehdokasasettelussa. On kuitenkin huomattava, ettei Suomessa ole kokonsa takia aina esittää ehdolle päteviä naisehdokkaita.

Asetettaessa valtuuskuntia kansainvälisiin kokouksiin on varsinaisen valtuuskunnan osalta pyritty noudattamaan tasa-arvolain velvoitteita. Valtuuskunnan asiantuntijajäsenten osalta velvoitetta ei aina ole kuitenkaan kyetty täyttämään, koska asiantuntijat nimetään tehtävänsä perusteella. (Ulkoasiainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Pekingin toimintaohjelman toimeenpanosta on laadittu kansallinen raportti. Suomi osallistuu kansainvälisen seurantatapahtuman järjestämiseen aktiivisesti kansalaisjärjestöjen kanssa.

Toimenpiteet: Pekingin toimintaohjelman toteutuksessa Suomi on kiinnittänyt erityistä huomiota naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksiin, ml. seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuk-

sien edistäminen, naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseen, naisten ja tyttöjen koulutukseen, globalisaation sukupuolivaikutuksiin sekä naisten oikeuksiin konfliktitilanteissa. Suomi on pitänyt aktiivisesti esillä tasa-arvoa ja Pekingin toimintaohjelman toteutuksen merkitystä kaikissa sopivissa yhteyksissä, ml. EU ja YK-foorumit. Suomi on osaltaan vaikuttanut muun muassa siihen, että nämä asiat on kirjattu Peking +10-tapahtuman ja YK:n Major Event-loppuasiakirjoihin. Suomen Peking +10- seurantaraportti koottiin kansalaisyhteistyöjärjestöjen konsultoiden keväällä 2004 yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa, ja se toimitettiin YK:lle.

2.13.3 Kehityspolitiikka

Köyhyyden vähentämistä, tasa-arvoa ja koulutusta painottavan kehitysyhteistyömme laatua parannetaan kestävien kehitysvaikutusten aikaansaamiseksi.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvonäkökulma integroidaan oleelliseksi osaksi kumppanimaiden kanssa käytävää poliittista, sosiaalista ja taloudellista vuoropuhelua sekä hankkeita. Kahdenvälisissä yhteistyöneuvotteluissa nostetaan esille sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä ja tasa-arvonäkökulmat sisällytetään valtavirtaistamisperiaatteella kahdenvälisiin ohjelmiin sekä sektori- ja budjettitukeen. Lisäksi tuetaan tasa-arvonäkökulman integrointia köyhyyden vähentämisstrategioihin ja rahoitetaan hankkeita, joiden tavoitteena on erityisesti naisten ja tyttöjen oikeuksien vahvistaminen.

Toimenpiteet: Kehityspolitiikan toimeenpanossa sekä hanke- että sektoriohjelmien suunnittelussa ja toteutuksessa, ml. hanketoteutusta koskevista tarjouskilpailuista on säännöllisesti kiinnitetty huomiota tasa-arvonäkökulmiin. Ulkoministeriön kehitysyhteistyöhankkeista suosituksia antavan laaturyhmän työskentelyä on muutettu siten, että suuremmista hankkeista pyydetään ns. läpileikkaavien teemojen neuvonantajien kuten ihmisoikeus- ja tasa-arvoneuvonantajan lausunnot. Tasa-arvokysymyksiä on suurlähetystöjen virkamiesten ja neuvonantajien yhteistyöllä pidetty esillä myös köyhyyden vähentämishajelmien laadinnassa ja seurannassa useissa eri maissa. Tasa-arvo- ja ihmisoikeuskysymykset on nostettu osaksi yhteistyömaiden kanssa käytävää poliittista vuoropuhelua. Suomen kannat ja kokemukset tasa-arvotyöstä ovat olleet esillä kansainvälisillä foorumeilla ja ulkoministeriö on aktiivisesti osallistunut valtavirtaistamista koskevaan kansainväliseen keskusteluun muun muassa EU:n gender asiantuntijakokousten ja OECD-DAC:in Gender- ja POVNETin parissa.

Osana EU:n puheenjohtajuustyötä Suomi on aktiivisesti osallistunut Euroopan Komission tasa-arvo- ja kehitystiedonannon valmisteluun ja vastasi loppupäätelmien tuottamisesta. Suomi ja Itävalta ovat yhteisessä toimintaohjelmassaan vuodelle 2006 nostaneet naisten oikeuksien edistämisen erääksi EU-puheenjohtajuuden keskeiseksi painopisteeksi. Sen näkyvin osa on maailmanlaajuinen kampanja, jonka avulla tuetaan erityisesti niitä naisia ja naisryhmiä, jotka jopa oman turvallisuutensa uhalla toimivat ihmisoikeuksien puolustamiseksi eri puolilla maailmaa.

Kehitysyhteistyössä tasa-arvonäkökulmaa on edistetty tukemalla tasa-arvoa ja naisten ja tyttöjen oikeuksia edistäviä kahdenvälisiä ja kansalaisjärjestöhankkeita, osallistumalla vastaanottajamaiden köyhydenvähentämisstrategioita tukevaan sektori- ja budjettitukiyhteistyöhön, tai rahoittamalla multilateraalista yhteistyötä.

1) Suomi on tukenut valtavirtaistamiseen pyrkiviä hankkeita muun muassa Bosnia-Hertsegovinassa (Gender Equity and Equality Programme in Bosnia Herzegovina). Hankkeen tärkein saavutus on tasa-arvoa valtionhallinnossa edistävien institutionaalisten mekanismien ja rakenteiden synnyttäminen ja vahvistaminen. 2) Suomi on tukenut lisääntymisterveyshankkeita muun muassa Afganistanissa ja Nicaraguassa. Tämän lisäksi Suomen vuosittainen tuki UNFPA:lle on ollut arvokas panos lisääntymisterveyteen. 3) Suomi on tukenut nais- ja lapsikaupan ehkäisyyn pyrkiviä hankkeita esim. Kosovossa ja Kamputseassa ja edistänyt myös ihmiskauppaan liittyvää tutkimusta ja tiedotusta. 4) Suomi on tukenut muun muassa Etiopiassa ja Sambiassa opetussektori-ohjelmia, joiden yhtenä tavoitteena on edistää tyttöjen koulutusta: 4) Suomi on usean vuoden ajan tukenut UNIFEM:n väkivaltarahastoa, jolla pyritään vaikuttamaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. 5) Suomen humanitaarisen avun varoista on tukea myönnetty WHO:n, ja UNFPA:n ohjelmille, joihin normaalin hätäavun lisäksi sisältyy seksuaalisen sukupuoleen kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisy ja vähentäminen. 6) Naisten ja tyttöjen aseman vahvistamista kriiseissä on tuettu UNICEF:in ohjelmien kautta .

Tämän lisäksi Suomi on tukenut useita hankkeita, joilla on vahvistettu turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 toimeenpanoa, mukaan lukien muun muassa tuki Costa Rican YK-Rauhanyliopiston 1325-ohjelmalle, Afganistanissa tehty naisten vapautumisen ja ihmisoikeuksien tukeminen, sekä Femmes Africa Solidarité (FAS) tekemä työ naisten osallistumisen vahvistamiseksi afrikkalaisten konfliktien estämisessä ja hallinnassa. Suomi on edistänyt myös asiaan liittyviä tutkimushankkeita ja tiedotustoimintaa. Ulkoministeriö järjesti yhteistyössä Tampereen Rauhan tutkimuslaitoksen kanssa huhtikuussa 2006 pohjoismaisen seminaarin aiheesta "Women and War - From Protected to Actors".

Kauppapolitiikka: Vaikka kauppa käsitteellisesti on sukupuolineutraalia, kansainvälisen kaupan vapautumisella voidaan todeta olosuhteista riippuen olevan ainakin sekundäärisiä vaikutuksia myös sukupuolten tasa-arvoon ja erityisesti naisten asemaan varsinkin - mutta ei yksinomaan - kehitysmaissa. Ulkoasiainministeriön kauppapolitiittinen osasto on asettamiensa tavoitteiden mukaisesti seurannut kaupan vapauttamisen vaikutuksia sukupuolten väliseen tasa-arvoon käsittelevää tutkimusta hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004–2007 aikana.

Tutkimustulokset aiheesta eivät ole yksiselitteisiä, ja eroja löytyy niin alueellisesti kuin sektoraalisestikin. Kaupan vapauttamisen seurauksena muun muassa työvoima kehitysmaissa on naisistunut, ja viennin kasvu teollisuustuotannossa on lähes aina johtanut myös merkittävään kasvuun naisten tuloissa. Tällä on ollut heijastusvaikutuksia myös

naisten aseman parantamiseen yhteiskunnassa ja sosiaalisessa ympäristössä. Kielteiset seurannaisvaikutukset, jotka ovat suhteessa vähäisempiä ja lyhytkestoisempia, eivät edellytä kauppaa vaan yhteiskuntapoliittisia ratkaisumalleja. Esim. Dohan kauppaneuvottelukierroksen potentiaalisista sosiaalisista vaikutuksista tehdyissä arvioissa, joissa erityishuomiota on saanut ryhmänä köyhät naiset, suositellaan, että kaupan vapauttamisen haittavaikutuksista kärsiville järjestettäisiin tehokkaita sopeuttamis- ja uudelleen kouluttamishoitoja. Vaikka aiheesta käydäänkin kriittistä keskustelua, vaikuttaa siltä, että kauppa on yksi parhaista tavoista edistää kehitystä ja hyvinvointia. (Ulkoasiainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategian ja toimintaohjelman toteutus ja seuranta systematisoidaan. Vuonna 2004 tehdään tasa-arvon lähtökartoitus, jonka pohjalta laaditaan tasa-arvon edistymistä kuvaavia indikaattoreita ja tarvittaessa erityistoimia. Tasa-arvon saavuttamiseen suunnattuja varoja seurataan systemaattisesti ja niitä koskevista tilastoista tiedotetaan.

Toimenpiteet: Tasa-arvokysymyksiä ulkoasiainministeriössä viedään eteenpäin vuonna 2003 valmistuneen Sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategian ja toimintaohjelman pohjalta. Sen edistymistä seurataan säännöllisesti vuosiarvioinnin yhteydessä. Vuonna 2005 ulkoasiainministeriössä valmistui tasa-arvokysymysten valtavirtaistamista koskeva selvitys (Gender Baseline). Selvitys analysoi tasa-arvon valtavirtaistamista hankkeissa, kansalaisjärjestö- ja paikallisyhteistyön projekteissa, sektoriohjelmissa ja budjettituessa sekä poliittisessa vuoropuhelussa. Lisäksi tarkasteltiin tasa-arvo-ohjeistuksen tehokkuutta, henkilöstön kapasiteettia sekä päätöksentekoprosesseja, joilla tasa-arvoa ministeriössä seurataan ja toteutetaan. Selvitystiimi vieraili myös kolmessa Suomen pitkäaikaisen kehitysyhteistyön kohdemaassa (Mosambik, Nicaragua ja Vietnam). Selvitys totesi, että vaikka ministeriön sisällä asenteet ovat erittäin tasa-arvo-ystävälliset, tasa-arvon toteutumista hidastaa henkilö- ja taloudellisten resurssien ja konkreettisten tavoitteiden puute. Tasa-arvoasiat eristetään yhä helposti omaksi naispainotteiseksi komponentiksi, mikä estää läpileikkaavan toiminnan. Selvityksen pohjalta on ministeriön sisällä kehitelty toimia, joilla tasa-arvon valtavirtaistamista on voitettu edelleen parantaa. (Ulkoasiainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tasa-arvokysymyksiin liittyvää osaamista, tietotaitoa ja ohjeistusta kehitetään. Koulutusta järjestetään erityisesti köyhyyden ja sosiaalisen sukupuolen välisestä yhteydestä. Tasa-arvon edistäminen kirjataan kaikkeen hankeohjeistukseen ja tasa-arvo-näkökulma sisällytetään kaikkiin valmisteilla oleviin strategioihin ja linjauksiin. Myös evaluoinneissa käytetään sukupuolten tasa-arvoa onnistumisen kriteerinä.

Toimenpiteet: Toteuttamalla ulkoasiainministeriön peruskoulutuksessa (mm. KAVA-KU- ja VALKU-kurssit) naisten asemaa, ihmisoikeuksia ja tasa-arvon integroimista kehityspolitiikkaan käsittelevät jaksot ulkoasiainministeriössä on varmistettu se, että uusilla virkamiehillä ja muillakin on perusosaaminen tasa-arvokysymyksissä. Perus-

koulutuksen lisäksi ministeriö on järjestänyt koulutusta virkamiehille, kansalaisjärjestöille ja hanketoteuttajille erityisesti tasa-arvon ja köyhyyden välisistä yhteyksistä ja tasa-arvo- ja köyhyysanalyysin soveltamisesta niin perinteisissä kehitysyhteistyöhankkeissa kuin sektori ja budjettituessakin.

Sukupuolinäkökulma on valtavirtaistettu tehtyihin ja valmisteilla oleviin linjauksiin, strategioihin ja esim. budjettituki- ja sektoritukiyhteistyön ohjeistukseen. Suunnitteilla on myös resurssikansio, joka sisältää peruspolitiikkalinjaukset ja tarvittavat tarkistuslistat kaikille avainsektoreille, ml. terveys, koulutus, hyvä hallinto, maatalous ja maaseudun kehittäminen. (Ulkoasiainministeriö)

2.13.4 Kriisinhallinta

Hallitus tukee unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittämistä painottaen kaikille jäsenmaille yhteisiä sotilaallisen ja siviilikriisinhallinnan tavoitteita.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Tavoitteena on Pekingin toimintaohjelman suositusten samoin kuin YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1325(2000) mukaisesti kasvattaa naisten osuutta rauhanprosesseissa kaikilla tasoilla riippumatta siitä mikä taho (YK, ETYJ, EU) vastaa operaatioista. Tämä tavoite koskee myös paikallisten naisryhmien osallistumisen edistämistä.

Toimenpiteet: Naisten osallistumista pyritään tukemaan muun muassa ottamalla tasa-arvokysymykset huomioon laajasti EU:n sotilaallista ja siviilikriisinhallintaa koskevien konseptien luomisessa. ESDP-operaatioille on luotu omat käytännesäännöt, jotka kieltävät kaiken prostituution ja pornografian, sekä kaiken seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan. Nämä määritellään rangaistaviksi teoiksi. Operaatioissa kaikkia tulee kohdella samalla tavalla riippumatta sukupuolesta. Heinäkuussa 2006 EU hyväksyi listan toimenpiteistä, joiden avulla varmistetaan tasa-arvokysymysten huomioiminen ESDP-operaatioiden kaikissa vaiheissa. EU on myös hyväksynyt asiakirjan, jossa määritellään EU:n toimet YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1325 toimeenpanemiseksi. Siinä esitetään, että osana kaikkien osapuolten välisiä konsultaatioita tulee varmistaa myös naisten ja naisten oikeusryhmien näkemysten huomioiminen operaation suunnittelussa.

Suomi osallistuu aktiivisesti EU:n työhön, jossa kehitetään YK:n turvallisuusneuvoston naisia konfliktitilanteissa koskevan päätöslauselman 1325:n soveltamista EU:n yhteisessä turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa. EU:n kriisinhallintaoperaatioiden valmistelussa, toimeenpanossa ja jatkotoimissa. Naisten ja naisten oikeusryhmien näkemykset on määrää huomioida operaation suunnittelussa osana kaikkien osapuolten välisiä konsultaatioita. Lisäksi EU:ssa kehitetään konseptia turvallisuussektorin reformista (SSR). Konseptin laadinnassa muun muassa Suomi on korostanut tasa-arvonäkökohtien huomioon ottamista. Olennaisena osana turvallisuussektorin reformia ovat erilaiset aseis-

tariisunta-, demobilisaatio- ja reintegraatiotoimet (DDR), joiden suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota naisten ja tyttöjen erityiseen asemaan nykyaikaisissa aseellisissa tilanteissa. EU korostaa 1325:n toimeenpanoa myös yhteisessä kannassa, joka koskee konfliktin ehkäisyä, hallintaa ja ratkaisua Afrikassa. Erityistä huomiota kiinnitetään kriisinhallinnan koulutus- ja asiantuntijatehtäviin, joissa voidaan vaikuttaa päätöslauselman toimeenpanoon.

PLM: Sukupuolinäkökulma otetaan erityisesti huomioon rauhanturvaajille annettavassa koulutuksessa. Puolustusministeriön hallinnonalalla kaikki rauhanturvatehtäviin lähetettävät henkilöt saavat koulutusta tasa-arvoasioissa ja naisten aseman huomioon ottamisesta rauhanturvaamistoiminnassa. Rauhanturvaajille annetaan tietoa toimialueen olosuhteista, tavoista ja käyttäytymissäännöistä. Prostituoitujen palvelusten käyttäminen on kokonaan kielletty. Sääntöjen noudattamista valvotaan ja niiden mahdolliseen rikkomiseen puututaan välittömästi. (Ulkoasiainministeriö, puolustusministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Kaikille siviilikriisinhallinnan, humanitaarisen avun ja rauhanprosessien tukemiseen tähtääviin tehtäviin lähteille henkilöille samoin kuin konfliktialueilla hankkeita toteuttaville järjestöille pyritään järjestämään koulutusta tasa-arvokysymyksissä (gender-sensitive training).

Toimenpiteet: Siviilikriisinhallinnan koulutus ja muut kotimaan valmiudet kuuluvat sisäasiainministeriön toimivaltaan. Siviilikriisinhallintakoulutuksessa pyritään mahdollisimman tarkoin toteuttamaan tasa-arvonäkökohtia. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että tulevaisuudessa rekrytointi tapahtuu pääasiallisesti kriisinhallintakoulutuksen saaneiden joukosta. Erityisesti EU edellyttää yhä enenevässä määrin tämän periaatteen noudattamista. Esimerkkeinä voidaan mainita, että toukokuussa 2006 toteutetulla EU:n peruskurssilla naisten ja miesten osuus oli lähes tasan (11/26) ja syyskuun 2006 kansalliselle peruskurssille valittujen joukossa tilanne oli lähes sama (14/31). EGT-koulutusohjelmaan sisältyy päivän mittainen gender-koulutus (Gender and equal opportunity, integration in mission practise and code of conduct). Osassa kursseista gender- ja tasa-arvoasiat ovat mukana läpileikkaavina teemoina.

Humanitaarisen avun parissa työskenteleville virkamiehille ja kansalaisjärjestötoimijoille (ml. SPR, Kirkon Ulkomaanapu ja Pelastakaa Lapset Ry) järjestettiin vuonna 2004 koulutusta gender-kysymysten integroinnista humanitäärisen apuun ja pakolaisnaisten ja tyttöjen aseman parantamisesta. (Ulkoasiainministeriö, sisäasiainministeriö)

2.13.5 Tasa-arvo kansainvälisissä ympäristö- ja kestävän kehityksen prosesseissa

Hallituksen politiikka nojaa taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväan kehitykseen, mikä merkitsee tuotannollisen toiminnan, taloudellisen kasvun ja ympäristönäkökohtien tasapainoista yhteensovittamista.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Johannesburgin toimintasuunnitelman tasa-arvoa koskevien sitoumusten toimeenpanoa edistetään niin Suomen kansallisessa toimeenpanossa kuin myös kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpiteet: Kestävän kehityksen sihteeristö on koonnut kaikilta hallinnonaloilta tiedot Johannesburgin kestävän kehityksen toimintaohjelman toimeenpanosta Suomessa. Tilannekatsaus on julkaistu maaliskuussa 2005. Siinä on kartoitettu toteutuneet tavoitteet ja tulevaisuuden haasteet. Seurantaraaportti tullaan julkaisemaan joka toinen vuosi. Sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista on raportoitu erityisesti sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetusministeriön vastuualueilla.

Tasa-arvokysymykset ja -koulutus otetaan huomioon eri kansainvälisillä foorumeilla. Kansainvälisten järjestöjen tasolla tasa-arvo ja -koulutus nähdään yleensä läpileikkävina aihekokonaisuuksina. Usein nämä teemat ilmenevät teksteissä toisiaan täydentävinä kokonaisuuksina. Kansainvälisesti Suomi tuki aktiivisesti tasa-arvonäkökulman esilletuomista YK:n kestävän kehityksen toimikunnan vettä, sanitaatiota ja asuinyhdyskuntia koskevissa päätöksissä sekä YK:n ympäristöohjelma UNEP:n tasa-arvo ja ympäristö -teeman keskusteluissa. Suomi tuki myös UNEP:n 23. hallintoneuvoston päätöstä, joka kehottaa hallituksia edistämään naisten osallistumista ympäristöpäätöksentekoon. Lisäksi on mainittava vuoden 2005 alussa alkanut UNESCO:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen ohjelma, jonka yhtenä keskeisenä teemana on tasa-arvon edistäminen vuosittain asetettujen mukaisesti. (Ympäristöministeriö, Ulkoasiainministeriö)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Johannesburgin sitoumusten mukaisesti laaditaan kansainvälinen puiteohjelma kestävästä kulutuksesta ja tuotannosta. Sukupuolten välinen tasa-arvonäkökulma otetaan puiteohjelmassa läpäisevästi huomioon. Suomi osallistuu aktiivisesti puiteohjelman valmisteluun ja laatii kansallisen kestävä kulutuksen ja tuotannon ohjelman. Ehdotus ohjelmaksi valmistuu 31.5.2005 mennessä. (Ympäristöministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, kaikki ministeriöt)

Toimenpiteet: Ympäristöministeriö: Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunta (KULTU) jätti ehdotuksensa kansalliseksi ohjelmaksi "Vähemmästä enemmän ja paremmin" kauppa- ja teollisuusministerille ja ympäristöministerille. KULTU-toimikunnan kokoonpanossa olivat edustettuina tasapuolisesti molemmat sukupuolet, hallinto, kansalaisjärjestöt sekä elinkeinoelämä. Ohjelmaehdotus on laadittu kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti, eli ohjelman linjauksissa on otettu huomioon yhtä aikaa ympäristö-, talous- ja sosiaaliset näkökohdat. Ehdotusten painopiste kohdistuu kulutustottumusten muutoksiin. (Ympäristöministeriö)

Ulkoministeriö: Kuten edellinen toimenpide.

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN JULKAISUJA
SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSMINISTERIETS PUBLIKATIONER
PUBLICATIONS OF THE MINISTRY OF SOCIAL AFFAIRS AND HEALTH
ISSN 1236-2050

- 2007: 1 Tasa-arvo valtatiellä. Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 lop-
puraportti.
ISBN 978-952-00-2258-7 (PDF) Ensipainos
ISBN 978-952-00-2414-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2415-4 (PDF)
- 2 Men and Gender Equality Policy in Finland.
ISBN 978-952-00-2269-3 (pb)
ISBN 978-952-00-2270-9 (PDF)
- 3 Hyvinvointi 2015 -ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita.
ISBN 978-952-00-2275-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2276-1 (PDF)
- 4 HTP-arvot 2007. Haitallisiksi tunnetut pitoisuudet.
ISBN 978-952-00-2307-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2308-9 (PDF)
- 5 Seulontaohjelmat. Opas kunnille kansanterveystyöhön kuuluvien seu-
lontojen järjestämisestä. Screeningprogram. Handbok för kommuner
om ordnande av screening som ett led i folkhälsöarbetet.
ISBN 978-952-00-2309-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2310-2 (PDF)
- 6 Leena Tamminen-Peter, Maj-Britt Eloranta, Marja-Leena Kivivirta,
Eija Mämmelä, Irma Salokoski, Arja Ylikangas. Potilaan siirtymisen
ergonominen avustaminen. Opettajan käsikirja.
ISBN 978-952-00-2313-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2314-0 (PDF)
- 7 Sairauspoissaolokäytäntö työpaikan ja työterveyshuollon yhteistyönä.
ISBN 978-952-00-2317-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2318-8 (PDF)
- 8 Arbetsplatsen och företagshälsövården i samarbete om sjukskrivnings-
praxis
ISBN 978-952-00-2319-5 (inh.)
ISBN 978-952-00-2320-1 (PDF)
- 9 Nationell beredskapsplan för en influensapandemi. (Publiceras bara
på Internet www.stm.fi).
ISBN 978-952-00-2325-6 (PDF)

- 10 National preparedness plan for an influenza pandemic. (Published only at Internet www.stm.fi).
ISBN 978-952-00-2326-3 (PDF)
- 11 Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain soveltajille. 6. korj. p.
ISBN 978-952-00-2334-8 (nid.)
ISBN 978-952-00-2335-5 (PDF)
- 12 Utkomststöd. Handbok för tillämpning av lagen om utkomststöd.
ISBN 978-952-00-2336-2 (inh.)
ISBN 978-952-00-2337-9 (PDF)
- 13 Asumista ja kuntoutusta. Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluja koskeva kehittämissuositus.
ISBN 978-952-00-2338-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2339-3 (PDF)
- 14 Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Toim. Pirjo Sarvimäki, Aki Siltaniemi.
ISBN 978-952-00-2366-9 (nid.)
ISBN 978-952-00-2367-6 (PDF)
- 15 Säker läkemedelsbehandling. Nationell handbok för genomförande av läkemedelsbehandling inom social- och hälsovården.
ISBN 978-952-00-2368-3 (inh.)
ISBN 978-952-00-2369-0 (PDF)
- 16 Kvalitetsrekommendation för främjande av hälsa.
ISBN 978-952-00-2372-0 (inh.)
ISBN 978-952-00-2373-7 (PDF)
- 17 Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen. Toimintaohjelma 2007-2011.
ISBN 978-952-00-2376-8 (nid.)
ISBN 978-952-00-2377-5 (PDF)
- 18 Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset valtio-, kunta- ja yksityissektorilla
ISBN 978-952-00-2392-8 (nid.)
ISBN 978-952-00-2393-5 (PDF)
- 19 Tietoturvaluotteluun suunnitelman laatiminen. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköille.
ISBN 978-952-00-2398-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2399-7 (PDF)
- 20 HTP-värden 2007. Koncentrationer som befunnits skadliga.
ISBN 978-952-00-2404-8 (inh.)
ISBN 978-952-00-2405-5 (PDF)